

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNİN
TARİHİ GELİŞİMİ

Tayfun KÖSE
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali ÜREMİŞ

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ'NİN
TARİHİ GELİŞİMİ

Tayfun KÖSE
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali ÜREMİŞ

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Tayfun KÖSE
	Numarası	148302041011
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Ana Bilim Dalı
	Bilim Dalı	Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitiminin Tarihi Gelişimi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığımı bildiririm.

11/ 10 / 2019

Öğrencinin
Adı Soyadı İmzası

Tayfun KÖSE

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Tayfun KÖSE
	Numarası	148302041011
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğretim Üyesi Ali ÜREMİŞ
	Tezin Adı	Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitiminin Tarihi Gelişimi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitiminin Tarihi Gelişimi” başlıklı bu çalışma 27/09/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Dr. Öğretim Üyesi Ali ÜREMİŞ	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞİR	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Muhammed SARI	

ÖNSÖZ

Toplumların yapılanmasındaki en önemli faktörü şüphesiz ki eğitim oluşturmaktadır. Dolayısıyla verilecek eğitimin beklendik ve yeterli düzeyde olması, insanların birbirlerini anlayabilmesine ve empati kurabilmesine imkan tanıyarak kişisel iletişimlerini de güçlendirebilecektir. Hatta daha mutlu ve huzurlu bir devlet-millet-yönetim birlikteliğine katkı sağlayabilecektir. Bu zaviyeden bakıldığında toplumsal gelişim anlamında okullarda okutulan derslerin başında sosyal bilgiler dersi belki de en önde gelmektedir.

Makbul vatandaş, iyi/ideal/etkin/yurttaş yetiştirmek suretiyle sağlam bir toplumsal yapının inşasının gerçekleştirilmesinde, eğitim öğretimdeki en önemli alanlardan birisi sosyal bilgilerdir. Sosyal bilgiler eğitiminin kökenini; Türklerin tarih sahnesinde görüldükleri dönemlere kadar dayandırmak mümkündür. Çünkü âdet, anane ve törelerine düşkün bir millet olarak bilinen Türkler, bu birikimlerini gelecek nesillere aktarabilmek aynı zamanda da devletin daha kolay yönetim ve bekasını sağlayabilmek için toplumsal kurallar oluşturmuşlardır. İslamiyet'in kabulünden sonra da bu kuralları yeni kurdukları devletler ve dini inançları ile kaynaştırarak yeniden düzenlemişlerdir.

Eğitim alanında Cumhuriyet'in ilan edilmesine kadar edindikleri tecrübeleri, muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkma hedefiyle buluşturarak yeni dönemden itibaren önemli çalışmalar yapmışlar, elbette ki bunlardan sosyal bilgiler programının temellerini oluşturan süreç de nasibini almıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış; eğitim sistemiyle ilgili Türkiye'ye davet edilen John Dewey'e bir rapor hazırlanmıştır. Bu çabaların sonucunda "Hayat Bilgisi, Toplu Tedris ve İş Okulu" kavramları 1926 programına girmiş; 1968'de ise sosyal bilgiler dersi; tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi konularını kapsayan bir ders olarak resmen müfredata alınmıştır.

1985'te ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler dersinin yerini "Millî Tarih" ve "Millî Coğrafya" dersleri almış; 1998'de zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasıyla ders tekrar programa girmiştir. 2005 yılında eğitim öğretimin yapılandırmacı eğitim anlayışı çerçevesinde düzenlenmesiyle öğrenci merkezli öğrenim ön plana çıkmıştır.

2015 yılına gelindiğinde ise dönemin şartlarına uygun olarak taslak bir sosyal bilgiler öğretim programı hazırlanmış ve bu program 2018’de revize edilerek uygulamaya konulmuştur. Bu programda da yapılandırmacı eğitim anlayışı geliştirilerek devam ettirilmiştir.

İşte bu çalışmanın amacı tarihî seyri içerisinde özellikle Türkiye’de sosyal bilgiler eğitiminin bahsedilen gelişimini ve bu sahada yapılan değişiklikleri kapsamlı ve toplu bir surette irdeleyip ortaya çıkarmaktır. Bunu yaparken daha önceki araştırmalardan da olabildiğince istifadeyle 2005’ten itibaren yapılandırmacı öğrenimin hedeflendiği, tabiatıyla sosyal bilgiler programındaki eğitim ve öğretim düzenlemeleri vurgulanmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte şu anda yürürlükte olan 2018 sosyal bilgiler öğretim programı da ayrıntılı şekilde incelenecektir.

Araştırmanın her safhasında bana her türlü desteği ve cesareti sağlayan Danışman Hocam Dr. Öğretim Üyesi Ali Üremiş’e ayrıca beni bu günlere getiren aile büyüklerime ve hayat arkadaşşıma teşekkürlerimi sunmayı zevkli bir borç bilirim.

Tayfun KÖSE

KONYA-2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
---	---	---

Öğrencinin	Adı Soyadı	Tayfun KÖSE
	Numarası	148302041011
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Ana Bilim Dalı
	Bilim Dalı	Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğretim Üyesi Ali Üremiş
	Tezin Adı	Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitiminin Tarihi Gelişimi

ÖZET

Hiçbir devlet, geleceğini emanet edeceği nesilleri inşa ederken işini şansa bırakmak istemez. Dolayısıyla da yönettiği toplumun kendisine katkıda bulunup yardımcı olmasını sağlayacak makbul vatandaş, iyi/ideal yurttaşı yetiştirmek için tüm tedbirlerini alır. Zira bütün dünyada temel hak ve hürriyetler arasında yer alan eğitim öğretim, kişilerin tercihine bırakıldığı zaman istenilen verim alınamamakta hatta farklı alanlara doğru kaymalar olmaktadır. Bu nedenle ülkemizde de Osmanlı’dan günümüze eğitim öğretim, bu bağlamda sosyal bilgiler dersi çeşitli evrelerden geçerek zorunlu hale getirilmiştir.

Törelere düşkün bir millet olarak bilinen Türkler, İslamiyet’in kabulünden sonra da gelenek göreneklerini dini inançları ile kaynaştırarak toplumsal kurallarını yeniden tanzim etmişlerdir. Çünkü bunların gelecek kuşaklara aktarılıp öğretilmesi, devleti idame ettiren toplumsal yapının sağlam, tarihi, kültürel vb. temeller üzerine kurulmasının temel şartı kabul edilmiştir. O yüzden Tanzimat dönemi ve sonrasında eğitim öğretim programlarında Tarih-i Felsefe, Tarih-i Osmani/Düvel, Coğrafya-yı İlmi/Umumî gibi derslere yer verilmiştir. Tabiatıyla bu derslerin ve içeriklerinin

kapsamında zaman içerisinde bir dizi düzenlemeye gidilerek sosyal bilgiler dersi öğretiminin zeminini oluşturan tarihi süreçte önemli yol kat edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış; eğitim sistemiyle ilgili Türkiye'ye davet edilen John Dewey'e bir rapor hazırlanmıştır. Bu çalışmaların sonucunda "Hayat Bilgisi, Toplu Tedris ve İş Okulu" kavramları 1926 programına girmiş; 1968'de ise sosyal bilgiler; tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi konularını kapsayan bir alan olarak programa alınmıştır. 1985'lere kadar bahsedilen içerikte okutulan sosyal bilgiler dersinin bu yılda kaldırılmasıyla, yerini "Millî Tarih" ve "Millî Coğrafya" dersleri almıştır. 1998'de sosyal bilgiler dersi, zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasıyla tekrar müfredata girmiştir. 2005 yılında eğitim öğretimin yapılandırmacı eğitim anlayışı çerçevesinde düzenlenmesiyle sosyal bilgiler alanında da yapılandırmacı eğitim anlayışı, öğrenci merkezli, öğrenmeye dayalı öğrenim ön plana çıkmıştır. 2012'de 12 yıllık eğitim sistemine geçilmesiyle 5. sınıf sosyal bilgiler dersini daha önceleri sınıf öğretmenleri verirken branş öğretmenlerinin vermesi kararlaştırılmıştır. 2015 yılına gelindiğinde ise dönemin ihtiyaçlarına göre yeni bir sosyal bilgiler öğretim programı hazırlanmış, bu program 2017 yılında revize edilerek kısmen yürürlüğe girmiş; 2018'de de topyekûn uygulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın temel hedefi, tarihsel süreç içerisinde dünyada ve Türkiye'de sosyal bilgiler dersi eğitiminin gelişim safhalarının incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Öğretim, Sosyal Bilgiler Eğitimi, Tarihi Gelişim.

Öğrencinin	Adı Soyadı	Tayfun KÖSE
	Numarası	148302041011
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Ana Bilim Dalı
	Bilim Dalı	Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğretim Üyesi Ali Üremiş
	Tezin Adı	Historical Development of Social Science Education in Turkey

ABSTRACT

The states do not want to leave the issue of establishing generations that will entrust its future to a chance. Therefore, a state takes all the measures to raise good/ideal citizens that would help and contribute to the society controlled by its own. When given to individuals' preferences, education being one of the fundamental rights and liberties throughout the world, cannot be sufficiently fulfilled or even it may fall into different fields. For this reason, education passing through various phases has become compulsory as of the Ottoman age to the present in our country as well.

The Turks, known for being devotee of their customs and traditions, rearranged their societal rules by combining previous customs and traditions with religion after acceptance of Islam because teaching and handing down these traditions to future generations was accepted as the essential condition for building the societal structure controlling the state based upon its solid history, culture and etc. Therefore, courses such as History of Philosophy (Tarih-i Felsefe), Ottoman/World History (Tarih-i Osmani/Düvel), and Scientific/General Geography

(Coğrafya-yı Umumi) were included in curriculum following the Tanzimat reform era. Moreover, considerable improvements were made the process of establishing the basis for teaching of Social Sciences Course by making regulations in the scope of these courses and their contents.

After the proclamation of the Republic, the Law of Unification of Education (Tevhid-i Tedrisat Kanunu) was introduced and John Dewey, invited to Turkey, was assigned to prepare a report regarding education system. After these attempts, notions such as “Social Studies, Collective Education, and Vocational School” were introduced into 1926 program. Moreover, a course covering the subjects of Social Sciences Course, History, Geography, and Civics entered into curriculum in 1968. In 2005, within the framework of the regulation towards a constructivist approach on education, constructivist, student-centered education based on learning came to the forefront in the field of Social Sciences. With the introduction of 12-year education system in 2012, it was decided that 5th grade Social Sciences course would be taught by branch teachers instead of class teachers. Therefore, the aim of the study is to examine the development of teaching of Social Sciences in Turkey in the historical process as well as changes made to this course.

Keywords: Education, Training, Teaching of Social Sciences, Historical Development.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xii
TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem.....	1
1.1.1. Alt Problemler.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.5. Tanımlar.....	4
1.6. Yöntem.....	6

II. BÖLÜM

EĞİTİMİN TEMEL KAVRAMLARI, TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ ve TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Eğitim İle İlgili Kavramsal Çerçeve	6
2.1.1. Eğitimin Tanımı	6
2.1.2. Eğitimin Konusu ve Türü.....	9

2.1.3. Eğitimin Amacı	10
-----------------------------	----

III. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	11
3.2. Verilerin Toplanması	11
3.3. Verilerin Analizi	12

IV. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER; EĞİTİM-ÖĞRETİMİ, AMAÇLARI ve DİĞER ALANLARLA MÜNASEBETLERİ

4.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı	13
4.2. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Arasındaki İlişki	15
4.3. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Nedenleri	18
4.4. Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları	20
4.4.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçları	20
4.4.2. Sosyal Bilgiler Dersinin Özel Amaçları	24
4.5. Sosyal Bilgiler Dersinin Kapsamı	26
4.6. Sosyal Bilgilerdeki Belli Başlı Disiplinler	28
4.6.1. Antropoloji	29
4.6.2. Sosyoloji	29
4.6.3. Tarih	30
4.6.4. Coğrafya	31
4.6.5. Siyaset Bilimi	31
4.6.6. Ekonomi	32

4.6.7. Psikoloji	33
4.7. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Temel Yaklaşımlar.....	34
4.7.1. Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Eğitimi	35
4.7.2. Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Eğitimi	36
4.7.3. Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler Eğitimi.....	37

V. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLERİN TARİHİ GELİŞİMİ ve BU ALANDAKİ BAZI

YENİLİKLER

5.1. Dünya’da Sosyal Bilgiler-Eğitim İlişkisi ve Sosyal Bilgilerin Tarihi Gelişimi	39
5.2. Türk Tarihinde Sosyal Bilgiler-Eğitim İlişkisi ve Sosyal Bilgilerin Tarihi Gelişimi.....	42
5.2.1. Tanzimat Öncesi Dönemde Sosyal Bilgiler Eğitimi	42
5.2.2. Tanzimat Döneminde Sosyal Bilgiler Eğitimi	44
5.2.3. II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Bilgiler Eğitimi	49
5.2.4. Cumhuriyet Döneminde Sosyal Bilgiler Eğitimi	51
5.3. Eğitim Alanında Yapılan Yeniliklerden Bazıları ve Sosyal Bilgiler Eğitimi	71
5.3.1. Oluşturmacılık ve Sosyal Bilgiler Eğitimi	76
5.3.2. İnovasyon ve Sosyal Bilgiler Eğitimi	78
5.3.3. Demokrasi-Eğitim ve Sosyal Bilgiler	80
5.3.4. Vatandaşlık-Eğitim ve Sosyal Bilgiler.....	81
5.4. Eğitim Politikalarının Sosyal Bilgiler Dersi Üzerindeki Etkisi.....	82
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	86
KAYNAKÇA	89
ÖZGEÇMİŞ.....	104

KISALTMALAR

ed. :	Editör
Ç. Ü:	Çukurova Üniversitesi
M.S. :	Milattan sonra
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
NCSS:	Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi
TDK:	Türk Dil Kurumu
TED:	Türkiye Eğitim Derneği
TTKB:	Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
UNESCO:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
vb.:	ve benzeri
vd.:	ve diğerleri
Yay.:	Yayımlayan, Yayınevi
YY.:	Yüzyıl

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Eğitim Kavramının Muhtevası	9
Tablo 1: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları ve Süreleri....	27
Şekil 2: Sosyal Bilimlerin Sosyal Bilgilere Katkısı.....	28
Tablo 2: Sosyal Bilgilerle İlgili Alanlar ve Konu Örnekleri	34
Tablo 3: Sosyal Bilgiler Eğitiminin Üç Geleneği.....	35
Tablo 4: Nizamiye Medresesi Ders Programı.....	42
Tablo 5: Programda Beceriler.....	70
Tablo 6: 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler.....	71
Tablo 7: Atatürkçülük Konularıyla İlgili Kazanımların Karşılaştırılması.....	73
Tablo 8: Sosyal Bilgiler Dersinin Kronolojik Gelişimi	83

I.BÖLÜM

Giriş

Bu kısımda konuya temel oluşturmak açısından araştırmanın probleminden, amacından, öneminden, sınırlılıklarından yönteminden ve çalışmada sıklıkla kullanılan kavramların tanımlarından bahsedilecektir.

1.1. Problem

Eğitim konusu, bir ülkede önemsenmesi gereken en temel meselelerden birisidir. Fakat tarihsel süreçte ülkemizde eğitim, üzerinde en fazla değişiklik yapılan, en problemlili alanlardan birisi olmuştur. Eğitim konusunda pek çok düzenleme yapılmasına rağmen yapılan düzenlemelerin uzun vadede sorunları çözmeye yetmediği aşikârdır. Yapılan düzenlemeler, sorunların temelini inilmemesinden dolayı yüzeysel kalmaktadır. Bu nedenle de eğitim sistemindeki sorunlar giderek daha da karmaşık bir hal almaktadır. Küreselleşme ile birlikte devletler birbiriyle etkileşime daha açık hale gelmiştir. Bu etkileşim, devletlerin pek çok konuda kendilerini revize etmeleri ihtiyacını da doğurmuştur. Çünkü küresel sisteme entegre olabilmek, çağın gereklerini ve yeniliklerini de takip etmekle mümkündür. Bu ise eğitim vasıtasıyla gerçekleştirilebilmektedir.

Sosyal bilgiler eğitimi, toplum inşasında en önemli alanlardan birisidir. Nitekim kültürel değerlerin yeni nesillere aktarımı, vatana bağlılık, milli değerlere sahip çıkma, demokrasi bilinci gibi kazanımlar bu ders ile aşılabilir. Bu dersi tanımlamak diğer disiplinlere nazaran daha güçtür. Çünkü pek çok disiplini içerisinde barındırmaktadır. Konusunu insanlar ve onların yaşamları oluşturmaktadır. Bu ders vasıtasıyla bireyler, kendilerini ve diğer insanları daha iyi tanımakta ve bireylerin sosyal ilişkileri kavrama yetileri artmaktadır. Nitekim dersin en temel amaçlarından birisi de bireylerin toplumsallaşmasını sağlayarak faydalı birer yurttaş olarak yetişmelerine olanak tanımadır (Kop ve Tuncel, 2010: 92).

Sosyal bilgiler, ülkemizde diğer alanlara göre oldukça yeni bir alandır. Nitekim dersin bu isimle programlarda yer aldığı ilk tarih 1968'dir. Daha öncesinde ise tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri öğrenci karnelerinde tek disiplin

olarak yer almış, bu üç derse bir not verilmiştir. Fakat bu derslerin ortak bir kitabı olmamıştır. Öğretmenler bu dersleri öğretirken tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi ders materyallerinden yararlanmışlardır. 1962 senesinde ise ayrı ayrı ders kitapları olan bu üç dersin “Toplum ve Ülke İncelemeleri” çatısı altında birleştirilmesine karar verilmiştir. Toplum ve ülke incelemeleri dersi için bir ders kitabı basılmamış, öğretmenler bu dersi tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi kitapları ile öğretmeye devam etmişlerdir. 1968 senesinde ise bütün ilkokullarda “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersi “Sosyal Bilgiler” dersi olarak resmen okutulmaya başlanmıştır (Kayaalp, 2015: 18-19; Güngördü, 2002:131-132).

Araştırmanın literatürü çok eski olmamasına rağmen sosyal bilgiler dersinin içinde barındırdığı disiplinlerden yola çıkılarak tarihine değinilecektir. Nitekim toplumsal eğitim ve gelişim anlamında böylesine önemli bir dersin tarihi kökenlerine inmenin ve ülkemizdeki gelişimini incelemenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın temel problemi geçmişten günümüze sosyal bilgiler eğitiminin ülkemizde hangi aşamalardan geçtiğinin ve bu dersin gelişim sürecinin incelenmesidir.

1.1.1. Alt Problemler

Temel problem ekseninde aşağıdaki alt sorulara da yanıt aranmaya çalışılacaktır:

- Sosyal bilgiler disiplininin eğitim sistemindeki yeri nedir?
- Tarihsel süreçte sosyal bilgiler alanında ne gibi değişiklikler yapılmıştır?
- Sosyal bilgiler öğretim programları 1924’ten günümüze hangi aşamalardan geçmiştir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın en önemli amacı, Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgilerin tarihi gelişimini incelemek; sosyal bilgiler öğretiminin geçmiş ve günümüzdeki öğretimi arasında mukayese yapmaktır. Bu amaçla 1924, 1926, 1936, 1948, 1962, 1968, 1998, 2005 ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programları aşamalı bir şekilde incelenecek ve bu derste meydana gelen değişimlerin geçmişten günümüze

değerlendirmesi yapılacaktır. Ayrıca dersin tarihi gelişim sürecini daha iyi irdelemek amacıyla İslâmiyet öncesi ve sonrası ile Cumhuriyet dönemi de kısaca tartışılıp Türk eğitim tarihine değinilecektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Sosyal bilgiler programlarında kültürel değerlere ilişkin özelliklerin yanı sıra farklı disiplinlere ait konularla birlikte öğrencinin düşünme ve sorgulama gibi niteliklere sahip olması amaçlanmaktadır. Dersin öğretiminde ve programlarda yapılan değişiklikler yetiştirilen öğrencilerin eğitim hayatına yön vermektedir. Esasında sadece eğitim hayatını değil; dersin adından da anlaşılacağı üzere sosyal hayatını da etkilemektedir. Dersin bu öneminden dolayı gelişimini irdelemenin ve değişiminin tarihsel sürecini incelemenin, sosyal bilgiler alanındaki artı ve eksi gelişmelere dikkat çekilmesi ve yıllar bazında takip edilen eğitim politikalarının dersin eğitimi üzerindeki etkilerinin gözler önüne serilmesi bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Diğer taraftan bu ders pek çok disiplini içerisinde barındırdığı için kavramlar ve ders içerikleri açısından da kargaşa yaşanmaktadır. Örneğin sosyal bilgiler; tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi gibi pek çok alanı içermesine rağmen tarihle eşdeğer gibi algılanmaktadır. Ayrıca sosyal bilgiler ile sosyal bilimler de anlam olarak karıştırılmaktadır. Bu kavramsal karışıklığın ve ders içeriğinin kapsamına yönelik karışıklığın tam olarak anlaşılabilmesi açısından da yapılacak çalışmanın önem teşkil ettiği düşünülmektedir.

“Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitiminin Tarihi Gelişimi” isimli tez çalışması ile Türkiye’de bu dersin hangi aşamalardan geçtiği, bu alanda yapılan değişiklikler ve bu değişikliklerin yapılma sebebi incelenmiş, 1924’ten 2018’e kadar sosyal bilgiler öğretim programlarına aşamalı olarak değinilmiş ve geçmişten günümüze eğitim politikalarının bu ders üzerindeki etkileri ortaya koyulmuştur. Dolayısıyla literatüre bakıldığında genellikle yapılan çalışmaların bu dersin programına yapılan eklemeler ve çıkarmaları kriter aldığı, bu alana yönelik pek çok çalışma olmasına rağmen bu dersin tarihsel süreç içerisinde yaşadığı gelişim ve değişimleri, sosyal bilgiler öğretim programlarıyla ilişkili olarak kapsamlı şekilde ele alan çalışma

sayısının sınırlı olduğu gör÷lmektedir. Çalışmamızın, bu alandaki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın sınırları konuyla ilgili literatür taraması neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu araştırma, sosyal bilgiler alanında yazılan kitaplar ve konuyla ilgili yapılan araştırmalarla, günümüze kadar kullanılmış olan sosyal bilgiler dersi öğretim programlarıyla, Türk eğitim tarihi üzerine yapılmış araştırma ve incelemelerle, sosyal bilgiler eğitiminin tarihi gelişimi üzerine yapılmış araştırma ve incelemelerle sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: Sosyal bilgiler, disiplinler arası bir alan olduğundan dolayı dersin kesin çizgileri olan net bir tanımının yapılması güçtür. Fakat bu alanla ilgili en kapsayıcı tanımlama 2005 yılında sosyal bilgiler programının hazırlanmasında rol alan komisyonca yapılmıştır. Buna göre; *“ferdin var oluşunu meydana getirmesine katkı maksadıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ve yurttaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema etrafında birleştirilmesini içeren; insanın toplumsal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle meydana getirilmiş bir ilköğretim dersi”* şeklinde tarif edilmiştir (MEB, 2005).

Sosyal Bilimler: Sosyal bilgilerle sıklıkla aynı kavram gibi kullanılan sosyal bilimler, sosyal bilgileri de içerisinde barındıran geniş bir alan olduğundan bir tanımına yer verilmesi yerinde olacaktır.

Sosyal bilimler, araştırmacı bir davranış şekliyle insan gruplarının incelendiği alanlardır ve esas araştırma alanı topluluklar içerisinde meydana gelen insan faaliyeti, temel hedefi ise insani anlayış şeklinin gelişmesidir (TDK Sözlüğü, 2011: 2144).

Eğitim: Ferdin toplum içerisinde, uygulama değerine sahip bilgi, ilgi, yetenek, yöneliş ve diğer davranış şekillerini kazanmak için çabaladığı süreçlerin

tamamı şeklinde tanımlanmakta (TDK Sözlüğü, 2011: 761); eğitimin, kişinin sosyalleşmesinde veya kişisel gelişiminin ilerlemesinde kontrollü bir çevreyi ve okul faaliyetlerini içine alan sosyal bir sürecin parçası olduğu açık bir şekilde ifade edilmektedir (Gül, 2004: 228).

Öğretim: Bir alana yönelik bilgilerin öğrencilere kazandırılması süreci olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlüğü, 2011: 1840). Bu süreçte öğrenmeyi kolaylaştırıcı etkinlikler, eğitsel araç-gereç temini ve eğitsel rehberlik de öğretim kavramının içerisine girmektedir. Başka bir ifadeyle öğretim, eğitim kurumunda önceden oluşturulan programa bağlı olarak bir amaç, bir plan ve bir düzen çerçevesinde kontrollü olarak gerçekleştirilen uygulamalardır (Güneş, 2015: 5).

Eğitim Programı: Eğitim programı kavramı 1820'lerden itibaren kullanılan bir kavramdır. Fakat 1918 senesinde Franklin Bobbitt tarafından yazılan "Eğitim Programı" kitabı eğitim programı alanının başlangıcı kabul edilmiştir (Baş, 2016: 54). Eğitim programı, eğitim kurumlarının çocuklara, gençlere ve yetişkinlere sağladığı, milli eğitimin ve eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetlerdir (Özdemir, 2011: 95).

Öğretim Programı: Bir okulu bitirmek veya bir alanda uzmanlaşmak için okunması gereken ders ve konuları kapsayan plandır (TDK Sözlüğü, 2011: 1840). Öğretim programları, okulda öğretilecek konuların sınırlarını belirler ve zamanın en iyi şekilde kullanılmasını sağlar. Bu durum, öğrencilerin konuları daha kolay kavramasını sağlar (Yıldız, 2008: 3).

II. BÖLÜM

EĞİTİMİN TEMEL KAVRAMLARI, TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ ve TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Eğitim İle İlgili Kavramsal Çerçeve

Bireylerin ve toplumların gelişimi eğitim ile olmaktadır. Eğitim düzeyi gelişmiş toplum, ülkelerin ekonomik ve politik gelişimlerine büyük katkılar sağlamaktadır. O sebeptendir ki pek çok ülkede zorunlu eğitim ve öğretim hakkından her birey faydalanabilmektedir (Akyüz, 2010: 2).

Ülkelerin eğitim sistemleri, o yerlerin ekonomik, politik ve coğrafi yapısının bir karşılığı olarak şekillenir. Bu nedenle her ülkenin kendine özgü bir eğitim sistemi vardır. Eğitim, bireylerin ve toplumun aydınlanması, gelişmesi ve değişmesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle eğitimdeki eksikliklerin giderilmesi, topluma yeterli seviyede eğitim verilerek toplumsal değişim, gelişim ve aydınlanmanın sağlanması ve başka ülkelerin eğitim sistemlerinin irdelenmesi toplumların gelişip kalkınabilmesi için elzemdir (Yazıcı, 2009: 1). Fakat bunlar yapılırken eğitim sistemleri doğru değerlendirilmeli, başka ülkelerin eğitim sistemleri olduğu gibi alınmamalıdır.

2.1.1. Eğitimin Tanımı

Etimolojik (kökenbilim) olarak eğitim (education) kelimesi Latince bir kökenden meydana getirilmiş olup Educare, öğreneni özel yetenekle donatmak için talim ettirmek anlamı taşır ve sertifika, diploma ya da bir vasfın kazandırıldığının yazılı onayıyla sonlandırılır. Educere ise yetkinleşme anlamındadır (TDK Sözlüğü, 2011: 761). Bireylerin fikirlerinin önemli olmasından dolayı her kişinin fikrini açıkça sunabilmesi gerekmektedir. İdeal olarak hem educare hem de educere yaklaşımının ayrı paralellikte dikkate alınması gerektiği savunulmaktadır. Eğitim kavramı Türkçede “eğ”, “eğmek” kökeninden türetilmiş olup bükmek, uygulamak, öğretmek, yetiştirmek, geliştirmek, alıştırmak, egemenlik altına almak yönlendirmek gibi çeşitli manalara gelmektedir (Sağlam, 2008: 6).

Tarihsel süreçte eğitim kavramına yönelik birçok tanım ve açıklama yapılmıştır. Yapılan bu tanım ve açıklamaların her ne kadar tamamını ele alamayacak olsak da önemli görülen ve kabul görmüş olanlarını vermeye çalışacağız. Eğitim, şahısların hareketlerinden kendi yaşayışları temelinde zorunlu olarak farklılaştırılmış işlevsellik meydana getirme aktivitesidir (Varış, 1992: 13). Yapılan bu tanımda eğitimin davranışsal boyutunu görmekteyiz. Burada bireyin kendisini eğitimle bilerek isteyerek yani kasten değişmeye yönlendirmesi göze çarpmaktadır. Başka bir tanımda ise eğitim kavramı şöyle ifade edilmektedir: Kişilerin ve toplumların kişisel ve toplumsal gelişmesini kolaylaştıran en büyük sosyal etkidir. Bu tanımda ise eğitimin birey ve toplum üzerindeki etkisinden bahsedilmektedir (Bayrak ve Yılman, 2005: 5). Eğitimle ilgili diğer elzem tanımlar ise şunlardır (Şişman, 2015: 7):

- Yetişmiş bireyler tarafından yetişmekte olanları çevreye hazırlamak için yapılan bir faaliyettir.
- Toplum için faydalı bireylerin yetiştirilmesi sürecidir.
- Etkin bir hale gelmek için kişilere yardımda bulunma faaliyetidir.
- Milli-manevi değerlerin ve toplumsal kuralların çocuk ve gençlere aktarılmasıdır.

Eğitimle ilgilenen her birey, her bilim adamı kendilerine göre değiştirdikleri çeşitli tanımlar yapmışlardır. Eğitim, John Dewey'e gelinceye kadar farklı eğitim felsefecilerinin fikirleri istikametinde açıklanmıştır. Dewey, ilk defa eğitimin neyi kapsadığını, nelerin eğitim olarak adlandırılabilceğini ve safhaları konusunda fikir edinmiştir. Eğitimi, yaşanmış olayların düzene sokulması ya da geçmişte sergilenen davranışların değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucunda yenilenmesi olarak adlandırmıştır (Dewey, 1939: 8-9). Dewey'den sonra Preston, eğitimin görevini; ferdin etrafında, gelişmesinin her safhasında, istenilen tepkileri ve beklenen değişimleri en iyi surette oluşturabilecek bir çevre düzenlemektir tarzında ifade etmiştir (Ada ve Keskinç, 2006: 1). Tyler ise eğitimi; bireylerin davranış örüntülerinin değişmesi süreci olarak tanımlamıştır (Tyler, 2014: 6) Preston eğitimin işlevini; istedik yöndeki tepkileri ve beklenen değişimleri en iyi şekilde

oluşturabilmede birey için olumlu bir çevre düzenlemek olarak belirtmiştir (Sağlam, 2008: 7). Eğitimcilerin geneli ise şu tanımı kabul etmektedir: Bireylerin hal ve hareketlerinde kasıtlı ve yaşantı yoluyla istendik yönde değişme meydana getirme sürecidir (Akyüz, 2010: 2).

Eğitimle ilgili yapılan tanımlara bakıldığında etkileme, amaç/işlev, süreç, sonuç kavramlarının vurgulanarak ele alındığı; eğitimin nesnel ve öznel, formel ve informal, örgün ve yaygın olmak üzere farklı boyutlarda tanımlandığı (Şişman, 2015: 7) ve bu tanımlarda genel olarak üç temel üzerinde durulduğu görülmektedir. Bunlar (Pınar, 2016: 6-7):

Eğitimin bir süreç olması: Eğitim, öğrenme ve öğretme sürecidir. Bu süreç birbirini takip eden ve hayatın her safhasına yayılan bir süreçtir. Aynı zamanda tek yönlü olmayıp çok kapsamlıdır.

Eğitim sonucunda kişide davranış değişikliklerinin meydana gelmesi: Kişilerin eğitim sonrasında karşılaştığı olaylara verdiği tepki veya tepkilerin ölçülebilir ya da istendik olması eğitimin kişiler üzerindeki etkilerinin göstergesidir.

Davranış değişikliğinin kişinin yaşantıları sonucunda meydana gelmesi: Bireyin hayatında yaşanmış olaylardan izler kalmaktadır. Bu izlerin bütününe yaşantı denilmektedir. Bu yaşanmışlıklar birikerek bireyin davranışlarına etki etmektedir.

Eğitim, her ne kadar insanın doğumundan ölümüne kadar olan hayatının tamamında yer alsada bilinmelidir ki insanın varoluşundan bugüne kadar gelen bir olgudur. Bireylerin vazgeçilmezi ve toplumun olmazsa olmazıdır. Bu sebepten günlük yaşamda sıklıkla eğitim sözcüğü kullanılmaktadır. Eğitim, birçok insanın tartışma konusudur. Eğitimin nasıl olduğu, geçmişte nasıl uygulandığı ve nasıl olması gerektiği gibi konularda pek çok kişi fikir sunmakta ve bu bağlamda tartışmalar yürütmektedir. Elbette ki bu durum eğitimin tam olarak ne anlam taşıdığından bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca insanlık tarihi kadar eski olan eğitimin, insanlar üzerindeki etkisini ve toplumlara yön veren yapısını göstermektedir. Bireyler eğitim sayesinde gündelik işlerinde dahi, örneğin alışveriş yaparken, bazı kolaylıklar elde etmektedirler (Şenel, 2008: 3). Bir anlamda insanların aldığı eğitim hayatlarını kolaylaştırmaktadır ya da insanlar eğitim

vasıtasıyla çeşitli bakış açıları geliştirdiklerinden konulara, durumlara ya da olaylara farklı açılardan bakabilmektedirler denilebilir.

Aşağıdaki şemada eğitim kavramının muhtevası kısaca gösterilmeye çalışılmıştır.

Şekil 1: Eğitim Kavramının Muhtevası

Yaşantı, kişi ile toplum arasında belli düzeydeki etkileşimin bireyde bıraktığı izlenimler olarak tanımlanmaktadır. Eğitimsel açıdan ise kazanılmış ve yaşanılmış yaşantı olarak ikiye ayrılır. Bireylerin birbirleriyle etkileşiminde yer alan etkinliklerin tümü kazanılmış yaşantı; bireylerin birbirleriyle etkileşimi içindeki faaliyetlerden sadece kişide kalıcı bir şekilde iz bırakan ve kişinin hal ve hareketlerinde değişim meydana getiren etkinlikler ise yaşanılmış yaşantı olarak ifade edilir (Sağlam, 2008: 4).

2.1.2. Eğitimin Konusu ve Türü

Eğitim sözcüğü, başka sözcüklerle birlikte kullanıldığında anlam olarak bazı sınırlamalar getirerek, farklı konulardaki eğitimleri içine alarak, ona has bir anlam ifade etmektedir. İçerik söz konusu olduğunda eğitim farklı farklı konulara özgü anlam taşımaktadır. Bunlardan birkaçını örnek verecek olursak dini eğitim, ahlaki eğitim, askeri eğitim ve trafik eğitimi gibi. Dolayısıyla eğitim çok geniş bir kavram olmakla birlikte dini eğitim sadece dini konularla ilgili kalıcı davranış değiştirme sürecini ifade etmektedir. Hedef kitleye göre eğitime ise öğrenci eğitimi, erkek

eğitimi, çocuk eğitimi gibi örnekler verilebilir. Eğitimin yönetiminde kullanılan araç ve gereçler ifadesi ise televizyon eğitimi, internet eğitimi, uzaktan ve yüz yüze eğitim gibi kavramları kapsamaktadır. Aynı zamanda eğitim dönemseller safhalarla da ifade edilebilmektedir: Anaokulu eğitimi, lise eğitimi ve üniversite eğitimi gibi (Şişman, 2015: 6).

Eğitimin konusu oldukça geniş kapsamlıdır ve toplumlara yönelik tüm konuları içerisinde barındırmaktadır. Toplamların eğitiminde ise eğitimin işlevselliğinden yola çıkılmaktadır. Nitekim eğitimin bir toplumdaki işlevselliği o toplumda eğitimden beklenen amaçlarla alakalıdır. Yani amaçlara göre işlevlerde değişiklikler meydana gelebilir. Çeşitli toplamların farklı amaçlarına göre işlevler farklı boyutlar kazanabilir. Bununla birlikte her toplumda eğitimin nesnel işlevleri de vardır (Tezcan, 1985: 65).

İşlev, amaca nail olmak için yapılan her türlü faaliyettir. Eğitim sistemi meydana getirilirken önce amaç, sonra işlev göz önüne alınmaktadır. Tam tersi durumda örgütün ya da sistemin gayelerine yönelik bir işlem yapılmamış olmaktadır. Eğitim kelimesinden; kişi üzerine yapılan ve onun fiziki, zihni ve ahlaki varlığında bir değişikliği ve gelişmeyi gerektiren tüm çabalar akla gelmektedir. Yani burada bireyin hem ferdi hem de sosyal gelişimi mevzu bahistir. Bu anlayışla birey, bir bütün olarak ele alınmakta ve bireyin kendisi ve toplum için en uygun biçimde bir bütün olarak gelişmesi hedeflenmektedir (Tezcan, 1985: 65).

2.1.3. Eğitimin Amacı

Eğitimin amacı, toplumdaki aldığı yetişmemiş, yetişmekte olan ya da yetişmiş bireylere bilgi, tutum ve becerileri kazandırarak onları topluma hazırlamaktır. Topluma hazırlanan bu bireyler ülkenin gelişip kalkınması için çok büyük öneme sahiptir (Gelişli, 2006: 268).

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Tezin bu bölümünde araştırmanın modeli, verilerin toplanması ve veri analiz yöntemleri hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, tarama modeli içinde yer alan tarihsel yöntem kullanılmıştır. Tarama yöntemi (literatür taraması), geçmişte ve halen var olan bir durumu mevcut şekliyle betimlemeyi amaçlayan yaklaşımdır. Literatür taraması, araştırma probleminin seçilerek anlaşılmasına ve araştırmanın tarihsel bir perspektife oturtulmasına yardımcı olur (Karasar, 2006).

3.2. Verilerin Toplanması

Araştırmada, tarama modeli içinde yer alan tarihsel yöntem kullanıldığı için öncelikli olarak konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için İslamiyet öncesi Türk tarihinden başlanılarak günümüze kadar sosyal bilgiler dersinin veya bu alana giren derslerin hangi aşamalardan geçtiği hakkında bilgi veren kaynaklar taranmıştır. Bununla birlikte 1930 yılından günümüze yayımlanmış ilkökul ve ortaokul programları ayrıntılı şekilde incelenmiş; toplanan bu dokümanlarla birlikte üniversitelerde, sosyal bilgilerin tarihi gelişimi ve eğitimi alanında hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri Yüksek Öğretim Kurumu elektronik tez arşivinden taranmıştır. Bunun yanı sıra kütüphane ve internet yoluyla daha önce konu ile ilgili yapılmış araştırmalar ve makaleler incelenmiş ve araştırmada yararlanılan kaynaklardan bazıları aşağıda verilmiştir.

- 1930 İlk Mektep Müfredat Programı
- 1930 Orta Mektep Müfredat Programı
- 1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programı
- 1948 İlkokul Programı
- 1962 İlkokul Programı
- 1968 İlkokul Programı
- 1985 Ortaokul Programı
- 1998 İlköğretim Programı
- 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Klavuzu

- 2006 Sosyal Bilgiler 6-7. Sınıf Öğretim Programı
- 2015 Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar Öğretim Programı
- 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

3.3. Verilerin Analizi

Araştırmada, literatür taraması sonucunda toplanan dokümanlar betimsel analiz tekniğine dayalı olarak analiz edilmiştir. Betimsel analizin amacı, elde edilen bulguları düzenleyerek bu bulguları, yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Ayrıca doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır.

IV. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER, EĞİTİM ÖĞRETİMİ, AMAÇLARI ve DİĞER ALANLARLA MÜNASEBETLERİ

Esas konumuza temel oluşturması bakımından bu bölümde, öncelikle sosyal bilgilerle ilgili kavramsal çerçeve sunulmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda sosyal bilgilerin tanımından, genel ve özel amaçlarından, ilişkili olduğu alanlardan ve öğretimindeki temel yaklaşımlardan bahsedilecektir.

4.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı

“Sosyal bilgiler nedir?” sorusuna günümüze gelene kadar herkesin üzerinde ortak karara vardığı bir tanım yapılamamıştır. Yapılan tanımların hepsi de birbirlerinin eksik kalan yönlerini tamamlar niteliktedir (Çetinoğlu, 2013: 1). Bu anlaşmazlık sadece sosyal bilgilerin tanımıyla sınırlı kalmamıştır. Okullarda okutulan sosyal bilgiler öğretiminin amaç, içerik ve yönteminin ne olduğu ya da ne olması gerektiği konusunda da uzun bir süre uzlaşmaya varılamamıştır (Öztürk, 2009:15).

Sosyal bilimlerde yer alan farklı disiplinler bir araya gelerek sosyal bilgileri oluşturmuştur. Bu bağlamda önem arz eden ders hakkında çok çeşitli tanımlar ortaya konulmuştur. Bu tanımlar;

. Öğrencileri makul birer yurttaş olarak yetiştirme teşebbüsleridir (Bilgili, 2013: 4).

. Sosyal realiteyle ispata dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda ortaya çıkan canlı bilgilerdir. Sosyal realite denilince akla, toplum hayatını düzene koyan bütün faaliyetler gelebilir. Kişilerin hayatını idame ettirdiği zaman diliminde kullandığı ve zorunlu olan, kendini gizli güçleri doğrultusunda gerçekleştirmesini sağlayan tüm toplumsal olgular ve ilişkiler bu terimin içine girebilir. Bu bakımdan tüm sosyal bilimler, felsefe ve diğer faaliyetlerin kesişim noktası olarak düşünülebilir (Sönmez, 1998: 3).

Sosyal Bilgiler Konseyi (NCSS) ise bu dersi şöyle tanımlamıştır: Edebiyatı, sanatı ve sosyal bilimleri vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için disiplinler arası bir yaklaşımla birleştiren bir çalışma alanı veya okul programıdır. Sosyal bilgiler,

antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din, sosyoloji, sanat ve edebiyat alanlarında sistematik çalışmalar ortaya koyar. Bu çalışmalar sonucunda dersin temel amacı ortaya çıkar. Bu amaç, demokrasi bilinci gelişmiş, insan haklarına saygılı, vatanına ve milletine bağlı genç nesiller yetiştirmektir (Doğanay, 2008: 79).

Sosyal bilgiler disiplini hakkında yapılan bazı tanımlarda ise amaçtan çok muhteva ön plana çıkmıştır. Bu duruma Batı Avustralya'yı örnek verebiliriz. Bahsedilen ülkede sosyal bilgiler şu şekilde tanımlanmıştır: Toplumsal bir varlık olan insanların, zaman ve yer boyutunda birbirleriyle ve çevreleriyle etkileşimini konu edinen bir çalışma sahasıdır (Doğanay, 2008: 80).

İlk kez öğretim planlarında sosyal bilgilerin yer almasından sonra dersin oldukça açık uçlu bir tanımı da yapılmıştır. Burada sosyal bilgilerden, konusu doğrudan insan gruplarının organizasyonu, gelişmesi ve bu grupların bir üyesi olarak insana ilişkin şeyler anlaşılır ifadeleriyle söz edilmiştir ve bu ders, gençlerin topluma etkin bir biçimde katılabilmesi için gerekli olan bilgi, beceri ve değerlere sahip olmalarını amaçlayan bir disiplin olarak görülmüştür (Aslan, 2016: 5).

Türkiye'de sosyal bilgilerle ilgili tanımlardan en kapsamlı olanı 2005'te değiştirilen sosyal bilgiler programını hazırlayan komisyonca yapılmıştır. Bu tanıma göre; *“bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması gayesiyle; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir”* (MEB, 2005: 51).

Yapılan tanımlara bakıldığında, sosyal bilgilerle ilgili dört boyut ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki sosyal bilgilerin bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirmek amacıyla olması; ikincisi sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtmaması; üçüncüsü insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşimini

zaman boyutunda ele alması ve dördüncüsü de toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ders olmasıdır (Tay, 2015: 5).

Görüldüğü üzere bu dersle ilgili pek çok tanım yapılmıştır. Lakin herkesin kabul ettiği ortak bir tanım yoktur. Fakat bu tanımların ortak noktalarını incelediğimizde şu hususlar ortaya çıkmaktadır (Doğanay, 2008: 80):

- Vatandaşlık eğitimi veya makul vatandaşın yetiştirilmesi bu dersin en temel amaçlarındandır.
- Vatandaşlık eğitiminde, dört önemli ve zorunlu boyut vardır. Bunlar bilgi, bilgi işleme becerileri, demokratik değer ve inançlar ile sosyal katılım becerileridir.
- Sosyal bilgilerin temel yapı taşı sosyal bilimler ve insanla ilgili bilgiler oluşturmaktadır. Bu bilgiler, insanların tarihsel boyutta diğer insanlarla ve çevreleriyle etkileşimlerinin bilgisidir.

Sosyal bilgiler ülkemizde ele alındığında dersin, tarih coğrafya ve vatandaşlık hakları ile ilgili bilgilerden ibaret olduğu düşünülür. Bu şekilde düşünülmesinin sebebi 1968'de farklı farklı olan tarih, coğrafya vatandaşlık hakları konulu derslerin tek bir derste birleşerek adına sosyal bilgiler denilmesidir. Ayrıca ülkemizde çok uzun yıllar sosyal bilgiler eğitimi alanında uzmanlaşmış ne bir eğitimci ne de bir akademisyen bulunmuş, bulunsa da fazla bir etkinlik gösterememiştir. Dolayısıyla bu alan, kamuoyu ve bilim çevrelerinde yeterince araştırma yapılmamış bir konu alanı olarak kalmıştır (Aslan, 2016: 6).

4.2. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Arasındaki İlişki

Sosyal bilgiler, çocuklara günlük hayatta kullanacakları bilgilerin okulda verildiği bir derstir. Türkiye'de bu dersler, ilkokul 4. sınıf ve ortaokullarda okutulmaktadır. Bu dersin öğretmenlerini yetiştiren sosyal bilgiler eğitim programları da üniversitelerin Eğitim Fakültelerinde lisans düzeyinde eğitim veren yerlerdir (İnan, 2014: 4).

Sosyal bilimler ise insanların cemiyet içinde mutlu yaşamak için yollar aradığı yöntemli inceleme alanlarıdır. Bu bilimler üzerine de üniversitedeki

bölümlerde çoğunlukla lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim yapılmaktadır (İnan, 2014: 4).

Eğitim programları üzerine yapılan incelemelerde, tek disiplinli, çok disiplinli ve disiplinler arası yaklaşımların yer aldığı görülmektedir. İnceleme alanımız olan sosyal bilgiler programı ise çok disiplinli ve disiplinler arası bir yapıya sahiptir. Bu durumun temel sebebi, sosyal bilgiler dersinin muhtevasını birçok bilimin meydana getirmesidir. Bu dersin ana temasını oluşturan bilimler arasında tarih, coğrafya, hukuk, antropoloji, siyaset, ekonomi gibi bilimler bulunmaktadır. Nitekim bu ders birçok alandan topladığı bilgileri tasnif edip kullanmaktadır. Nitekim sosyal bilgilerin temel yapı taşını sosyal bilimler oluşturmaktadır (Safran, 2008: 10).

Sosyal bilimlerin merkezinde insan vardır. Sosyal bilimler, insanın insanla, toplumla ve başta devlet olmak üzere diğer kurumlarla olan münasebetlerini düzenli bir şekilde inceleyen bilim dalıdır. Nesnel bir anlayışla insan gruplarının incelendiği disiplinlerdir; üzerinde durulan temel konu, topluluklar içinde meydana gelen insan faaliyetleridir; temel hedef beşeri anlayışın gelişmesidir. Sosyal bilimler denildiğinde, fen, matematik, güzel sanatlar ve felsefe disiplinlerinin dışında yer alan, insan ve insanın oluşturduğu konuları işleyen disiplinler akla gelmelidir. İnsanî veya beşerî bilimler veya davranış bilimleri olarak da sınıflandırılan bu disiplinleri, hukuk, tarih coğrafya, psikoloji, sosyoloji, eğitim, antropoloji, ekonomi, siyasi bilimler, dil bilim, yönetim bilimleri, sağlık, nüfus (demografi) vb. olarak sayabiliriz (Uslu, 2014: 16).

Sosyal bilimlere özgü akademik disiplinler, sosyal bilgilerin yapı taşlarıdır. Sosyal bilimlere ait olgular, bilgiler, kavramlar, genellemeler büyük ölçüde onun muhtevasını oluşturmaktadır. Özellikle “sosyal bilim” ve “yansıtıcı araştırma-inceleme” yaklaşımlarına dayalı sosyal bilgiler öğrenme-öğretme süreçlerinde sosyal bilimlere özgü yöntem ve teknikler kullanılmaktadır. Sosyal bilgiler dersi öncelikli olarak öğrencilerin olgusal bilgileri edinmelerini beklemektedir. Öğrencilerin bu olguları öğrenmeleri problem çözebilmek için oldukça önem arz etmektedir. Sosyal bilimcilerin yaptıkları çalışmalarda araştırma, problem çözebilme ve bilgi üretme süreçlerini kullanmaları öğrencilerin zengin donanımlı bireyler olarak yetişmesine

katkı sağlamaktadır. Bu nedenle sosyal bilimcilerin yöntemleri, hatırlamaya yönelik öğrenmenin tamamlayıcısıdır (Öztürk, 2009: 17-18).

Sosyal bilimler, insanların toplumsal ilişkilerini konu edinen bilgi gruplarından oluşmaktadır. Sosyal bilimlerin içine sosyoloji, antropoloji, tarih, siyasal bilgiler, ekonomi vb. alanlar da girmektedir (Karagözoğlu, 1966: 54). Sosyal bilgilerde ise tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi önemli yer tutmaktadır. Sosyal bilimler, bilginin yapısını ele alıp inceleyen bir kavramdır. Sosyal bilgiler ise programın yapısıyla ilgilenmektedir. Dolayısıyla birincisi bir bilgi kategorisi, ikincisi ise bir program kategorisidir (Varış, 1988: 131). Diğer bir ifadeyle, sosyal bilgiler konu alanlıdır ve bunlar arasında tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi yer almaktadır. Sosyal bilimler ise insan davranışlarını çeşitli yönlerden, nesnel bir yaklaşımla inceleyen alanlardan oluşmaktadır. Buna bağlı olarak da sosyal bilimlerin içeriği, kendi aralarında bağlantılı ve karmaşık birçok sosyal insan yaşantılarından türetilmiştir. Sosyal bilgiler ise gerçekte eğitim alanının yarattığı bir kavramdır. Bu disiplinlerarası alan, sosyal bilimler sahasındaki kuramsal ve bilimsel gelişmelerin eğitim süreci içinde ele alınarak, bireyin toplum içinde gelişmesini, yetiştirilmesini amaçlar. Sosyal bilgiler, bu yüzden bir okul öğretim programı olup, sosyal davranış bilgilerine ağırlık veren bir ders durumundadır (Dönmez, 2003: 33). Sosyal bilimler; kendisini oluşturan tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji gibi disiplinler ile kendi bilgisini üreten bir çerçevedir. Buna karşın sosyal bilgiler, sosyal davranışları incelemenin önemli olduğunu vurgulayan ve temel eğitim kurumlarında öğretilen bir müfredat çalışma alanıdır. Genel olarak sosyal bilgilere, sosyal bilimlerin öğretimi için seçilmiş ve değişmediği kabul edilen bölümleri olarak bakılmakta ve 11-15 yaş arası öğrencilerin programlarında yer verilmektedir. Sosyal bilimler ise genel olarak akademik biçimde ve ileri düzeyde bilim disiplini anlayışında, insan ilişkilerini incelemektedir (TED, 1987: 7).

Sosyal bilimler, genel olarak deney, araştırma, buluş ve benzeri bilimsel faaliyetleri içermekte, insan, toplum ve onların değerleri, çevreleriyle olan ilişkileriyle ilgilenmekte ve bu konudaki bilgiyi arttırmaya ve genişletmeye çalışmaktadır. Sosyal bilgiler ise okul programlarında sosyal bilimlerin içeriğini, yöntemlerini ve bulgularını basite indirgenmiş bir düzeyde ele almakta, bireyin

toplumda yaşayış ve davranışları, temel ihtiyaçları, toplumun oluşturduğu kuruluşları ve değerleri konu edinmektedir (Yalçın, 2016: 13; Köstüklü, 2001: 10).

4.3. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Nedenleri

Günümüzde dünya her konuda olduğu gibi kültür konusunda da bir küreselleşme süreci içerisinde. Küreselleşme süreci ile birlikte toplumların da kültürel değerleri ve kalıplaşmış yargıları değişime uğramaktadır. Bu süreçte en ciddi tehlike ise güçlü kültürün zayıf kültürü yok etmesidir. Sosyal bilgiler, bu tehlikeye karşı toplumları bilinçlendirdiği için oldukça önemlidir. Dolayısıyla bu alan, ulusal kültürlerin yaşatılması noktasında büyük önem arz etmektedir (Öztürk ve Otluoğlu, 2011: 12).

Çocuğa özgürlükçü, demokratik ve adil bir kimlik kazandırmak için bireylerin kendisine, diğer bireylere, doğaya değer veren, kendisini yaşadığı toplumun ve dünyanın bir parçası olarak gören, topluma katkıda bulunabilme bilincine sahip kişiler olarak yetiştirilmesi amaçlanır. Kişileri bu farkındalıkla yetiştirebilmek amacıyla okul çağının ilk yıllarından itibaren öğrencilere toplumsal hayatın işleyişi, içtimai değerler, sosyal sorunlar ve çözümleri hakkında bilgi ve beceri kazandırılmalıdır (MEB, 2006: 41). Ayrıca demokrasi kültürünün geliştirilmesi ve daha iyiye götürülmesi için demokratik davranışların kazandırılmasının yanı sıra kurallara uymanın önemi, birlikte çalıştığı, yaşadığı arkadaşlarına karşı anlayışlı davranma ve karşı görüşte olanlara hoşgörü gösterme gibi özelliklerin kazandırılması gerekmektedir. Bu da çocuğa sosyal bilgiler dersi aracılığıyla kazandırılabilir (Gömleksiz ve Cüro, 2011: 103).

Sosyal bilgiler; sosyal bilimlerden seçilmiş bilgiler ışığında çocuklara sosyal hayatla ilgili temel beceriler kazandırmayı kendisine amaç edinen bir öğretim programıdır (Erden, 1995: 8). Değer eğitimiyle ilgili bir derstir; gerek muhtevasının tarihi özellik taşıması ve değişik hayat hikâyelerini anlatması gerekse çok disiplinli bir yapısının bulunması dolayısıyla değer eğitimi bakımından elzemdir (Kan, 2010: 140). Zira bu program milli ve manevi değerleri temele alan bir yapıya sahiptir (Yazıcı, 2009: 432). Nitekim 2004 yılında yenilenen ilköğretim programında bu dersin vizyonu şu şekilde belirtilmiştir: “21. yüzyılın modern, Atatürk İlkeleri ve

İnkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, demokratik değerlerle donanmış, insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren) sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal hayatta etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektedir” (MEB, 2006: 25).

Sosyal bilgilerin vizyonunu daha iyi anlamak için değerler hakkında kısaca bilgi verelim: Değerler, toplum içerisinde neyin iyi, neyin kötü, doğru veya yanlış, arzu edilebilir veya arzu edilemez olduğu konusundaki ortak görüşler, düşüncelerdir (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012: 50).

Sosyal bilgiler öğretimiyle öğrencilere kazandırılmak istenen temel değerler şunlardır: *“Bağımsızlık, adil olma, bilimsellik, dayanışma, çalışkanlık, dürüstlük, duyarlılık, hoşgörü, estetik, sağlıklı olmaya önem verme demokrasi bilinci kazanma, sorumluluk, sevgi, saygı, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverliktir” (MEB, 2018: 9). Öyle ki bu manada ders, elzem bir karakteristik yapıya sahiptir.*

Öğrenciler açısından sosyal bilgiler, bireysel sorunlarla toplum ve toplumu ilgilendiren sorunlar hakkında genel bir kaniya sahip olmayı, olumlu özelliklere sahip bir vatandaş, makbul bir yurttaş olarak üzerine düşen görevleri yerine getirmeyi, insan ilişkilerini anlayıp milli ve manevi hususiyetleri ve değerleri kavramayı sağlayan elzem derslerden bir tanesidir (Aykaç, 2007: 48). Bu ders, toplumsal yaşamı konu edindiğinden ötürü öğrencilerin içinde buldukları toplum yapısını öğrenmelerini ve yaşadıkları toplumu daha iyi tanımlarını kolaylaştırmaktadır (Deveci ve Çengelci, 2006: 140). İnsanlar arasında uyum içinde yaşamayı, onları daha iyi anlayabilmeyi, empati kurmayı, toplumla iç içe olmayı, farklı yaşamları, farklı kültürleri ve daha önemlisi de bütün bu farklılıkları hoşgörü ile karşılama yetisini öğretmektedir. Ayrıca öğrencilerin ekonomik ve kültürel sistemler hakkında görüş geliştirmesine, devlet sistemleri hakkında bilgi sahibi olmalarına, iletişim ve yaratıcılık becerilerinin gelişerek toplumsal ilişkilerinin güçlenmesine, geleceğe umutla bakma bilincinin yerleşmesine en büyük katkıyı sağlamaktadır. Ayrıca sosyal bilgiler dersi, kültürel değerlerin inşası ve

iyileştirilmesi bakımından bir toplum mühendisliği işlevi görmektedir (Ambarlı, 2010: 6).

4.4. Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları

4.4.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçları

Sosyal bilgiler dersi toplum hayatını ilgilendiren bilgileri birleştirerek; kişileri demokratik ve etkin birer vatandaş olarak yetiştirme hedefiyle oluşturulmuş bir derstir. Bu amacı yerine getirebilmek için diğer disiplinlerle işbirliği halindedir (Öztürk, 2009: 55).

Sosyal bilgiler öğretim programı, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde yer alan Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak (MEB, 2015: 3):

- *“Öğrencilerin milli ve manevi değerlere bağlı olmaları,*
- *Hak, sorumluluk ve özgürlüklerinin farkında olan, demokratik hayatı özümsemiş, karşılaştığı sorunlarla ilgili çözümler üreten, hayatın her aşamasında uzlaşma ve hoşgörü kültürünün gelişmesine ve yerleşmesine katkı sağlayan fertler olmaları,*
- *Hayatını idame ettirdiği çevreyi tanıyıp insan ve çevre ilişkisi kurmayı bilip becerebilmeleri,*
- *İktisadî konulara hâkim olup ekonomi kaynaklarının nasıl verimli kullanılabileceği hakkında bilgi sahibi olmaları,*
- *Gelenek göreneklerini meydana getiren süreçleri kavrayarak, tarihi mirasın korunup gelecek nesillere aktarılmasının lüzumu konusunda bilgilenmeleri,*
- *Küreselleşmenin sosyal, siyasi, iktisadi, kültürel ve ekolojik alanlardaki etkileri hakkında bilgi sahibi olarak dünyadaki etkileşimin farkına varmaları ve insanlığa faydalı olma bilincine erişmeleri,*
- *Toplumun ihtiyaçları sonucunda teknolojinin ortaya çıkıp onu etkilediğini kavramaları, güvenilir ve doğru bilgiye ulaşma yollarını bilen fertler olarak eleştirel, sorgulayıcı düşünme becerisine sahip olmaları,*

• *İyi bir yurttaş olabilmek için gerekli olan yeterlilikleri, temel beceri, değer ve bilgileri kazanmaları amaçlanmaktadır.”*

Sosyal bilgiler dersinin ihtivası açısından değerlendirildiğinde bu genel amaçların, hem bilgi, beceri, değer, tutum hem de sosyal bilgilerin dayandığı bilgi temelleri açısından yeterince kapsamlı olduğu görülmektedir (Doğanay, 2008: 90).

Bu hükümler temel alınarak ortaya konan 1998 İlköğretim Okulu sosyal bilgiler dersi öğretim programının genel amaçları ise şöyledir (MEB, 2006: 3):

Öğrenciler bu derste;

a) Vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden;

1- *“Ailesine, vatanına ve milletine karşı sorumluluklarını bilen ve kendini yetiştiren bir birey olur.*

2- *Türk milletinin dünya tarihindeki yerini ve önemini bilen, dünya üzerinde tarih boyunca yaptığı hizmetleri öğrenen ve en önemlisi de geleceğe ümitle bakan özgüveni yüksek Türk ülküsünü gerçekleştirebilmek için her türlü fedakârlığı gösterebilen birey olur.*

3- *Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal haklara dayanan devlet yapısını bilip Cumhuriyet'in özelliklerini ve önemini kavrar.*

4- *Toplu halde yaşamının önemini kavrar. Vatanına, milletine, bayrağına ve askerine güven, sevgi ve saygı duygusuyla bağlıdır.*

5- *Türk milletinin çalışkanlığını, zekasını, kabiliyetini, vatanseverliğini, estetiğini, insanlık duygusunu tanır, ona göre yaşar ve bu özellikleri davranışına yansır.*

6- *Yurdunun ve milletinin işlerini canla başla yapmayı kendisine ahlak edinir.*

7- *Geçmişte insanlığa faydalı olmak için çalışmış Türk devlet adamları hakkında bilgi sahibi olur; tarihi olayların ortaya çıkmasına yön veren kişilerin yerinde ve zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakârlık ve kahramanlıkların tarihin akışını nasıl etkilediğini kavrarlar.*

8- *Türk tarihine yön veren Mustafa Kemal Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin özelliklerini kavrar, bu liderlerin sadece ulusal değil evrensel yönlerini de anlayarak bu bilinçle milletimize düşen sorumlulukların bulunduğunu görüp insanlığa sevgi, saygı ve hizmet etme şuuruna ulaşırlar.*

9- *Atatürk inkılaplarının anlamını, ülkemiz açısından ne derece önemli olduğunu, Türkiye'nin refahına ve mutluluğuna yaptığı katkıyı ve ülkenin geleceğine yapacağı etkiyi kavrar; Türk inkılâbını her zaman koruyacak fedakâr birer fert olarak yetişirler.*

10- *Bugün yaşanan uygarlığın uzun bir geçmişinin olduğunu anlar, uygarlığın ortaya çıkmasında Türk milletinin fedakârca çalışmasının payını anlayarak Atatürk'ün hedefleri doğrultusunda, milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkarma yolunda her türlü fedakârlığı göze alabilme şuurunu kazanırlar.*

11- *Geçmişte yaşanan olaylardan ders alıp geleceğe umutla bakarak karşılaşılan sorunları çözme becerisi kazanırlar.*

12- *Her yerde ve her durumda görev ve sorumluluğunu bilir, ailesine bağlılık duygusu gelişmiştir.*

13- *Kanun teriminin anlamını bilir, Devletin koyduğu kanunlara sıkı sıkıya bağlıdır.*

14- *Çevresinde bulunan sanat eserlerini tanır ve korumak için elinden geleni yapar.”*

b) Cemiyette insanların birbirleriyle olan münasebetleri yönünden;

1- *“Fertlerin her durumda birbirlerine muhtaç olduklarını anlayıp yardımsever olmanın önemini fark ederler.*

2- *İnsanların hak ve sorumluluklarının olduğunun bilincinde olup birbirlerinin görüş ve düşüncelerini saygı ve hoşgörüyle karşılamaları gerektiğinin farkına varırlar.*

3- *İşbirliği içerisinde çalışma, birbirlerine yardım etme, sorumluluk alma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler.*

4- Yaptıkları çalışmalarını demokratik kuralları göz önüne alarak düzenlemeyi öğrenirler.

5- Aile ve toplumun dayandığı temel ilkeleri öğrenip topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu kavrarlar.

6- Trafik kurallarına her durumda uyarlar.”

c) Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yetenekleri yönünden:

1- “Dünya üzerinde ülkemizin coğrafi konumunun önemini kavrayıp ülkemizin refah seviyesinin yükselmesi için sorumluluk alır.

2- Türkiye'nin çevresinde bulunan ülkelerle birlikte diğer dünya ülkeleriyle olan münasebetleri konusunda genel bilgi kazanırlar.

3- Türklerin, hayatlarını idame ettirdiği diğer ülke ve bölgelerin coğrafi özellikleri hakkında bilgi sahibi olurlar. Ayrıca, Türk topluluklarının, çok geniş coğrafyalara dağıldığı hakkında genel bilgi sahibi olurlar.

4- Bireylerin, çevreleriyle ve birbirleriyle etkileşimini, insan topluluklarının hayat tarzlarını ve geçinmek için yaptığı faaliyetleri incelerler ve ülkenin iktisadi açıdan gelişmesinde rol alacak bilgili ve etkili birer vatandaş olarak yetişirler.

5- Harita, kroki, plan ve grafik bilgileri öğrenerek onlardan yararlanabilir hale gelirler.

6- Çevrenin insan hayatı için çok büyük öneme sahip olduğunun farkına varırlar.

7- Herkesin temiz bir çevrede yaşama hakkının olduğunu bilirler.”

ç) İktisatlı yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden;

1- “Çevresinde bulunan iktisadi değerleri ve kaynakları tanır ve bunları muhafazanın önemli bir ödev olduğunu kavrarlar.

2- Kendi kullandığı eşyaları ve çevresindeki araç-gereçleri dikkatli kullanma ve koruma alışkanlığı kazanırlar.

3- Planlı çalışma ve tutumlu olma alışkanlığı elde ederler.

4- Üretim, dağıtım ve tüketimle ilgili bilgileri öğrenirler.

5- İnsan gruplarının geçinme yollarını ve yaşama şekillerini inceler ve aralarındaki ekonomik ilişkileri öğrenirler.

6- Ülkemiz için en önemli gelir kaynaklarından birinin de turizm olduğunu kavrarlar.

7- Nüfus artış seviyesinin eğitim ve iktisada olan etkisini kavrarlar.”

4.4.2. Sosyal Bilgiler Dersinin Özel Amaçları

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda, Türk Millî Eğitimi’nin Özel Amaçları ve Temel İlkeleri şöyle ifade edilmektedir: Sosyal bilgiler dersi öğretim programıyla öğrencilerin (MEB, 2018: 8):

- “Vatanın ve milletin çıkarlarını gözeten, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarının bilincinde olan bireyler olarak yetişmeleri,
- Türkiye’nin temelini Atatürk İnkılaplarına dayandığı, bu ilkeler sayesinde ülkenin kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan kalkınmasının hızlandığı; böylece demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli oldukları,
- Tüm fertlerin uyması gereken hukuk kurallarının olduğunun, bütün kişi ve kuruluşların kanun önünde eşit haklarının bulunduğu farkına varmaları,
- Türk kültürünü ve tarihini meydana getiren süreçleri anlayarak ulusal farkındalığın ortaya çıkmasını sağlayıp kültürel birikimin korunması gerektiğini kabul etmeleri,
- Yaşamlarını devam ettirdikleri çevre yapısını tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekân algılama becerilerini geliştirmeleri,
- Kaynakların sınırsız olmadığı bilincinde olup doğal kaynakları korumak için ellerinden geleni yapmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,
- Güvenilir ve doğru bilgiye ulaşmak için sorgulayıcı ve eleştirel düşünme biçimine sahip olmaları,

- *Ekonomiyle ilgili önemli bilgilere sahip olup kalkınmada ve ülkenin ekonomik açıdan kendi ayakları üzerinde durmasında milli ekonominin vazgeçilmez olduğunun bilincinde olmaları,*

- *İnsanların, hayatlarını devam ettirebilmek için çalışmaları gerektiğinin farkında olmaları ve her mesleğin çalışma alanının farklı olduğunun; ayrıca önem arz ettiğinin bilincinde olmaları,*

- *İnsanların tarihsel belgeleri sorgulamaları, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,*

- *Teknoloji ve bilimin gelişme aşamalarını ve toplumsal hayat üzerindeki etkilerini kavrayıp bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,*

- *Bilgiye ulaşmada bilimsel düşünme yöntemlerini temel alıp bilgiyi kullanma ve yeni bilgiler üretmede bilimsel ahlaki gözetmeleri,*

- *Karşılaştığı sorunları çözmek ve toplumsal ilişkileri düzenlemek amacıyla temel iletişim becerileriyle sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,*

- *Bireyi ve toplumu ilgilendiren sorunların çözümüne ilişkin görüşler belirtmeleri ve bu sorunların çözümünde etkin katılımın önemini kavramaları,*

- *Demokrasi, ulusal egemenlik, insan hakları gibi kavramların günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamlarını demokrasinin temel ilkelerine göre düzenlemeleri,*

- *Evrensel değerlerle ulusal ve manevi değerleri sentezleyerek iyi insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,*

- *Hem vatanını hem de tüm dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,*

- *Hiçbir etki altında kalmadan özgürce düşünebilen bir fert olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varmaları amaçlanmaktadır.”*

Bu amaçlar, birey ve toplumun gelişip kalkınabilmesi için çok büyük öneme

sahiptir (Sönmez, 1998: 65).

4.5. Sosyal Bilgiler Dersinin Kapsamı

Sosyal bilgiler dersi toplum için çok büyük öneme sahiptir. Bu sebeple dersin kapsamının çok iyi belirlenmesi gerekir. 1998 yılına gelinceye kadar ders, 4 ve 5. sınıflarda okutulmuştur. 1998 programında, 6 ve 7. sınıflara da sosyal bilgiler dersi getirilmiştir (MEB, 1998: 9). Bu uygulama, 2005 ve 2018 programlarında da devam ettirilmiştir (MEB, 2005: 15; MEB, 2018: 12). İlköğretim 3.sınıfa kadar ise bu dersin yerinde hayat bilgisi bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle hayat bilgisi dersi, sosyal bilgilerin temelini; yani çekirdeğini meydana getirmektedir. Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersleri, her dönemde mihver (eksen) ders özelliğini korumuştur. Anlatım ve beceriye dayanan öteki dersler, ilk üç sınıfta hayat bilgisinin, sonraki sınıflarda da sosyal bilgilerin çevresinde gelişir (Sözer, 1998: 25).

Sosyal bilgiler dersi içeriğini ve amaçlarını yoğun olarak diğer derslerden farklı bir biçimde yapılandırmaktadır. Bu yapılandırmanın boyutlarını “Disiplinler arası” ve “Bütünleşme” kavramları özetlemektedir. Bu doğrultuda ders, muhtevasını beşeri ve sosyal bilimlerden alır. Başka bir ifadeyle üzerinde çalışma yapılan kavram, sorun ya da tema ile ilgili muhteva, çok farklı disiplinlere ait olabilir. Sosyal bilgiler dersi, bu içeriği ve kendisini oluşturan öğelerin hangi disiplinlerden geldiğini kolayca ayırt edilmeyecek şekilde kaynaştırıp bütünleştirir. Muhtevanın bu şekilde yapılandırılması öğrencilere, bir konu başlığının birden fazla disiplini ilgilendiren boyutunu aynı anda görme olanağı sağlar (Öztürk, 2015: 14).

Sosyal bilgiler konularının çoğunlukla coğrafya ve tarih alanlarından seçildiği söylenebilir. Ancak demokratik hayat ünitesinde olduğu gibi kimi konuların vatandaşlık bilgisi ağırlıklı olduğu görülmektedir. Oysa 4. sınıflarda vatandaşlık ve insan hakları eğitimi adlı bir ders daha bulunmaktadır (Sözer, 1998: 27).

NCSS, 1994 yılında disiplinler arası bütünleşmenin şu on tema etrafında gerçekleştirilmesini önermiştir (Öztürk, 2015: 14):

- Kültür
- Zaman, devamlılık ve değişim

- İnsan, yerler ve çevreler
- Bireysel gelişme ve kimlik
- Bireyler, kurumlar ve gruplar
- Güç, otorite ve yönetim,
- Üretim, dağıtım ve tüketim
- Bilim, teknoloji ve toplum
- Küresel bağlantılar
- Vatandaşlık idealleri ve uygulamalar

Öğrenciler için 1. sınıftan 8. sınıfa kadar tüm derslerde geliştirilmesi gereken dokuz ortak beceri benimsenmiştir. Bunlar; yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, araştırma, iletişim, karar verme, problem çözme, bilgi girişimcilik, bilgi teknolojilerini kullanma, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanmadır. Sosyal bilgilerde ise altı beceri benimsenmiştir. Bunlar; empati, sosyal katılım, gözlem, değişim, mekanı algılama ve sürekliliği sağlama, zaman ve kronolojiyi algılamadır (Ata, 2015: 38).

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları ve Süreleri

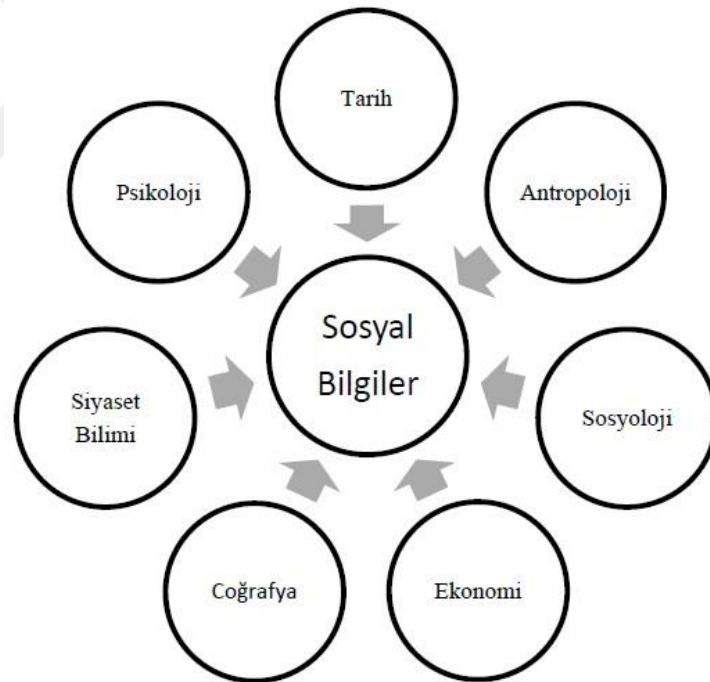
BİREY VE TOPLUM	5	11,1	12	4	13	14	5	11,1	12	4	11,1	12
KÜLTÜR VE MİRAS	4	13	14	5	16,6	18	5	20,4	22	5	27,8	30
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	6	18,5	20	5	16,6	18	4	13	14	4	13,9	15
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	5	14,8	16	5	13	14	4	11,1	12	4	11,1	12
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	5	16,6	18	6	16,6	18	6	16,6	18	6	13,9	15
ETKİN VATANDAŞLIK	4	13	14	4	11,1	12	6	14,8	16	4	11,1	12
KÜRESEL BAĞLANTILAR	4	13	14	4	13	14	4	13	14	4	11,1	12
TOPLAM	33	100	108	33	100	108	34	100	108	31	100	108

Kaynak: MEB, 2018: 12

4.6. Sosyal Bilgilerdeki Belli Başlı Disiplinler

Sönmez (1996) sosyal bilimleri ve sosyal bilgileri şöyle tanımlamıştır: Sosyal bilimler, insanların ortaya çıkardığı, ispatlamaya dayalı bağ kurma süreci ve sürecin neticesinde elde edilen canlı bilgiler topluluğu; sosyal bilgiler ise toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonucunda elde edilen dirik bilgiler topluluğudur. Sosyal bilgilerin yapı taşlarını sosyal bilimlere ait disiplinler oluşturmaktadır. Bu disiplinlere ait olgular, kavramlar, içerikler sosyal bilgilerin içeriğini oluşturmakla kalmayıp dersin öğrenme ve öğretme süreçlerinde de kullanılmaktadır. Sosyal bilimlere ait disiplinlerin hangilerinin sosyal bilgileri oluşturduğu aşağıdaki şekilde gösterilmektedir (MEB, 2005: 2):

Şekil 2: Sosyal Bilimlerin Sosyal Bilgilere Katkısı

Sosyal bilgilerdeki belli başlı disiplinler kavranmadan bu dersin içeriği ve kapsamı ile ilgili bir görüş sahibi olunamayacağı ve sosyal bilgiler dersinde tarihsel süreçte yapılan değişimlerin ve bu alanı ilgilendiren konuların kavranamayacağı

düşünülmektedir. Bu nedenle sosyal bilgilerdeki disiplinler hakkında kısa kısa bilgiler verilecektir.

4.6.1. Antropoloji

Antropoloji, iskelet kalıntıları, fosiller, kalıntılar, vasıtalar, aletler, heykeller ve eski insan kültüründen değer şeylerin ortaya çıkarılıp incelenmesiyle tarihin, geleneklerin ve yaşam alışkanlıklarının belirlenmesi için daha önceki uygarlıkların üzerine yapılan bilimsel çalışmadır (Kılıçoğlu, 2012: 10). Bu disiplin, insanın toplumsal ve kültürel yönlerini incelemektedir. Temasta olduğu yan dallar etnografi ve halk bilimidir (folklor). Antropoloji çalışmaları ilk olarak kâşifler, misyonerler ve seyyahlar tarafından başlatılmış ve başlangıçta Avrupalıların Avrupalı olmayan yerleri fethetme, sömürgeleştirme, keşfetme girişimleriyle ilgili olmuştur. Sonradan yeni bir alan olarak üniversite içinde bir disipline dönüşmüştür. Ayrıca yeni tanışılan halklarla ilgili olarak ırk, millet, kabile, kavim gibi konular, antropolojinin temel konusunu oluşturmaktadır (İnan, 2014: 7).

Antropolojinin biri fiziksel, diğeri kültürel olmak üzere iki ana dalı vardır. Fiziksel antropoloji, insanoğlunun fiziksel görünümü üzerine çalışır. Kültürel antropoloji, yeryüzünde geçmişten günümüze var olan kültürlerle ilgilenir (Akdağ ve Sarı, 2015: 404). Kültür, antropolojinin odaklandığı konuların başında gelir. Antropologlar bir halkın dil, müzik, sanat, edebiyat, din, hukuk vb. alanlara yaptığı katkıları araştırır. Arkeoloji ise eski yerleşimlerde yapılan kazılarla insanların geliştirdiği kültürler hakkında bilgi sağlayarak antropologlara yardımcı olur (Öztürk, 2015: 19).

4.6.2. Sosyoloji

Eğitim, belli amaçlar doğrultusunda bireye belirli davranışları kazandırmak veya istenmeyen bazı davranış ve alışkanlıkları değiştirmek olarak görüldüğünden sosyoloji açısından sosyalleşmenin özel bir görünümü, özel bir şekli olarak anlaşılmaktadır (İçli, 2005: 144). Fertleri, hedeflenen yaşam seviyesine ulaştırma gayretinin en etkili yollarından biri de eğitimidir. Varılmak istenen seviyenin değerlerini yerleştirmek, toplumu bu doğrultuya yöneltecek kişi ve grup

davranışlarını oluşturmak, buna engel olabilecek değer ve davranışları değiştirmek ancak eğitim yoluyla olmaktadır (Sağlam, 2008: 97).

Bu disiplinin ortaya çıkışı 19. yüzyıl ortalarında görülen toplumsal sarsıntılara ve dönemseller gelişmelere bağlanabilir. Esasında şehirli işçi sınıfların sorunlarına odaklanan ve kanunî düzenlemelerle hoşnutsuzlukların giderilmesine çabalayan reformcu örgütlerin çalışmaları üniversiteye taşınca sosyoloji disiplini kurumsallaşmıştır. Sosyoloji, toplum sorunlarını anlama ve çözüm önerileri sunmada sosyal bilimler arasında ayrı bir yere sahiptir (İnan, 2014: 6).

Sosyoloji çalışmalarının aile içerisinde başladığı söylenilebilir. Daha sonra bu araştırma alanı daha da genişleyerek toplum içerisine de yayılır ve toplum incelemeleri başlar (Öztürk, 2015: 22).

Sosyal bilgiler dersi de adını, sosyoloji kelimesinin kökünü oluşturan “Social” kelimesinden almaktadır. Bu bakımdan sosyal bilgiler dersi, sosyoloji bilimiyle iç içe olan bir derstir (Duran, 2002: 168).

Sosyolojinin sosyal bilgiler öğretimine çok önemli katkıları vardır. Aile, okul, komşuluk, devlet gibi temel toplumsal kurumlar, bu kurumlar içindeki statü ve roller ilköğretimde öğrencilere kazandırılır. Çocuğun yakın toplumsal çevresini ve önemli kurumları tanıması amacıyla sosyal bilgiler derslerinde sosyolojiyle ilgili temel kavramlar kazandırılmaya çalışılır (Erden, 1995: 40).

4.6.3. Tarih

Tarih, geçmiş zamanlarda yaşanmış olayları zaman ve yer belirterek neden-sonuç ilişkisi bağlamında inceleyen bir bilim dalıdır (Köstüklü, 2006: 11). Tarih, sosyal bilimler arasında geçmişi çok eskilere giden bir faaliyettir. Çünkü geçmişin bilinmesi, hâkim güçlerin öteden beri teşvik ettiği bir şeydir. 19. yüzyıl tarihçisi Ranke'nin (1795-1886) “Gerçekte ne oldu?” sorusuyla tarih incelemeleri birincil kaynaklara yönelmiş ve geçmişin olduğu gibi yansıtılmasına önem verilmeye başlanmıştır. Böylelikle iktidar için yapıldığı düşünülen övücü ve abartılı “Saray Tarihçiliği” yerini arşiv kaynaklarına, kitaplara dayanan “Bilimsel Tarihçiliğe” bırakmıştır (İnan, 2014: 6).

Sosyal bilgiler programlarındaki tarih konuları öğrencilerin sorgulama, araştırma ve bilimsel düşünme becerilerini geliştirmelidir (Öztürk, 2015: 21). Bu beceri öğrencilere, tarihsel olayların kronolojisini öğretmenin yanı sıra öğrencilerin kanıt ve bilgileri kullanarak bunların niçin meydana geldiğini keşfetmelerini sağlamaktadır. Böylece geçmişi doğru çözümlmeyi öğrenen çocuklar, bugünü de doğru yorumlayabilmektedirler (Turan ve Ulusoy, 2015: 132).

4.6.4. Coğrafya

Yeryüzünü daha çok fizikî ve insan demografisi üzerine inceleyen bilimdir (İnan, 2014: 6). Coğrafyanın iki alanından biri olan fizikî coğrafya doğa bilimiyle; beşerî coğrafya ise antropoloji ile pek çok konuda çakıştığından uzun bir süre sosyal bilim olarak kabul görmemiştir. Ancak 19. yüzyılın sonunda Alman üniversitelerinde bağımsız bir bölüm olarak yerini almış ve bu durum diğer ülkelere de esin kaynağı olmuştur. Yine de yakın zamanlara kadar, daha çok tarih bilimine destek görünümünden kurtulamamıştır (Özçağlar, 2011: 2).

Coğrafya, insanın günlük hayatında sık sık başvurduğu ve yararlandığı bir bilim dalıdır. Bu bilim dalı öğrencilere yaşadıkları yerleri ve uzak çevreleri tanıtır (Karagözoğlu, 1966: 92). Coğrafyaya dayalı öğrenme-öğretme faaliyetleri, öğrencilerin, yer/bölgelerin fiziksel ve demografik özellikleri, buralarda yaşayan insanların sosyal ve ekonomik faaliyetleri vs. hakkında bilgi edinmelerine, kavram ve genellemeler oluşturmalarına imkan sunmaktadır (Doğanay, 2014: 184).

4.6.5. Siyaset Bilimi

Toplumların mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşayabilmesi için demokrasi hukuk, adalet kavramlarının bireyler tarafından özümsemesi gerekir. Bunun için de siyasal bir toplumun varlığı zorunludur. Sınırsız ihtiyaçlarına karşılık, sınırlı gücü ve yeteneği, insanın siyasal bir toplum içinde yaşamasını zorunlu kılmaktadır. Çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak ve hayatını sürdürmek için birbirleriyle karşılıklı alışveriş içinde olması gerektiğini kavrayan insanoğlu, böyle bir düzenin ancak örgütlü bir toplumda gerçekleşebileceğini anlamıştır. Toplumu kurmanın ve ona katılmanın iki yolu, iki aracı vardır. İnsanlar önce ailede bir araya gelir, bu en küçük sosyal birimde

örgütlenir, sonra da toplumu kurarak devleti oluşturur ve kurumsallaştırır (Sağlam, 2008: 112).

İlköğretim okullarının birinci kademesinde siyasi yapıların incelenmesi, devlet ve hükümet faaliyetlerinin yürütülüş şekli gibi konularda çocuklara bilgiler verilmesi çok büyük önem arz etmektedir. Öğretmen, meydana getireceği demokratik bir sınıf ortamında, tartışma ve oylama etkinlikleriyle öğrencileri adım adım demokratik süreçlere dâhil edebilir. Bu tür etkinlikler, öğrencilerin gelecekte etkin ve duyarlı vatandaşlar haline gelmesine yardımcı olabilir (Doğanay, 2005: 27).

Siyaset felsefesi bağlamında siyaset biliminin tarihi Eski Yunan'a kadar gitmektedir. Siyaset biliminin, ayrı bir disiplin olması ise yakın bir zamanda hukuk fakültelerinden ayrılmasıyla mümkün olabilmiştir. Zira devlet-yönetim konuları hukukun da inceleme alanına girmektedir. Bu bilimin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra karşılaştırmalı incelemeler ve raporlarla önemi iyice artmıştır (İnan, 2014: 7).

İlköğretimin ikinci kademesinde öğrenciler, tutarlı ve istikrarlı bir değerler sistemi geliştirmeye ihtiyaç duymaktadır. Bunlar özellikle içinde yaşanılan toplumu birbirine bağlayan değerler, inançlar ve etik ilkeleri içine almalıdır. Siyaset biliminin çok önemli bir alanı da yasaların yapılması ve yürütülmesidir. Öğrenme-öğretme etkinlikleriyle öğrenciler yasaların neler olduğunu, nasıl yapıldıklarını, onlara niçin ihtiyaç duyduğumuzu ve uyduğumuzu öğrenebilme imkânı kazanmaktadırlar (Bilgili, 2013: 155).

4.6.6. Ekonomi

Ekonomi, insanların sınırsız tüketim isteklerinin sınırlı kaynaklarla en iyi nasıl tatmin edilebileceğini inceleyen bir bilim dalıdır (Ertek, 2006: 28). Ekonomi kelimesi eski Yunanca'da "Ev İdaresi" veya "İyi Bir Ev İdaresinin İlkeleri" anlamına gelen "Oikonomia" kelimesinden gelmektedir (Turan ve Yıldırım, 2018: 308). İnsanların hayatta kalabilmek için üretme ve ürettiklerini paylaşma şekillerinin tümünü inceleyen bu bilim dalı, 19. yüzyılın ikinci yarısında ayrı bir disiplin haline gelmiştir. Bu zamana kadar ekonomi dersleri hukuk fakültelerinde okutulmaktaydı. Ancak giderek karmaşıklaşan iktisadî ilişkiler, güncelin sorunlarına daha profesyonel ve anında yardımcı gerekli kılıyordu. Bu da ekonominin bilim disiplini haline

gelmesini kolaylaştırmıştır. Ekonomi, bugüne dokunan somut önerileri ve kati gerçekleri nicel ifadelerle ortaya koyduğu için pozitif bilimlere de yakın görünmektedir (Altınok, 2000: 4).

Eğitimin ekonominin gelişmesine öncülük edebilmesi insan kaynağının iyi yetiştirilmesi ile orantılıdır. Eğitimin nitelikli hale gelebilmesi de eğitimin ihtiyaç duyduğu kaynağın bu kuruma aktarılması ile mümkündür. Bu nedenle madalyonun bir yüzünde eğitim diğer yüzünde ekonomi olduğu gerçeği dikkatten uzak tutulmamalıdır. Yani iyi bir eğitim için iyi bir ekonomiye; iyi bir ekonomi için de iyi bir eğitime ihtiyaç vardır (Sağlam, 2008: 114).

Diğer taraftan ekonomi eğitimi öğrencilere, kaynakların edinim ve tüketimine yönelik sorumlu davranışlar geliştirmede kılavuzluk etmekte, bilgi ve deneyimleri edinme olanağı sunmakta, çocukların günlük ekonomik ilişkilerinde seçenekleri değerlendirme yeteneğini geliştirmektedir. Ayrıca ekonomi eğitimi, nasıl para kazanılabileceğini, paranın en iyi ya da doğru bir biçimde nasıl kullanılabileceğini ve nasıl tasarruf edilebileceğini öğretmektedir. Ayrıca öğrencilerin dünyadaki belli başlı ekonomik sistemleri tanımasına imkân vermektedir (MEB: , 2005: 24- 42).

4.6.7. Psikoloji

Psikoloji kısaca ruh bilimidir. Felsefeyle ilgisi varsa da eskiden daha çok tıp biliminin ilgi alanına giriyordu. Bu bakımdan psikoloji çoğu zaman tıp-fen bilimlerinin içinde görüldü. Psikolojinin sosyal bilim sayılmasında Freud'un insanın karmaşık yapısının onun biyolojisinden ziyade ruh dünyası ve toplum çevresiyle ilgili olduğunu söylediği tezlerinin etkisi oldu (Kılıçoğlu, 2012: 13).

Sosyal bilgiler dersinin öğretiminde psikolojinin veri ve araçlarını kullanarak yapılan öğrenme-öğretme faaliyetleri, öğrencilerin kendilerine ve başkalarına ait kişilik özelliklerini, anlayışları, duyguları ve davranışları keşfetmelerini ve açıklamalarını sağlayabilmektedir. Bu tür etkinlikler öğrencilere şu imkânları da sunmaktadır: Davranışların nedenlerini araştırma; işbirliği, rekabet ve insanların geçmişteki eylemlerinin sebeplerini öğrenme; davranış ve öğrenme arasındaki ilişkiyi inceleme; tarihsel ve kültürel örneklerle öğrenmenin ilkelerini çalışma; başka

halklara ve kültürlere ait inançları inceleme ve bunların kaynaklarını araştırma (Öztürk, 2015: 21).

Aşağıdaki tabloda, sosyal bilgiler dersi müfredatında yer alan ve anılan sosyal bilimlerle ilişkili olan bazı konu örnekleri yer almaktadır (İnan, 2014: 8):

Tablo 2: Sosyal Bilgilerle İlgili Alanlar ve Konu Örnekleri

Bilim Dalları	Sosyal Bilgiler Dersi Programından Konu Örnekleri
Antropoloji	Türk Kültürü (Düğün, Nevruz), Çocuk Oyunları, Bayramlar-Kutlamalar
Sosyoloji	Birey, Grup, Kurum, Sosyal Örgütler, Kulüpler, Toplum İçin Çalışanlar, Toplum Gönüllüleri, Topluma Örnek Kişiler
Tarih	Uygurluklar, Atatürk, İstiklal Savaşı, Osmanlı Devleti, Saat-Takvim
Coğrafya	Mevsim, Hava Durumu, Doğal Çevre, Nüfus, Doğal Afetler
Siyaset Bilimi	Yönetim Şekilleri, İnsan Hakları, Yaşadığımız Yerin Yönetimi (Vali, Kaymakam, Muhtar vb.), Meclis-Hükümet, Egemenlik
Ekonomi	Ülke Kaynakları (Madenler, Topraklar, Ormanlar), Meslekler
Psikoloji	İletişim, Değerler (Empati, Hoşgörü, Sorumluluk vb.)

4.7. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Temel Yaklaşımlar

Sosyal bilgiler öğretimiyle ilgili farklı yaklaşımlar ilk kez 1970 yılında Bartu ve Sehermis tarafından Nis'in yayın organı Social Education 'da yayınlanan bir makalede ele alınmıştır (Öztürk, 2015: 5). Buradaki sınıflama sistemi, Bartu ve Sehermis'in 1977'de Bar ile birlikte yazdıkları "Sosyal Bilgilerin Doğası" adlı kitapta geniş şekilde açıklanmıştır. Bar, Bartu ve Sehermis sosyal bilgiler öğretimindeki temel yaklaşımları; "Vatandaşlık Aktarımı, Sosyal Bilim, Yansıtıcı İnceleme ve Sosyal Bilgiler Öğretimi" olmak üzere üç başlık altında incelemiştir (Barr vd.,2013: 15).

Tablo 3: Sosyal Bilgiler Eğitiminin Üç Geleneği

	Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Eğitimi	Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Eğitimi	Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Eğitimi
Amaç	Vatandaşlık, en doğru ve iyi değerlerin karar almak için bir çerçeve telkin edilmesiyle gelişir.	Vatandaşlık, en iyi sosyal bilim, kavram, süreç ve problemlerinin egemenliğine dayalı olarak karar verirken geliştirilir.	Vatandaşlık en iyi, vatandaşların karar verirken ve problem çözerken ihtiyaç duyduğu bilgilerin elde edildiği bir araştırma süreci kullanılarak geliştirilir.
Yöntem	Aktarım: Kavram ve değerlerin ders kitabı kullanma, aktarım, soru cevap ve yapılandırılmış sorun çözme gibi tekniklerle aktarımı.	Buluş: sosyal bilimlerden her birinin kendine özgü bilgi toplama ve kanıtlama yöntemi vardır. Öğrenciler bu yöntemleri keşfetmeli ve uygulamalıdır.	Yansıtıcı Araştırma/ İnceleme: Karar verme, sorunları tanımlamayı ve iyi anlayarak çatışmaları çözmeyi hedefleyen bir yansıtıcı incelenen sürecinde oluşturulur ve öğrenilir.
İçerik	İçerik, öğretmen tarafından yorumlanan bir otorite tarafından seçilir, inanç, değer ve tutumları gösterme işlevine sahiptir.	Doğru içerik hem ayrı ayrı hem de bütünleşmiş sosyal bilimlere ait yapı, kavram, sorun ve süreçlerdir.	İçerik, öğrenciler tarafından seçilen sorunları biçimlendiren vatandaşın ilgi ve ihtiyaçlarının dayandığı değerlerin analizini içerir. Böylelikle sorunlar, yansıtma için içeriği oluşturur.

Kaynak: Doğanay, 2005: 25

4.7.1. Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Eğitimi

İlerlemeci felsefe akımının önde gelen temsilcilerinden John Dewey'e göre sosyal bilgiler, demokratik toplumu ortaya çıkarmak için vatandaşlık eğitimi görevini üstlenmiştir (Dewey, 2008: 197).

Sosyal bilgilerde kullanılan en eski yaklaşım budur. Öğretmen merkezlidir. Temel amaç, kültürün değer ve inanışlarını genç nesillere aktarmaktır. Gençlerin hangi tür bilgi ve deneyimlere sahip olması gerektiğine yetişkinler karar vermektedir. Böylece programın muhtevası, yetişkinlerin belirlediği, doğru ve gerekli kabul ettiği

bilgi, ilke ve değerlerden oluşmaktadır (Doğanay, 2008: 78). Geçmiş ve gelenekleriyle gurur duyma, uygun davranışlar sergileme, sorumluluk bilincine sahip olma ve otoriteye her koşulda bağlılık gösterme vatandaşlık aktarımı yaklaşımının en temel özelliklerini meydana getirmektedir. Söz konusu bilgi ve içerikleri öğrencilerin sorgulamadan benimsemesi beklenmektedir. Bu yaklaşım, gelişim ve değişime kapalıdır, mevcut değerlerin muhafazasını temel almıştır. Vatandaşlıkla ilgili inanışlar ve değerlerin, öğretmen tarafından aktarılması esastır. Kısacası bu metot öğretmen merkezli, geleneksel bir telkin yöntemidir (Çetin, 2016: 10).

Bu yaklaşımda, kültürel mirası olduğu gibi aktarıp, öğrencileri iyi birer vatandaş, makul birer yurttaş olarak yetiştirmek amaçlanmaktadır. Kültürel miras gelecek kuşaklara aktarılırken, öğrencilere geçmişe ait bilgiler ve olgular, temel toplumsal kurumlar, inanç ve değerler öğretilmeye çalışılmaktadır (Öztürk ve Otluoğlu, 2011: 6). Kısacası bu yaklaşım, geçmişte öğrenilen bilgiler üzerine vurgu yapıp temel değerler, inançlar ve yönelimlerle ilgili bilgileri aşılıyarak mevcut düzeni korumaya çalışmaktadır (Kayaalp, 2015: 15).

Neticede vatandaşlık aktarımının temel amacı, geçmişteki örf, adet ve ananelere bağlı kalıp bunları yeni nesillere aktarmak ve toplumun devamlılığı için gerekli olduğu düşünülen bir dizi değere inanmayı sağlamaktır. Değer göreceliliği üzerine ilgi, vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler öğretiminde belki de en fazla uygulanan bir sınıf içi yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın savunucuları, bu bakış açısıyla bağlantılı öğretim hedeflerinin sadece millet açısından değil ırkın devamı açısından da hayati önemi olduğunu savunmaktadırlar (Yalçın, 2016: 23).

4.7.2. Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Eğitimi

Amaç iyi bir vatandaş, makul bir yurttaş yetiştirmekse de, öncelikli amaç öğrencilere, sosyal bilimlerdeki disiplinlere ait bilgi ve becerileri kazandırmaktır. Çoğunlukla bu yaklaşım, konu alanı merkezli programlarda kullanılmaktadır (Öztürk ve Otluoğlu, 2011: 6).

Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler yaklaşımını reddeden bazı sosyal bilimciler, etkin yurttaş yetiştirmek için sosyal bilgilerin sosyal bilimler için bir alt yapı oluşturabileceğini, ancak asıl etkin vatandaş yetiştirmenin sosyal bilimler olarak

sosyal bilgiler yaklaşımı ile mümkün olabileceğini savunmuşlardır. Bu yaklaşım ile sosyal bilimlere ait bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasının etkili vatandaşlık için en iyi yol olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu yaklaşım sayesinde öğrenciler insan davranışlarını ve vatandaşlığı, sosyal bilimlerin temel ilke ve kavramlarını inceleyerek öğrenirler. İçerik, sosyal bilimlerin hem ayrı ayrı hem de sosyal bilim disiplinlerinin bir bütün halinde verilmesinden oluşmaktadır. Bu yaklaşımda kullanılan yöntemler de araştırma-inceleme ve buluş yoluyla öğrenme yöntemleridir (Çetin, 2016: 11). Dolayısıyla sosyal bilim yaklaşımı olarak sosyal bilgiler, etkili vatandaşlığa en iyi hazırlayan disiplinlerin başında gelmektedir. Bu yaklaşım, öğrencilerin sosyal bilim disiplinlerinin yapısını öğrenmelerinin önemini vurgulamaktadır (Kayaalp, 2015: 16). Bu nedenle sosyal bilimciler tarafından açıklanan önemli bilgiler ve bulgular, bakış açıları ve sorunlar, sosyal bilgiler programlarının muhtevasını oluşturur (Yalçın, 2016: 27).

Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler öğretiminde temel amaç, gençlerin dünyayı bir sosyal bilimcinin gözünden görüp anlamalarını, onun sorduğu türden sorular sormalarını ve sosyal bilimcinin analitik araçlarını ve kavramlarını kullanmalarını sağlamaktır. Öğrenci belirli bir sosyal bilim disipliniyle ilişkili olan düşünce örneklerini ve zihin yapısını kazanırsa farkları daha iyi görebilen biri olacaktır; kişisel ve sosyal politika kararları olarak toplumumuzun yapısını ve süreçlerini anlayacaktır (Yalçın, 2016: 27).

4.7.3. Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler Eğitimi

John Dewey'in düşüncelerine dayanan bir yaklaşımdır. En önemli amacı, öğrencilerin problem çözme ve karar alma becerilerini öğrenip uygulamalarını sağlamaktır. Ayrıca öğrencilerin, kişisel ve toplumsal problemleri tanımlayıp analiz edebilecekleri ve bunlara yönelik bilgiye dayalı kararlar alabilecekleri öğrenme ve öğretme süreçlerine ağırlık vermektir (Kayaalp, 2015: 16).

Bu yaklaşıma göre dersin muhtevası, sosyal bilgilerin tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi gibi geleneksel konularıyla sınırlı değildir. Çağdaş dünya sorunları, yerel, ulusal ve evrensel ölçülerde öğretim süreçlerinde ele alınan temel konulardır (Öztürk ve Otluoğlu, 2011: 6).

Öğrencilerin, bir problemi çözerken analiz etme ve karar verme süreçlerini geliştirmek bu yaklaşımın temel amacıdır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için de içerikte öğrencileri kişisel olarak etkileyen durumlara ilişkin konu ve sorunları ele almaktadır. Başka bir ifadeyle, öğrencilere, kendilerini etkileyen sorunlar ve durumlarla ilgili karar vermeyi öğretmek yaklaşımın amacını oluştururken, araştırma-inceleme ve problem çözme de yaklaşımın yöntemlerini oluşturmaktadır. Bu yaklaşımda ön plana çıkan beceriler de okuma-yazma, farklı kaynaklardan bilgiyi kullanma, problemleri belirleme ve çözüme, bilgiyi yorumlama, değerlerle ilgili durumları belirleyebilme ve çözüme ulaştırabilmedir (Çetin, 2016: 11).

Yalçın'a göre vatandaş, bir sorunla karşılaştığında sorunun çözümünü sorgulayan veya soruna mantıklı bir şekilde cevap verebilen kişidir. Mantıklı karar verme ihtiyacı kişiyi tatminkâr etmezse edinilmiş değer çatışmaları tarafından yıkıma uğrayacağını varsaymaktadır. Sosyal bilgilerin içeriği, yansıtıcı araştırma görüşünün savunucuları tarafından tanımlandığı üzere hem kişisel olarak hissedilen hem de toplumsal olarak paylaşılan problemlerden oluşmaktadır. Yani bireysel bir problemin aslında toplumsal bir sorunu yansıttığı varsayılır. Toplumsal sorunlar, neden olarak ilgi ve ihtiyaçlara dayanmalıdır (Yalçın, 2016: 31).

Sosyal bilgiler öğretimi yapılırken öğretmenler, yukarıda değinilen üç yaklaşımdan birini tercih edebilirler. Nitekim son yıllarda eğitimciler, bu üç yaklaşımdan da yararlanmaktadır. Bir başka deyişle sosyal bilgiler öğretimi esnasında toplumun kültürel mirası, sosyal bilimlerle ilgili diğer disiplinlerden yararlanılarak öğrencilere aktarılmaya çalışılmaktadır (Yıldız, 2004: 31).

V. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLERİN TARİHİ GELİŞİMİ ve BU ALANDAKİ BAZI YENİLİKLER

5.1. Dünya’da Sosyal Bilgiler-Eğitim İlişkisi ve Sosyal Bilgilerin Tarihi Gelişimi

Sosyal bilgiler dersinin nerede ve ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak bu ders alanına giren konuların, Roma ve Antik Yunan gibi büyük medeniyetler kuran Batı toplumlarının okullarında ilk çağlardan bu yana okutulduğu hakkında çeşitli görüşler vardır (Bilgili, 2008: 19). Örneğin ilk çağlarda Thukydides, Heredotes, Aristo, Eflatun gibi düşünürler, öğrencilerine tarih dersleri vermişlerdir. Köklü uygarlıklardan birisi kabul edilen Çin’de ise Sima Qian ile Du-Yu Tarih dersleri okutmuşlardır. Avrupa’da da XIII. asırdan itibaren kurulmaya başlanan Paris, Bologna, Oxford gibi üniversitelerde sosyal bilgiler alanına giren derslere rastlanmaktadır (Kılıçoğlu, 2012: 7).

Sosyal bilim alanları, 17. ve 18. yüzyıl Avrupa aydınlanma sürecine paralel olarak gelişme göstermiştir. Özellikle bu dönemi, toplumların daha iyi organize olduğu, temel hak ve hürriyetlerin ön plana çıktığı ve insanların karar verme biçim ve yöntemlerinin değişim ve gelişim gösterdiği bir dönem olarak da ifade edebiliriz. Diğer bir deyişle bu iki yüzyıllık dönem içerisinde devlet yönetim modelleri, toplumların organizasyonu ve insanların algı biçimlerinin yapılanmasına bağlı olarak değişmiş ve gelişmiştir (Sönmez, 1998: 51). Başka bir yönüyle de bu bilim dalları sebep- sonuç ilişkisi çerçevesinde toplumu yönlendirmiş ve toplumsal hareketlerden etkilenmiştir. Toplumsal ve ekonomik yapılanmalar bir sonraki yüzyılda daha hızlı bir ivmeyle ilerlemesini sürdürmüştür. Artık Avrupalı ulus devletlerin ortaya çıkışı, buna bağlı olarak toplumların daha iyi kontrol edilmesi bireyi ön plana çıkarmış, diğer bir yönüyle de merkezi iktidarlar toplumu ekonomik- politik yönden denetleyip yönlendirebilme gayreti içerisine girmişlerdir. Yaşanan bu süreçte sosyal bilimciler daha önceleri görmezden gelinen toplumsal meselelere daha analitik yaklaşmış, çözüm yollarını ortaya koymuş, yeni metotlar üreterek merkezi iktidarların

politikalarını desteklemiştir. Sosyal bilimlere yön veren Auguste Comte, Emile Durkheim, David Ricardo, John Stuart Mills, Karl Marx, Herbert Spencer ve sonrasında Sigmund Freud gibi önemli kuramcılar kendimizi ve dünyayı algılama biçimimizi etkilemişlerdir (Turan ve Yıldırım, 2018: 13).

Endüstrileşme ve sanayi devrimi toplumsal yapıyı derinden etkilemiştir. Özellikle kırsal yaşamın kent toplumu haline dönüşmesi beraberinde bazı sosyal sorunları ortaya çıkarmıştır. Süregelen toplumsal değişim Amerikan yönetiminin etnik ve dinsel bakımdan farklı insanların birlikte yaşayabilme ve Amerikan vatandaşı olma olgusunu geliştirmesini zorunlu hale getirmiştir. Amerika'ya dünyanın farklı yerlerinden yapılan yoğun göçler neticesinde toplumun sosyal dinamikleri ve değerleri ciddi şekilde erozyona uğramış, merkezi yönetim bu sorunların üstesinden gelebilmek için toplumdaki bireylerin aidiyetlerini geliştirmek amacıyla hem yasal hem de eğitime yönelik reformları hayata geçirmiştir. Bu bağlamda farklı kültürlere mensup olan insanlara birlikte yaşama, işbirlikli problem çözme ve ortak karar almaya yönelik bilgi, beceri, tutum ve değerlerin öğretilmesi hedef alınmıştır. Oluşturulan vatandaşlık eğitim programında, çocuklara kentli dayanışmasını nasıl gerçekleştirecekleri, her zamankinden daha karmaşık hale gelen dünyada nasıl yaşayacaklarının öğretilmesi öngörülmüştür. Bu bağlamda vatandaşlar sosyal sorunların farkına varabilmeli, sorunların çözümünde alacakları rolü öğrenmeli ve okul programları bu sorunlardan bahsetmeliydi (Safran, 2012: 7-8). ABD'ye gelen çok sayıda göçmenin demokratik bir toplumda yaşamaya henüz hazır olmadıklarına dair bir endişe vardı ve onlara nasıl vatandaş olunacağı anlatılmalıydı. Okullar, vatandaşlık eğitimine başlamak için en uygun yerlerdi. Bu nedenle de sosyal bilgiler, toplumun vatandaşlığa hazırlanması için eğitim ihtiyaçlarını bir araya getirdi. Yukarıda ifade edilen hedefler doğrultusunda 1892 yılında toplanan Amerikan Milli Eğitim Konseyi, sosyal bilgiler programını yeniden düzenledi. Program içeriği tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisinden oluşturularak toplumsal ihtiyaçlara göre yeniden yapılandırıldı (Öztaşkın, 2018: 14).

Sosyal bilgilerin öğretilmesi düşüncesi ve 20. yüzyıl başlarından itibaren yürürlüğe konulan bu politika, eğitimi standartlaştırma ve rasyonelleştirme çabalarının bir ürünüydü. 1912'de Ulusal Eğitim Birliği, sosyal bilgiler dersi

konusunda ortaokul programının yeniden düzenlenmesi için Ulusal Eğitim Derneğine bağlı Orta Dereceli Okulu Yeniden Teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler Komitesi'ni kurmuştur (Güngördü, 2002: 131). Sosyal bilgiler terimi de ilk defa 1916'da Amerika Birleşik Devletlerinde bu komite tarafından kullanılmıştır. Komite sosyal bilgileri; konusu, toplumsal grupların bir üyesi olarak insanla; toplumun düzenlenmesi ve gelişimiyle doğrudan ilişkisi olan bir ders olarak tanımlamış ve sosyal bilgilerin iyi vatandaşların yetiştirilmesi yönündeki önemini altını çizmiştir. Ayrıca komite üyesi olan Thomas Jesse Jones, öğretmenlerin ülke vatandaşlığının iyileştirilmesi için herhangi bir toplumsal gruba sunulmuş en iyi fırsata sahip olduğunu ifade etmiştir (Turan ve Yıldırım, 2018: 14-15).

1921 yılına gelindiğinde Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (National Council for the Social Studies-NCSS) kurulmuştur. Bu konsey tarafından, Sosyal Eğitim Dergisi yayımlanmıştır. Derginin yayımlanması konseyin en önemli aktivitelerinden birisi olmuştur (Karagözoğlu, 1966: 25).

Amerikan toplumunu derinden etkileyen gelişmeler sosyal bilgilerin içeriğini de etkilemiştir. 1929'da büyük kriz ekonomik konulara ilgiyi arttırırken, İkinci Dünya Savaşı kahramanlık temasını, 1950'lerden sonra ise soğuk savaş dönemi dünya komünizmine karşı çocukları uyarma kaygısını gündeme getirmiştir (Turan ve Yıldırım, 2018: 13).

Toplumsal ve politik yaşamda ortaya çıkan gelişmeler ve değişimlerin yanı sıra öğrenme-öğretme anlayışındaki yenilikler, 1970'li yıllarda köklü değişiklikleri ortaya çıkarmıştır. Yeni sosyal bilgiler dersi programına; sosyoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi gibi diğer disiplinler eklenerek tarih ve coğrafya konularının ağırlığı azaltılmıştır. Tümden gelim anlayışının yerine tüme varım, anlatım yöntemi yerine araştırma yöntemi kullanılmaya başlanmıştır. Yapararak-yaşayarak öğrenme metodu aktif hale getirilmiştir. Lakin bu metodun başarısızlığa yol açtığı ileri sürülmüş ve 1980'li yıllarda tekrar geleneksel metoda dönülmüştür (Bilgili, 2013: 24).

1990'ların ikinci yarısından itibaren NCSS, ülkede sosyal bilgiler öğretiminin yeni sosyal bilgiler hareketinin önermelerine yakın bir amaç, içerik ve yöntemle

yapılmasını kararlaştırmıştır. Bu düzlemde 20. yüzyıla girerken ABD’de sosyal bilgiler programlarının, sosyal yapılandırmacılık kuramına bağlı, disiplinler arası, bütünleşmiş, tematik vb. bir karakter taşıdığı, problem çözme yöntemi ve işbirlikli öğrenmeyi öngördüğü gözlenmiştir (Öztürk, 2009: 45).

5.2. Türk Tarihinde Sosyal Bilgiler-Eğitim İlişkisi ve Sosyal Bilgilerin Tarihi Gelişimi

Her toplumda olduğu gibi Türkler de tarihlerini, kültürlerini ve sosyal yaşamla ilgili bilgi ve kaidelerini, örf, âdet, gelenek ve göreneklerini, çocuklarına ve gençlerine öğretmeye çalışmışlardır (Togan, 1981: 17-18). Hakeza bahsedilen konuları, intisap ettikleri İslamiyetle birlikte yeniden yoğurarak evlatlarına kazandırma yoluna gitmişlerdir (Kılıçoğlu, 2012: 8). Burada Türk tarihinde sosyal bilgilerin gelişimi aşama aşama incelenmeye çalışılacaktır.

5.2.1. Tanzimat Öncesi Dönemde Sosyal Bilgiler Eğitimi

Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden önce eğitim anlayışları ve uygulamaları, yaşama biçimlerinin etkisiyle şekillenmiştir. Eğitim anlayışlarında, toplumun ‘töre’ si önemli bir rol oynamıştır. Töre’ye göre düzenlenen eğitim kız-erkek ayrımı yapılmaksızın toplumun tüm fertlerine verilmeye çalışılmıştır. Eğitimle ilgili yapılan bu çalışmalar meyvesini vermiş; Uygurlar zamanında başka devletlere kâtip, bürokrat, çevirmen, danışman, öğretmen olarak hizmet veren bilgili ve kültürlü birçok kişi gönderilmiştir (Akyüz, 2010: 5).

Türk eğitim tarihi içerisinde sosyal bilgiler alanına giren derslerin geçmişini, Türklerin tarih sahnesinde görüldüğü yıllara kadar dayandırmak mümkündür. Nitekim İslamiyet’i kabul etmeden önce Türklerin geçmişlerini önemsedikleri, âdet ve ananelerine bağlı oldukları, bunları yeni nesillere öğretmeye önem verdikleri, toplumsal değerlerin, bilgi ve kuralların aktarımına değer verdikleri bilinmektedir (Togan, 1981: 18).

Yazılı tarihin en eski kaynaklarından birisi olan Orhun Kitabelerinde de Türk kültürü ile ilgili önemli bilgilere rastlanmıştır (Kafesoğlu, 2003: 293-296, 346-351). Bu kitabelerde, daha sonra gelecek Türk hükümdarlarına ve sonsuza kadar Türk milletine bağımsız ve mutlu yaşama ile ilgili bir tarih dersi verilmiştir. Milletin

bunları öğrenip bilmesi istenmiştir. Orhun Kitabelerinde verilen bu tarih dersi Türklerin İslamiyet'ten önce de sosyal bilgiler alanına giren derslere verdikleri önemin en önemli göstergesi olmuştur (Ergin, 2003: 24-26).

İslamiyet'in kabulünden sonra Türklerde eğitim-öğretim süreci İslami esaslar ile Türk gelenek ve görenekleri çerçevesinde yeniden inşa edilmiştir. Dini bilgilerin öğretilmesinin yanında içtimai hayatın icabı olan gelenek-görenekler ile tarih öğretimine de önem verilmiştir. Gerek Selçuklular gerekse Osmanlılar zamanında eğitim ve öğretimde bu anlayış tarzı hâkim olmuştur (Akpınar ve Kaymakçı, 2012: 606). Selçuklu Nizamiye medreseleriyle başlayan gelenek daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Selçuklular zamanında Nizamiye medreselerinin kurulmasından itibaren medreselerde sağlam bir dinî eğitimin yanı sıra gelenek-göreneklerle birlikte tarih öğretimi de yapılmıştır (Ocak, 2017: 255-263). Tarih öğretiminin yapıldığının en önemli göstergesi bu dönem Nizamiye medreselerinin ders programıdır (Akyüz, 2010: 53-54). Nizamiye medreseleri ders programı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 4: Nizamiye Medresesi Ders Programı

Kur'an ve Kur'an İlimleri	Arapça ve İlimleri	Riyadîyat ve Ferâiz	Müsbet İlimleri
Tefsir İlmi	Nahiv, Lügat, Sarf, Arüz, Kavâfi	Aritmetik	Tıp
Kırâat İlmi	Sınâatü's şî'ir	Hesap	Cerrahi
Hadis İlimleri	Ahbâru'l Arab, Ensâb.	Hendesî	Müsellesat
Şafiî Usulu Fıkhı	Adap ve kısımları		Nucüm
Şafiî Fıkhı	Fars Edebiyatı		Heyet
Eş'ari Kelâmı	Hitabet, Tarih, Edebiyat		Tabiiyat (Fizik)

Kaynak: Gökmen, 2018: 32.

Osmanlı Devleti döneminde de sosyal bilgiler alanına giren derslerin okutulduğuna dair bilgilere ulaşılmıştır. Bunun en önemli kanıtı tarih ve coğrafya öğretimi olmuştur (Ersanlı, 1992: 45).

Osmanlı eğitim kurumlarında tarih öğretiminin nasıl olduğu hakkındaki bilgilerimiz sınırlıdır. Klasik dönemin en önemli eğitim müessesesi kuşkusuz medreselerdir. Buralarda tarihin müstakil bir ders olarak okutulduğuna dair İshak bin

Hasan Et-Tokadi'nin Manzume-i Tertib-i Ulûm isimli eseri dışında bilgi bulunmamakta ise de kuruluş amacı öğrencilere dini konuları ve dini terbiyeyi vermek olan medreselerde, İslam tarihi ile ilgili konuların doğrudan veya dolaylı yoldan verildiğini düşünmek de gerekmektedir (Özyılmaz, 2002: 25). Enderun Mektebi'nde ise İslam tarihi ve Osmanlı tarihinin öğretildiği bilinmektedir (Akkutay, 1984: 76).

Osmanlı tarih öğretiminin yapısında büyük bir tür zenginliği göze çarpmaktadır. Osmanlı tarihçiliği tek bir konuyu esas almamaktadır. Ne tek başına İslam'a, ne din propagandası yoluyla yayılan etnik gruba ne de Türkler gibi tek bir ırka ayrılmaktadır. Bu yönüyle Tarih öğretimi birleştirici ve bütünleştirici bir özelliğe sahiptir (Ersanlı, 1992: 44-45).

Osmanlı medreselerinde, dini ilimler ağırlıkta olmasına rağmen, ders adının ve ders saatlerinin değişikliğe uğramasıyla birlikte, müspet ilimler (Ulûm-ı Akliye) içinde coğrafya ilmi de okutulmuştur. Doğrudan coğrafya dersinin okutulması Darülhilâfeti'l-Aliyye medresesinin kuruluşuyla gerçekleşmiştir (İzgi, 2019: 248). Osmanlı saraylarında eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren müesseseler ise Şehzadegâh, Meşkhane ve Enderun mektepleridir. Bu eğitim kurumlarında da Osmanlı ülkeleri ve dünya hakkında coğrafya bilgilerinin okutulduğu ve harita tersiminin yaptırıldığı bilinmektedir (Akkutay, 1984: 149-151).

Osmanlılar döneminde Sahn-ı Seman ve Süleymaniye medreselerinde de tarih ve coğrafya derslerine yer verilmiştir. Coğrafya; heyet, tarih ve edebiyat dersi içinde okutulmuştur. Başlangıçtan beri var olan darü't-talim, mektep, muallimhane veya sıbyan mektebi denilen ilkokul düzeyindeki okulların ana dersi Kur'an olmakla birlikte yeri geldikçe tarih konularından da bahsedilmiştir. Asıl köklü değişiklikler ise Tanzimat'tan itibaren yapılmıştır (Bilgili, 2013: 24-25; Boztepe, 2015: 19-31).

5.2.2. Tanzimat Döneminde Sosyal Bilgiler Eğitimi

Abdülmecit 1839'da tahta çıkınca, Mustafa Reşit Paşa'nın da etkisiyle Tanzimat Fermanı adı verilen bir ferman yayınlamış, bu fermanla siyasal ve sosyal düzenlemelerin yapılacağını duyurmuştur (Akyüz, 2010: 145). Bu ferman,

Gülhâne’de yerli, yabancı, Müslüman , Hristiyan binlerce halkın karşısında ilan edildiği için “ Gülhâne Hattı Hümayûnu “ adıyla da anılmıştır (Ergin, 1977: 145).

Tanzimat Döneminde eğitim, devleti felakete gidişten kurtaracak bir yol olarak görülmeye başlanmıştır (Antel, 1940: 446). Bu nedenle 1839’da Tanzimat Fermanının ilan edilmesiyle büyük bir eğitim hamlesi de başlatılmış olup eğitim kurumlarının ıslahı süreci hız kazanmıştır. Bu dönemde açılan yeni okulların programlarına yaşama yönelik dersler konulmuştur. Örneğin ahlak dersi adı altında Türkçe kısa ahlak hikayeleri okunarak öğrencilerin yaşama dönük dersler çıkarmaları sağlanmaya çalışılmıştır. (Turan ve Ulusoy, 2015: 24). Bu kapsamda ilk olarak “Mekâtib-i Rüştîye Nezareti” isminde bir daire kurulmuştur. Bu birim adliye mektepleri ile Osmanlı tarihi ve kısa coğrafya derslerinin okutulduğu sıbyan mekteplerindeki kontrol ve yönetim görevini üstlenmiştir (Kodaman, 1991: 58; Boztepe, 2015: 19-26, 85, 108).

Bu dönemde yenileşme çabalarına öncülük eden Selim Sabit Efendi ilkokullarda okutulmak üzere çeşitli kitaplar yazmıştır. Bu kitapların içerisinde tarih ve coğrafya kitapları da yer almaktadır (Akyüz, 2010: 203). Yazdığı Muhtasar Tarih-i Osmani (Kısa Osmanlı Tarihi) kitabında Osmanlıların Türk aşiretlerinden Kayı Han kabilesinden olduğunu belirterek, Süleyman Şah komutasında 1254’te Rum diyarına gelerek Ankara yöresine yerleştikleri, daha sonra Söğüt ve Eskişehir ovalarının onlara ödül olarak verildiği belirtilir. İlkokullarda ders kitabı olarak okutulan esere, Sultan Osman dönemiyle başlanmış, Abdülaziz devri dahil her dönem ana hatlarıyla anlatılmıştır (Turan ve Ulusoy, 2015: 24; Ata, 2009: 377).

1856 yılında Islahat Fermanı’nın kabul edilmesiyle eğitim öğretim sahasında birçok konuda yenileşme hareketlerine girişilmiştir. Bu doğrultuda 1857 yılında “Maarif-i Umûmîye Nezâreti” kurulmuştur. Bakanlık tarafından 1859’da Mülkiye Mektebi kurularak ilk önemli çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu mektebin 1. sınıfına tarih ve coğrafya dersleri konulmuştur (Boztepe, 2015: 35, 114).

1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile tüm Sıbyan Mekteplerinde Muhtasar Tarih-i Osmani, Muhtasar Coğrafya ve Malumat-ı Nafia(yararlı bilgiler) derslerinin okutulması öngörülmüştür. Ancak sosyal bilgilerin kapsamına giren

dersler, ilk kez Sultan II. Abdülhamid zamanında (1876-1909) Maarif Nezaretine bağlı, usül-i cedide (modern tarza) uygun eğitim ve öğretim yapan birer ilköğretim müessesesi olan iptidailerin programlarında yer almıştır. 1891’de ise ilkokul programları ele alınıp yeniden düzenlenmiştir. Bu program ile birlikte İstanbul’da taşra, şehir ve kasaba ilkokulları arasında bir fark gözetilmeyerek hepsi için aynı derslerin okutulması uygun görülmüştür. Bu programda sosyal bilgilerle ilgili olarak Mülahhas Tarih-i Osmani ve Muhtasar Coğrafya-yı Osmani dersleri bulunmaktadır (Kodaman, 1991: 59). Bu dersler sayesinde öğrenciler yaşama hazırlanma imkanı bulmuşlardır. Nizamname uyarınca sıbyan mekteplerinde belirtilen reformun yapılabilmesi için okullarda okutulacak kitap ve tercümeleriyle ilgili nizamname yayınlanmıştır. Bu nizamname uyarınca, olayların tarafsızca sunulması ve çocuklara mutlaka ülke sevgisi verilmesi gerektiği belirtilmiş; bunun da ancak sosyal bilgiler alanına giren dersler sayesinde yapılabileceği savunulmuştur (Öztürk ve Otluoğlu, 2011: 15)

Aşağıda Tanzimat Döneminde verilen ve sosyal bilgiler kapsamında yer alan derslerin kısa içeriklerine yer verilmiştir (Turan ve Yıldırım, 2015: 25):

- Ahlak Risalesi dersi kapsamında kendisi, anne ve babası, öğretmenler, vatan, insanlar ve diğer konularla ilgili görevlere,
- Fezail-i Faaliye dersi kapsamında iyi davranışlar geliştirici bilgiler ve bunlarla ilgili örneklerle,
- Coğrafya dersi kapsamında coğrafi terimler, küre, beş kıta, insan cinsleri, Osmanlı fiziki, idari, beşeri ve ekonomik coğrafyasına,
- Osmanlı Tarihi derslerinde Anadolu ve Osmanlı tarihi, çeşitli cetveller ve haritalara,
- Malumat-ı Nafia dersinde çeşitli bilim ve tekniklerle ilgili yararlı konulara yer verilmiştir.

1878 yılında askeri okullardaki muallimlerden sivil öğretmenler yetiştirmek amacıyla “Menşe-i Muallimîn” adında üst düzey bir okul açılmıştır (Ergin, 1977: 714). Öğretmen okullarının ilk aşaması/yetişme kaynağı sayılan bu okullarda iki

yıllık coğrafya sınıflarında Coğrafya-yı Tabiî, Coğrafya-yı Tarihî, Coğrafya-yı Umumî, İlm-i Ahvâl-i Bilâd, Tabakâtu'l-Arz, Coğrafya-yı Politikî ile tarih ve coğrafya dersleri okutulmuştur (Çetin, 2003: 166).

Osmanlının son döneminde en köklü değişim ve dönüşüm II. Abdülhamid Döneminde yapılmıştır. Özellikle eğitim programları ve yeni açılan okullar açısından bu dönemi ayrı ele almak gerekmektedir. Bu dönemde tarih öğretimine de önem verilmiştir. Örneğin 1900'lerin başında yayınlanan "Maarif Salnamesi"ne göre tüm Rüştiye Mektepleri ve İdadilerin 2, 3, 4, 5 ve 6. sınıflarında ikişer saat, son iki sınıflarında ise birer saat tarih dersi okutulmuştur (Çapa, 2012: 8). Daha sonra eğitimle ilgili yapılan düzenlemeler konusunda muhalif sesler yükselmeye başlayınca okullarda "Resmi İdeoloji" ya da "Resmi Devlet Politikası" olarak din ve ahlak dersleri fazlaştırılmıştır (Boztepe, 2015: 89). II. Abdülhamid'in temel amacı "İslam-Türk Sentezi" oluşturmaktır. Fakat tahttan indirilmesi ve II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte "İslam-Türk Sentezi" anlayışı "Türk-İslam Sentezi" anlayışına evrilmiştir. Fakat yeterince olgunlaştırılmadan yüzeysel bir şekilde uygulanmaya çalışılan bu düşünce Cumhuriyet'in ilanından sonra hukuk, ırk ve kültür temelli bir "Milliyetçilik" sentezine dönüşmüştür (Alkan, 2000: 8).

1900 yılında Yüksek Öğretimde birtakım yenilikler yapılmış; Yüksek Okul düzeyinde olan "Dâru'l-Fünûn-ı Şahane" açılmıştır. Okul üç bölümden oluşuyordu:

1. Ulûm-ı Âliye-i Dîniye Şubesi

2. Edebiyat Şubesi

3. Ulûm-ı Riyaziye ve Tabiiye Şubesi: Bu yüksek okulun edebiyat şubesinde Tarih-i Osmani, Tarih-i Düvel, Coğrafya-yı Umumi ve Osmanî dersleri bulunuyordu. 1908 yılında yapılan program değişikliği ile bu derslere felsefe, Tarihî felsefe, Coğrafya-yı İlmî ve İçtimaî dersleri eklendi (Çetin, 2003: 167). İdadilerin ders programlarında ise hem yatılı hem de gündüz kısımlarında tarih dersleri bulunuyordu. İdadilerin bazı sınıflarında söz konusu ders haftada iki saat okutulurken bazı sınıflarında ise üç saat gösterilmekteydi. Bu sayede idadilerden mezun olan öğrenciler kâfi derecede tarih bilgisine sahip olabilmekteydi. Ancak idadilerin hem

yatılı hem de gündüz bölümlerinde tarih dersi birinci yıl okutulmamakta, ikinci yıl verilmekteydi (Boztepe, 2015: 89).

Coğrafya dersinin müfredata girmesi ile birlikte yeni ders kitaplarının da hazırlanmasına başlanmış; küre ve harita gibi dersin öğretimine yardımcı materyallerin de okullarda bulunmasına özen gösterilmiştir. Dersler, Darü'l-Muallimin (Öğretmen okulları) mezunu öğretmenler tarafından yürütülmekteydi. Tanzimat dönemiyle birlikte ders kitaplarının yanı sıra çeşitli araç-gereçlerin ve öğretim yöntemlerinin kullanılmasına da önem verilmiştir (Oruç, 2009: 1013; Yeşiltepe, 2010: 10).

1904 yılından itibaren tüm ilkokullar için yayınlanan yeni programda, yalnız Muhtasar Tarih-i Osmani dersi bulunuyordu (Öztürk ve Otluoğlu, 2011: 15). Öğrenci anılarından anlaşıldığına göre bu dönemle ilgili olarak belirtilmesi gereken dikkat çekici husus, Fransız Devrimi'ne oldukça büyük bir önem yüklenmiş olmasıdır. Öyle ki Fransız Devrimi konularının, tarih derslerinin gizli birer müfredatı olduğu belirtilmiştir (Ata, 2012: 91). Bu dönemde Meşrutiyet seslerinin yükselmesiyle beraber mektep idareleri sıkıştırılmaya, okullardaki meşrutiyet yanlısı hocalar tard edilip kovulmaya, Tarih-i Umûmî ve edebiyat dersleri programlardan çıkarılmaya başlanmıştır. Ayrıca sıbyan mekteplerindeki tarih, rüştiye mekteplerindeki Tarih-i Umumi dersleri kaldırılmıştır. Bu okullarda verilen tarih dersi, Tarih-i Osmani'den ibaret hale getirilmiştir (Doğanay, 2010: 114).

Bu hâdiseleri Doktor Rıza Tevfik de şu şekilde anlatır (Ergin, 1977: 614):

“Mekteb-i Mülkîyenin pek parlak ve uyanıklık devri idi. Hocalarımız Türkiye'nin en büyük ulemasından müteşekkil bir heyeti mümtaze idi. Talim pek serbest ve talebenin seviyye-i irfanı çok yüksekti. Şiir zevki ve heyecanı âdeta umumî idi. Namık Kemal'in, Ziya Paşa'nın, Hâmid'in, Ekrem'in bir beyti bütün mektep talebesini heyecana getirirdi. Yalnız Mülkîye Mektebinde o zaman başlı başına şair olarak İbnürreşad Ali Ferruh, İhsan, Ali Kemal ve bilâhare İskiraper Kaymakamı namıyla şöhretşiar bir şairi sufi olan Ali Rıza ve benim sınıf arkadaşım olan Ali Şeydi merhumları zikretmek yeter. Yoksa herkes bu muhiti irfan içinde şairliğe namzet olarak yetişiyordu. Ben de onlardan biri idim ve şiir yazıyordum.

Edebiyattan, şiir ve inşadan da birinci çıkmıştım. Bu devr-i saadet bir devr-i nikbete döndü, jurnal edilen mektep hocaları hep dağıldı, tahsil ve talim usulü kontrol altına alındı. Buna karşı talebe fena halde isyan etti. Bunların içinde ben de vardım. Bazı kişileri tard ettiler, onların içinde de ben vardım.”

5.2.3. II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Bilgiler Eğitimi

II. Meşrutiyet döneminde programlara sosyal, siyasal içerikli yaşama yönelik kimi dersler girmiştir. Eğitimin bir bilim olarak gelişmesinde önemli adımlar atılmış, eğitim toplumda ve eğitimciler arasında ilgi ve saygı duyulan bir alan olarak görülmüştür (Ergün, 1996: 25). Bazı eğitimciler; ben tarih, coğrafya bilmem, ancak onların öğretim yöntemlerini bilirim şeklinde görüşlere sahip olmuşlardır (Akyüz, 2010: 266). Bu durum alan öğretiminin II. Meşrutiyet döneminde gündeme geldiğini göstermektedir.

Daha önceki dönemlerde eğitimde kitap, hafıza önemli iken, Meşrutiyet döneminde bunların yerine tabiat, eşya, olay ve deney getirilmiştir (Baltacıoğlu, 1942: 5). Okullarda öğrencilerin fiziki ve sosyal çevrelerini tanımaya yönelik gözlem ve inceleme gezileri düzenlenmiştir. Eğitim Bakanlığı da ilk kez ülkenin renkli eğitim haritalarını yayınlamıştır. Yapılan bu çalışmalar, çocuğun artık geleneksel değerler dışında bir birey ve vatandaş olarak görülmeye başlanması anlamına gelmektedir (Üstel, 2016: 73). Yapılan bu çalışmalar, II. Meşrutiyet döneminin sosyal bilgiler eğitiminin gelişimi bakımından önemli olduğunu göstermektedir

1909 senesinde, IV. Mehmet Reşat'ın öncülüğünde Osmanlı Devleti'nin kapsamlı şekilde tarihinin yazılması ve Osmanlı tarihine dair belgelerin yayımlanması maksadıyla, Tarihi Osmani Encümeni kurulmuştur. Encümenin başlıca görevleri şu şekilde belirtilmiştir: Tarihi yerler, abideler, camilerle ilgili yazılı belgeleri toplamak ve bunlarla ilgili tüm bilgileri izlemek, tercüme etmek (Ersanlı, 2015: 95). 1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati ile de eğitim süreleriyle ilgili düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeyle ilköğretimin süresi, iptidaiye ve rüştiyelerin birleştirilmesi ile altı yıla çıkarılmış ve bu şekilde oluşturulan Mekatib-i İptidaiye-i Umumiye'de, tarih, coğrafya, malumat-ı medeniye ve ahlakiye ile iktisadiye derslerinin okutulması öngörülmüştür. Adı geçen dersler,

bu tarihten sonra yapılan programlarda da yer almıştır. Bunların programa konulmasında II. Meşrutiyet Devri'nde İttihat ve Terakki Partisi'nin yurtsever ve nitelikli Osmanlı yurttaşları yetiştirme politikasının önemli bir etkisi olmuştur. (Üstel, 2016: 25). Bu yönde, adı geçen parti, iç ve dış siyasetteki bazı önemli gelişmelerin de etkisiyle, geleneksel Osmanlıcılık/İslamcılık ideolojilerini bırakarak, Türkçülük siyasetini benimsemiştir. Bu ideoloji hem programlarda hem de okullardaki eğitim ve öğretim uygulamalarında biçimlendirici bir rol oynamıştır (Öztürk ve Otluoğlu, 2011: 15).

Uygulanan bu Türkçülük siyaseti tarih araştırmaları üzerinde ikili bir tesir yapmıştır: İlk olarak, şahlanan ulusçu duygular, Osmanlı öncesi dönemde Türk tarihinin daha yaygın bir biçimde incelenmesi sinerjisini yaratmıştır. İkinci olarak ise modernleşme ve laikleşme, tarih yazma ve araştırma metotlarının geliştirilmesini ve özellikle de bunların yeni kurulmakta olan ulusal eğitim sistemi içine yerleştirilmesini gerektirmiştir (Ersanlı, 2015: 9). Bu nedenle 1908 senesinde geliştirilen ve pek çoğu yatılı olan “Erkek Sultanileri”nde milli coğrafya ve tarih dersleri okutulmuştur. Bununla birlikte vatandaşlık eğitimi de önem kazanmış, vatandaş siyasal literatürün başat aktörü haline gelmiştir (Üstel, 2016: 73). Daha sonra 1910'da “Maliye Memurları Mektebi” tesis edilerek Coğrafya-yı Osmani, Komşu Hükümetler Coğrafyası, Tarih-i Osmanî, Akdeniz ve Karadeniz Havzaları Coğrafyası gibi sosyal içerikli dersler konulmuştur. 1913'te açılan “Kız İdadisi”nde ise tarih ve coğrafya derslerine yer verilmiştir (Çetin, 2003: 167).

II. Meşrutiyet döneminde; Türk Tarihi, İslam Düşünce Tarihi, Yunan ve Roma Tarihleri, Türkiye ile Avrupa Devletleri Arasında Diplomatik İlişkiler Tarihi, Güzel Sanatlar Tarihi, Siyaset Tarihi, Orta Çağ Tarihi, Doğu Klasikleri Tarihi adları altında verilen derslerin sayısı oldukça artmıştır (Ersanlı, 2015: 92). Bununla birlikte vaiz yetiştirmek amacıyla açılan “Medresetül Vâizin” adlı okulun birinci sınıfında Tarih-i Umumi, Tarih-i Osmani, Türk Tarihi, Coğrafya-yı Osmani ve İslami, Coğrafya-yı Umumi; İkinci sınıfında ise Tarih-i Umumi, Tarih-i Osmani ve Tarih-i İslâm dersleri verilmiştir (Ersanlı, 2015: 93). 1913-1914 yılları arasında açılan “Medresetül İrşad” mektebinin Vaizler Şubesi'nde de Tarih-i İslâm ve İlm-i İctima

dersleri okutulmuştur. 1914 senesinde kurulan Daru'l-Hilafeti'l-Aliyye medresesi'nde de sosyal içerikli derslere yer verilmiştir (Çetin, 2003: 167).

1919 senesinde çıkarılan nizamnameyle Dar'ül-Fünun'da edebiyat, tıp, hukuk ve fünun şubelerinin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Edebiyat şubesinin programında Mantık, Ahlâk, Terbiye, Ruhیات (Psikoloji), İçtimaiyat (Sosyoloji), Tarih-i Felsefe, İslâm Felsefesi, Tabîî Beşeri ve İktisadi Coğrafya, Memalik-i İslamiyye Coğrafyası, Kıtaat Coğrafyası, Son Asırlarda Avrupa ve Devlet-i Osmaniye Tarihi, Akvam-ı Kadime-i Şarkıye (Eski Doğu Kavimleri) Tarihi, Kurun-ı Vustada Şark Akvam-ı (Orta Çağ'da Doğu Kavimleri) Tarihi ve Türk Lisanı Tarihi derslerine yer verilmiştir (Çetin, 2003: 168).

Genel olarak İkinci Meşrutiyet devrinde ulusçu ve bilimsel tarihi geliştirmek saikasıyla hareket edilmiştir. Bu dönemde yayınlanan dergi ve kitaplarla tarih alanındaki özgün çalışmaların sayısı artırılmıştır. Modern milliyetçi düşüncelerin kaçınılmaz neticesi olan laikleşme hareketi ile birlikte Türklükle ilgili yapılan araştırmaların sayısı artış göstermiştir. Bu çalışmalar, Cumhuriyet dönemi milliyetçi tarihçiliğinin de temelini oluşturmuştur (Ersanlı, 2015: 99).

5.2.4. Cumhuriyet Döneminde Sosyal Bilgiler Eğitimi

Türkiye Cumhuriyeti'nin mimarı, çağdaş ve bilimsel eğitimin öncüsü Mustafa Kemal Atatürk, eğitime büyük önem vermiş ve eğitimin kesinlikle milli temellere dayanması gerektiğini vurgulamıştır. Kurtuluş Savaşı'nın en meşakkatli anlarında bile eğitimle ilgili önemli tetkikler yapılmıştır. Bu harbin nihayete ereceği dönemeçte bir yandan Cumhuriyet'in ilanı hazırlıkları yapılırken bir taraftan da Milli Eğitim Sisteminin esaslarının belirlenmesi üzerine araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Örneğin Kütahya-Eskişehir Savaşı'nın devam ettiği dönemde Maarif Kongresi ve Heyet-i İlmiye çalışmaları yapılmış ve eğitimle ilgili tetkiklerde bulunulmuştur (Çatak, 2015: 71). Savaş yıllarında bile eğitimle ilgili toplantıların yapılması, Mustafa Kemal Atatürk ve ekibinin eğitime verdiği önemin en önemli kanıtıdır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra da eğitim çalışmaları tüm hızıyla devam etmiştir (Çetin, 2003: 168; Üstel, 2016: 128). 3 Mart 1924 yılında Tevhidi Tedrisat Kanunu (Öğretimin Birleştirilmesi Yasası) kabul edilmiş ve ülkedeki bütün okullar

Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Bu kanunla birlikte birçok konuda yeni düzenlemeler yapılmış ve birbiriyle uyumsuz olan kurumlar kaldırılmıştır (Güngördü ve Güngördü, 1966: 55; Akyüz, 2012: 329).

1924 yılı, Türk eğitim sistemine pragmatik eğitim felsefesinin yansıması açısından da bir dönüm noktası olmuştur. Tevhidi Tedrisat Kanunuyla milli bir kimliğe sahip vatandaş yetiştirmek için eğitim sistemini yapılandırma işine girilmiştir. 8 Mart 1924'te Vasıf Çınar'ın Maarif Vekilliği döneminde John Dewey Türkiye'ye davet edilmiş ve Türkiye'nin yeni eğitim hedeflerinin belirlenmesinde önemli görüşler ortaya koymuştur (Ata, 2006: 64). Dewey, eğitimi pragmatist yaklaşımla açıklamış ve yaparak yaşayarak öğrenme onun eğitim anlayışının merkezinde olmuştur (Yeşiltaş, 2007: 53-72). Okulu, hayata hazırlık değil doğrudan doğruya hayatın kendisi olarak görmüştür. Bu nedenle de okulda her türlü derse yer verilmesi gerektiğini savunmuştur. Hayatta hangi meslekler varsa hangi sorunlar bulunuyorsa hepsi okullarda yer almalı ve öğrenci de yaşama girmelidir. Derslerin içeriği öğrencinin hemen kullanabileceği, ilgisini çeken bilgi, beceri ve problemlere göre düzenlenmelidir. Çocuk dıştan eğitilmeyip içinden kendi kendine yetişmeli, kendi kendine öğrenebilmelidir (Dewey, 2008: 1-2).

Dewey, çocuklara bilgiler yığın, onları sadece boyun eğici ve edilgin bırakan okulların ve programların karşısında olmuştur. Öğretmen merkezli geleneksel eğitim anlayışının aksine öğrenci merkezli eğitim anlayışını savunmuştur (Kansu,1952: 268). Aynı zamanda sosyal bilgiler dersinin fikir babalarından biri olarak kabul edilen ve problem çözme yöntemini kuramsal olarak ilk ortaya koyan Dewey, bu dersin deneyime dayalı yaşantılar sonucu daha iyi öğrenilebileceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda etkili bir sosyal bilgiler programı hazırlanması sonucunda kazanılacak en önemli becerinin, problem çözme olduğunu belirtmiştir (Dewey, 2008: 1-2, 112). Onun sosyal bilgiler dersine yönelik öne sürdüğü görüşleri tarih ve coğrafya dersleri ekseninde oluşmuştur. Bu doğrultuda tarih ve coğrafya derslerinin birbiriyle yakından ilişkili dersler olduğunu savunmuştur. Ona göre, tarih ve coğrafya ders konuları kişisel ve özgür bir içerikle, yaşamı zenginleştirmeli, yaşamın iç yapısına, dayanaklarına ve sonuçlarına erişebilecek şekilde düzenlenmelidir (Dewey, 1996: 197). O, tarih ve coğrafya öğrenimini şu şekilde ifade etmiştir: “*Tarih öğrenimi, asıl*

olan insancıl bağlantı ve ilişkileri tanıyabilme gücünü edinmedir,” coğrafya öğrenimi ise “Olağan eylemin yerini, doğal bağıntı ve ilişkilerini anlayabilme gücünü edinmedir” (Dewey, 1996: 194)

Dewey, Türk eğitim sisteminin sorunlarına yönelik hazırladığı 1924 tarihli raporunda da benzer görüşlere yer vermiştir. Bu raporunda, okullarda tarih ve coğrafya derslerinin keyfi olarak birbirinden ayrılmış olduğunu fakat ayrılmaması gerektiğini, öğrencilerin bu dersler arasındaki ilişkiyi kuramamasından dolayı vakit ve enerji kaybettiklerini, derslere karşı ilgilerinin azaldığını belirtmiştir (Dewey, 1939: 23). Bu dersler çocuklara günlük yaşantı ve denemelerden uzak, amaçsız bir şekilde ezberletilerek verilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle çocuklar özümsememiş bilgi yığını altında ezilmiştir. Ona göre; *“Yaşamın doğal ilgilerinden uzak kuru kuruya bilgi toplama kafayı odunlaştırır, esnekliğini yok eder.”* Kısacası o, klasik eğitim anlayışıyla çocuğun kendisini geliştiremeyeceğini ifade etmiştir (Dewey, 1996: 195). Dewey yine raporunda, her dersin bir laboratuvarı bulunması gerektiğini ileri sürmüştür. Örneğin tarih laboratuvarında tarih tabloları, projeksiyon makinesi, filmler, şemalar, tarihi haritalar vb. bulunmalıdır. Aksi takdirde çocuklar, medeniyetler ve kültürler arasında karşılaştırmalar yapamamaya, hakiki oluş ve zamanı anlamamaya, bu yüzden yanlış görüşlere saplanmaya mahkum olurlar (Dewey, 1939: 7). Onun bu görüşlerinin sosyal bilgiler dersi için de geçerli olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Dewey’in ortaya koyduğu rapor doğrultusunda 1924 ilk mektep müfredat programı hazırlanmıştır. Bu program Cumhuriyet tarihinin ilk pilot uygulamaya sahip programı olmuştur. Bu dönemde ilköğretim ücretsiz hale getirilmiştir (Güngördü ve Güngördü, 1966: 61). Zaten Cumhuriyet dönemine bakıldığında, en çok ilköğretime önem verildiği görülmektedir. Çünkü bu dönemde ilköğretim, yapılan inkılâpların en iyi şekilde benimsetileceği yer olarak düşünülmüştür. 1924 programındaki temel amaç da cumhuriyet ideolojisine uygun insan yetiştirmek ve yapılan yenilikleri yeni nesillere benimsetmektir (Akyüz, 2006: 346). Bu programda, Milli Eğitimin genel amaçlarına yer verilmemiştir. Ancak müfredatta eğitimle ilgili şu ilkeler yer almıştır (Gökdemir, 2013: 62-63):

1. Serbest disiplin ve çocukların okul hayatına sorumlulukla katılma ilkesi

2. Ahlaki ve toplumsal alışkanlıkların kazandırılması ilkesi
3. Mahalli bilgilerin verilmesi ilkesi
4. Yakından uzağa ilkesi
5. Misallerden kaidelere gitme ilkesi
6. Öğrenci gözlem ve incelemelerine önem verilmesi ilkesi

1924 programında sosyal bilgiler kapsamına giren dersler: tarih, coğrafya, Musahabat-1 Ahlakiye ve Ma'lumat-1 Vataniye dersleridir. Tarih dersinde bazı değerlerin öğretilmesine önem verilmiştir. Coğrafya dersinde de materyal kullanımına vurgu yapılmıştır. Musahabat-1 Ahlakiye ve Malumat-1 Vataniye dersinde yakından uzağa ilkesi göz önüne alınmıştır. Bu derslerde milli kahramanlardan örnekler verilmiş, çeşitli örnek hikâyeler anlatılmış ve bu yolla kültürel değerler topluma öğretilmeye çalışılmıştır. 4 ve 5. sınıflarda okutulan Musahabat-1 Ahlakiye ve Malumat-1 Vataniye dersinde ise daha çok bireyin kendisine, ailesine, milletine, devletine karşı hak ve sorumluluklarıyla birlikte toplumsal konular üzerinde durulmuştur (Koyuncu, 2015: 48).

1924 programı yetiştirilmek istenilen vatandaşlık özelliklerinin yansıtıldığı bir program olmuştur. Bu programla yeni kurulan devletin temel inkılaplarını özümsemiş, laik, çağdaş ve cumhuriyet ideolojisini benimsemiş bir yurttaş tipinin oluşturulmaya çalışıldığı söylenilebilir (Yalçın, 2016: 37).

1926'da hazırlanan ilk mektep müfredat programı ise Dewey'in "Hayat Bilgisi, Toplu Tedris ve İş Okulu" anlayışından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Burada toplu tedris, asılları ve amaçları aynı olan konu ve dersleri bir eksen etrafında birleştirmektir. Gerek konuların kendi aralarında ve gerekse bu konularla yaşadığımız hayat arasındaki doğal ilişki ve bağlantıları bozmadan dersleri yan yana ve iç içe organik bir bütün halinde öğretip düzenlemek ve yürütmektir (Güngördü ve Güngördü, 1966: 345). 1924 programının aksine, bu programda dersler ve konular arasındaki ilişkilere çok büyük önem verilmiş ve bütün dersler hayat ve toplum merkezli olarak kabul edilmiştir. Özellikle hayat bilgisi dersi bunun en önemli göstergesidir (Keskin, 2002: 71).

1926 programında ilkokulun ilk üç sınıfı birinci devre olarak adlandırılmış ve bu devrede bütün derslerin hayat ve cemiyet etrafında toplu olarak öğrenciye aktarılması amaçlanarak eğitimin temel hareket noktasının toplum olduğu belirgin bir şekilde ortaya konulmuştur. 1926 programı, önceki müfredat programlarında yer alan bilgi ve iyi alışkanlıkları yeterli görmemekte, bireyin çevresine etkin uyumu ile Cumhuriyet ilkelerine sahip çıkacak bireyleri yetiştirmeyi de amaçlamaktadır. İlgili programda derslerin isimlerinin yanı sıra derslerden beklenen amaçlar da yeniden belirlenmiştir. Derslerin sayısı azaltılarak amaçları somutlaştırılmış ve dersler hedefleri itibarıyla hayata bağlanmıştır. Buna göre; hayata, milli ekonomiye ilişkin konular, Batıdan alınacak eğitim bilimleri alanındaki ilkeler çerçevesinde öğrenciye aktarılacaktır. Derslerde “Faaliyet ve İş”, “Kendi Kendine İdare veya Demokratik Eğitim” gibi öğrencinin işi başarmasına önem veren ve kişisel beceriyi artırmayı amaçlayan hedeflere vurgu yapılmıştır (Tuğluoğlu ve Tunç, 2013: 3).

1926 programının getirmiş olduğu ilkeler ve metotlar (Cicioğlu, 1985: 32) ise şunlardır:

1. Fırsat öğretimi ilkesi
2. Çocukların ilgilerinden hareket etme ilkesi
3. Yakından uzağa ilkesi
4. Gözlem ve inceleme metodu
5. Küme çalışması
6. İlk okuma yazmada muhtelit usul (karma metot) olmak üzere altı

tanedir.

1926 programı, Cumhuriyet prensiplerine göre yeni öğretim metotlarıyla, Fransız, Yunan, Bulgar, Alman ve diğer ulusların ilköğretim programlarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu program, içerik, yöntem ve teknik olarak adeta bir devrim programıdır. Bazı eksikliklerine rağmen 10 yıl devam etmiştir (Binbaşoğlu, 1999: 82; Keskin, 2002: 74). Bu programda tarih, coğrafya ve yurt bilgisi (sosyal bilgiler) derslerinin amacı, iyi vatandaşlar yetiştirmek, milli cemiyet ve Türk

cemiyetine ruhen ve bedenen en faydalı bir tarzda uyum sağlamak şeklinde belirtilmiştir (Sönmez, 2005: 35).

1926 programında tarih, coğrafya ve yurt bilgisi dersleri ayrı ayrı okutulmuştur. Üç dersin genel amacı ise; iyi birer vatandaş yetiştirmek, gençleri mensup oldukları vatan ve milletine intibak ettirmektir. Yurt bilgisi dersi ise bu gayeyi doğrudan doğruya yapan bir derstir; bu nedenle diğer derslerin hepsinin bir merkezi ve temeli durumundadır (Pirinçdane, 1997: 15). Ayrıca bu programda, Musahabat-1 Ahlakıye ve Malumat-1 Vataniye dersinin adı yurt bilgisi olarak değiştirilmiştir (Üstel, 2016: 211).

Cumhuriyet tarihinin ikinci ilkokul programı olan 1926 programının 1927 ve 1930 basımları da bulunmaktadır. 1930 yılında köy çocuklarını köyün şartlarına, ihtiyaçlarına göre yetiştirmek için şehir okulları müfredatının esasları temel olmak suretiyle, “Köy Mektepleri Müfredat Programı” hazırlanmıştır. Eğitim programlarındaki bu değişikliğin özünü laiklik, batıya dönüş ve müspet ilimler oluşturmuştur (Keskin, 2009: 119).

1930 programında, sosyal bilgilerin (tarih, coğrafya ve yurt bilgisi) amacı: *“İlk tahsil çağında bulunan çocukların bedenen ve ruhen en salim itiyatlara sahip olmalarını temin edecek bir muhit içinde en lüzumlu bilgileri ve maharetleri kazandırmaktır. Genç neslin mektebe ilk girdiği günden itibaren içtima-i kudret ve kabiliyetçe müterakki bir intizamla yetişecek milli cemiyet ve Türk Cumhuriyetine ruhen ve bedenen en faydalı bir tarzda intibak etmeğe azami ehliyeti kazandırmak”* olarak belirlenmiştir (Maarif Vekaleti, 1930: 68-78).

1931-1932 dönemine ait programda da âdet olduğu veçhile bazı köklü değişiklikler yapılmış, özel öğretim programlarında bilhassa yurt bilgisi ve tarih derslerinde yeni bir görüş getirilmiştir. 1924’ten beri uygulanmakta olan orta mektep müfredatının da artık değiştirilmesi gerektiği anlaşılmış; tarih dersi programı kapsamında Türklerin Orta Asya’dan dünyaya yayılarak medeniyette öncü bir millet oldukları tezi işlenmiştir. Yurt bilgisi dersinde de önemli değişiklikler yapılarak dersin programına göre ortaokulların her sınıfında öğrenciye devlet, demokrasi,

millet, hürriyet, eşitlik, cumhuriyet gibi kavramların öğretilmesi kararlaştırılmıştır (Erköse, 2007: 28; Üstel, 2016: 132-133).

1936 tarihli ilkokul programındaki coğrafya, tarih, yurt bilgisi ve aile bilgisi derslerinin ve konularının önemli bir kısmını da sosyal bilgiler eğitimi kapsamında değerlendirmek mümkündür. İçeriğinde ilköğretimin hedefleri, ilkokulun eğitim ve öğrenim prensipleri, programda yer alan derslerin hedefleri ile direktiflerine yer verilmiştir. (Keskin, 2009: 77; Üstel, 2016: 131).

1936 yılında ortaya konulan ilkokul müfredatında fertleri; cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi, laik, devletçi ve devrimci yurttaşlar olarak yetiştirmek; Devletine ve milletine bağlı, ülkesini geliştirmek için çalışıp çabalayan ve bu fikirleri bütün yurttaşlara aşlamayı kendisine hedef edinen öğrenciler olarak yetiştirmek amaçlanmış ve bu husus hayat bilgisi konuları arasında da işlenmiştir (Şahin, 2009: 405).

Diğer programlardan farklı olarak 1936 programında “Aile Bilgisi” dersine yer verilmiştir. Bu derste de sosyal bilgiler alanına girebilecek nitelikteki konular ağırlıkla yer almıştır. Dersin muhtevası aile içerisindeki bireylerin rolleri, görevleri, birbirlerine karşı sorumlulukları, aileye bağlılık, çocuk bakımı ve ev bütçesi, görgü kuraları gibi konuları içermektedir. Dolayısıyla bu dersin amacı, toplumun temel yapı taşı konumundaki aile yapısının korunması ve güçlendirilmesidir (Sevgi ve Keskin, 2009: 78-79).

1948 yılında hazırlanan ilkokul programı ise 1926 ve 1936 programlarının geliştirilmiş halidir. Bu programda sosyal bilgiler kapsamında tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi ve aile bilgisi derslerine yer verilmiştir. Ayrıca programdaki derslerin muhtevası ve ünitelerin sayısı artırılmış bu da içeriğin oldukça yoğun olmasına neden olmuştur (MEB, 1948: 124-158). 1948-1949 öğretim yılında yürürlüğe konmuş ve 20 yıl süreyle Cumhuriyet tarihinin en uzun yürürlükte kalan programı özelliğine sahip olmuştur (Cicioğlu, 1985: 99). 1948 programında ilkokulun amaçlarına yer verilmemiştir. Ancak Milli Eğitimin amaçları belirtilmiştir. Bu amaçlar dört kategori altında oluşturulmuştur (MEB, 1948: 1-2):

1. *“Toplumsal açıdan*

2. *Kişisel açıdan*
3. *İnsanlık münasebetleri açısından*
4. *Ekonomik hayat açısından” şeklinde ayrılmıştır.*

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tüm dünyada politik dengelere doktrin ve ideoloji unsurunun girmesiyle (Armaoğlu, 1984: 420-429) Türkiye’de de eğitim ve kültür sahasındaki değişim hızlanmıştır.

1961 yılında, İlköğretim Genel Müdürlüğü, 1948 programını inceleyerek ilkokul programında yapılacak değişikliklerin temel esaslarıyla ilgili bir rapor hazırlatmıştır. 1962 yılında ön program taslağı hazırlanmış ve Milli Eğitim Bakanlığı illere bir genelge göndermiştir. Bu genelgeyle öğretmenlerin ve eğitim kuruluşlarının, 1948 ilkokul programı hakkındaki görüşleri istenmiştir. Yapılan inceleme ve deneme sonuçları gözden geçirilerek yeni programın ana hatları tespit edilmiştir. 1962 yılında ön program taslağı hazırlanmış ve bu taslak 14 Nisan 1962’de son şeklini almıştır (Cicioğlu, 1985: 87). 1962 senesi programında tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri “Toplum ve Ülke İncelemeleri” çatısı altında birleştirilerek tek ders olarak okutulmaya başlanmıştır (MEB, 1962: 3). 1962 yılında yayınlanan ilkokul program taslağı, 1968 yılına kadar taslak halinde kalmıştır, 1968 yılında ilkokul programına dönüşmüştür. Toplum ve ülke incelemeleri dersi ile hayat bilgisi dersi bir arada yer almış, genel amaçlarına da öğretim programının başında yer verilmiştir. Dersin özel hedeflerine yer verilmemiştir. Ayrıca taslak programın başında yer alan değişikliklerin gerekçesi 12 madde ile belirtilmiştir (MEB, 1962: 5-6). Bu program (1962) biraz daha geliştirilerek 1963 yılında ilkokul programı çıkarılmış ve bütün ilkokullarımızda uygulamaya konulmuştur. Bu programda sosyal bilgiler üniteleri daha da geliştirilmiş ve gerçek sosyal bilgiler anlayışına daha da yaklaşmıştır (Safran, 2003: 19). Taslağın geliştirilmesi iki alanda olmuştur. Bunlar (Karagözoğlu, 1966: 89):

1. Laboratuvar çalışması: Okullarda taslağın bazı konuları işlenerek uygulanan okullarla karşılaştırması yapılmış ve sonunda değerlendirilmeye alınmıştır.

2. Alan çalışması: Programı uygulayan okullar, bu konuyla ilgili çalışmalar yapıp programı geliştirmeye çalışmışlardır.

Toplum ve ülke incelemeleri dersi, 4. sınıflarda 6 saat, 5. sınıflarda ise 5 saat olarak müfredata konulmuştur. Toplam haftalık 26 saat ders olduğunu göz önünde bulundurursak bu derse yaklaşık % 23 oranında yer verildiği görülmektedir. 1962 İlkokul program taslağında da ilkokulun amaçları belirtilmiş ve bu amaçlar dört ana başlık altında toplanmıştır (MEB, 1962: 1, 2). Bunlar:

1. *“Kişisel Bakımdan: İlkokul, insanın karşılanması gereken bedensel, ruhsal ve toplumsal bir takım ihtiyaçları olan; geliştirilmesi gereken çeşitli yetenekleri bulunan değerli bir varlık olduğunu çocuğa kavratmayı ve onu kişilik ve ahlaki karakter sahibi iyi bir yurttaş olarak yetiştirmeyi amaç bilir.*

2. *İnsanlık İlişkileri Bakımından: İlkokul, bireyin hem aile içinde hem de toplumun diğer üyeleri ile olumlu bağlar kurabileceğini ve sözüne güvenilir, sağlam bir kişilik geliştirebileceğini, çevresindeki insanlarla iyi işbirliği yapabildiği ölçüde başarıya ulaşabileceğini öğrenciye öğretmeyi hedeflemiştir.*

3. *Ekonomik Hayat Bakımından: Öğrenci yeteneklerine uygun işleri seçebilir. Yurdun kalkınmasında, insan gücünün değerli bir zenginlik kaynağı olduğunu ve bu kaynağı iyi şekilde geliştirmenin en önemli yatırım olacağını çocuğa kavratır.*

4. *Toplumsal Hayat Bakımından: İnsanlığa karşı duyarlı, yurttaşlar arasında milli birlik esaslarını bozmayan fikir ayrılıklarını hoş görür. Kanunlara uyararak milli vazifelerini yerine getiren bir nesil yetiştirmeyi amaç edinir.”*

1967-1968 öğretim yılında Bakanlıkta kurulan uygulayıcı, yönetici, eğitimci ve uzmanlardan oluşan bir komisyon, 1962 ilkokul programı taslağı ve bu taslağın uygulanan sonuçları üzerinde çalışarak "Geliştirilmiş İlkokul Program Taslağı" hazırlamıştır. Geliştirilen bu taslak program 25-30 Nisan 1968 tarihleri arasında toplanan ilkokul programı değerlendirme seminerinde incelenmiştir. 1962 tarihli programda yer alan toplum ve ülke incelemeleri dersinin adı 1968 tarihli programda sosyal bilgiler olarak belirlenmiştir. 1968 programı, 1962 program taslağıyla denendiği için Türk Milli Eğitiminin amaçları ve ilköğretimin amaçları birbiriyle

aynıdır (Çelenk, Neşe ve Nurdan, 2000: 98). Geliştirilmiş ilkökul program taslağı, değerlendirme semineri çalışmalarından sonra birtakım değişikliklerle 1968 Mayıs ayında Talim Terbiye Kuruluna sunulmuş ve Talim Terbiye Kurulunun 1 Temmuz 1968 gün ve 171 sayılı kararı ile 1968 ilkökul programı olarak kabul edilmiştir (Tekışık, 1992: 11).

1968 müfredatının getirdiğı en önemli yenilik, daha önceki müfredatlarda hayat bilgisi dersi için sağlanmış olan toplulaştırma anlayışının ilkökulun 4 ve 5. sınıfında da uygulanmasıdır. Bu müfredat ile hayat bilgisi dersinin yanında sosyal bilgiler ve fen bilgisi dersleri de mihver ders olarak kabul edilmiştir. 1968 müfredatında hedefler öğrenciye dönük hale getirilmiştir (MEB, 1968: 3-8). Derslerin böyle gruplanmasındaki temel amaç bunları sadece birbirine eklemek değil, bir hadiseyi veya bir problemi çeşitli bilgi ve anlayış çerçevesinden çocuğa inceleme ve araştırma imkânlarını sağlamaktır. Bu sebeple bu derslerin öğretiminde temel bir sıraya riayet etmek yerine çocuğun çevresindeki hadise ve problemlerin hareket noktası olarak alınması esas alınmıştır (MEB, 1968: 9-16).

1968 programında, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi dersleri birleştirilerek sosyal bilgiler dersi olarak müfredata konulmuştur. Bu programda, derslerin amaçlarının davranışlara dönüştürülebilmesi için aşağıdaki şu esaslar belirtilmiştir (MEB, 1968: 63).

1. *“Yakın çevre*
2. *Öğretimde toplumsallaştırma*
3. *Konular ve üniteler”*

1968 programı, bazı yönleriyle 1948 ve 1962 programlarıyla benzerlik göstermektedir. Örneğin iki programda da Milli Eğitimin Amaçları aynı şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca derslerin işlenişiyle ilgili açıklamalar ve eğitim ilkeleri önceki programlarla benzerlikler göstermiştir. 1968 programı, şu temel alt başlıklardan (MEB, 1968: 1-27) oluşmuştur:

- *“Türk Milli Eğitiminin Amaçları*
- *İlkokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri*

- *Programın Uygulanmasıyla İlgili Genel Esaslar*
- *Öğretimde Toplulaştırma*
- *Konular ve Üniteler*
- *Metot ve Teknikler*
- *Planlama ve Uygulama”*

Sonuç olarak 1968 programıyla öğrenciler; saptanan amaçlar ışığında, açıklanan ilkeler ve esaslar yoluyla kendi ilgi istidat ve kabiliyetlerine göre yapıcı, yaratıcı, bilimsel düşünebilen, toplumun menfaatini kendi menfaatlerinden üstün görme gibi niteliklere sahip, sorumluluk ve milli duygusu gelişmiş fertler olarak yetiştirilmişlerdir (MEB, 1968: 6).

1962 ve 1968 sosyal bilgiler programlarının dönemin siyasal koşullarından etkilendiği söylenilebilir. Özellikle 1960 yılında meydana gelen askeri darbeyle birlikte farklı ideolojik görüşteki insanların fikirleri program içeriğine yansımıştır (Güngördü, 2002: 131-132).

1968 yılından itibaren ilkokullarda, 1975 yılından itibaren de ortaokullarda okutulmaya başlanan sosyal bilgiler dersi müfredatı zaman içerisinde bazı değişikliklere uğramıştır (Safran, 2008: 8-9). 1970-1971 tarihinde kabul edilen programla disiplinler arası yaklaşıma göre hazırlanmış olan müfredat, 1985 yılına kadar uygulamada kalmış ve bu tarihte 64 sayılı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı kararı ile milli tarih, milli coğrafya ve vatandaşlık bilgisi olarak 3 ayrı derse ayrılmıştır. Böyle bir uygulamaya geçilmesinin sebebi, sosyal bilgiler programı ve ders kitabı içerisinde yeterince yer almayan bazı önemli konuların, ayrı ders kitapları altında ayrıntılı biçimde verilmesini sağlamak olabilir. Bu program, diğer derslerden ve programlardan bağımsız olarak tek disiplin anlayışına göre hazırlanmış ilk programdır (Ercan, 2007: 54). Programa göre, ortaokul 6. ve 7. sınıf için milli tarih dersi haftada 2 saat olarak belirlenmiştir. Bu programda 8. sınıflar için milli tarih dersi konulmamıştır. Sosyal bilgiler kapsamına giren vatandaşlık bilgisi dersinin de ortaokullarda okutulmaya başlandığı görülmektedir. Vatandaşlık bilgisi dersine ait ortaokul programı, Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 10.07.1985 tarih ve 10 sayılı kararı ile kabul edilerek 29.08.1985 tarih ve 2193 sayılı Tebliğ'ler

Dergisinde yayınlanmıştır. Milli coğrafya dersi de 6 ve 7. sınıflar için ikişer saat olarak konulmuştur. Ancak 8. sınıfta bu ders yer almamıştır. Programda, ortaokul milli tarih dersinin amaçlarına, dersin islenişine ait açıklamalara ve sınıflara göre ders konularına yer verilmiştir (MEB, 1985: 26-28). 1980’li yıllarda Ermeni terör örgütü Asala’nın yabancı ülkelerdeki elçilik ve müşavirliklerimizde giriştiği saldırılar kastedilerek Türk milletinin terör tuzağına düşmeyeceği, davasının haklılığı konusunda ısrar edeceği de programın açıklamalar bölümünde yer almıştır (Ercan, 2007: 59). Programa göre ortaokul 1. sınıfta milli tarih dersi için 7 ünite, 2. sınıfta 6 ünite belirlenmiştir. Milli coğrafya dersi ise 3 bölüm adı altında oluşturulmuş ve her bölüm kendi içinde ünitelere ayrılmıştır. Vatandaşlık bilgisi programı da 9 bölümden meydana gelmiştir (MEB, 1985: 33-35).

1985 tarihli programın içeriğini oluşturan başlıklar şunlardır (MEB, 1985: 2-10):

- *“T. C. Anayasası’nda “Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi”*
- *Türk Milli Eğitimin Amaçları*
- *Türk Milli Eğitimin Temel İlkeleri*
- *İlköğretimin Amaç ve Görevleri*
- *Ortaokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri*
- *Ortaokul Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi*
- *Ders Programları ve içerikleri”*

1980 Askeri Darbesinden sonra programda yapılan düzenlemelerle milli, ulus gibi kavramlara dikkat çekilmiştir. Yani öğrencilere bazı kavramlar empoze edilmeye çalışılmıştır. Kısacası sosyal bilgiler, ideoloji aktarımında bir araç olarak görülmüştür (Alaca, 2017a: 761). Bu dönemde yapılan Milli Eğitim Şûralarına baktığımızda ise 8-22 Haziran 1988’ de toplanan 12. Milli Eğitim Şûrasında alınan kararlar içerisinde, sosyal bilgilerin temel hedeflerini oluşturan Türk tarih öğretiminin milli benliği kazandırmada bir zorunluluk olduğu, demokratik anlayışların geliştirilmesi için de tarih öğretimine önem verilmesi gerektiği yönünde kararlar alındığı görülmüştür. Liselerin bünyesindeki ortaokulların ilköğretim

bünyesine alınması, mevcut ortaokulların ilköğretimle bütünleştirilmesi, sekiz yıllık ilköğretimin ortak bir öğretim programına kavuşturulması gibi konularda kararlar alınmıştır. İlköğretimin yapısal sorunlarıyla birlikte öğretmen yetiştirmede yaşanan aksaklıklara değinilmiştir. İlköğretimden ortaöğretime geçişte öğrencilerin yönlendirilmesi kararlaştırılmıştır (Ambarlı, 2010: 27). Bu doğrultuda, 12. Millî Eğitim Şûrasında, Türkiye’de 1982’den (11. Şûradan) 1988’e kadar geçen altı yıllık dönem içinde gerçekten büyük bir ekonomik ve sosyal yapı değişikliği olmuştur. Eğitim de toplum sistemlerinin en önemlilerinden birisini, belki de en önemlisini oluşturmaktadır. İşte aradan geçen bu altı yıl, Türkiye’de eğitim sisteminin birçok meseleleriyle birlikte tekrar gözden geçirilmesini gerektirmiştir” (Deniz, 2001: 74). Diğer yandan dersin öğretim programı üzerinde ABD’nin ülkemizde artan nüfuzuna paralel olarak, bu yıllarda adı geçen ülkede egemen olan yeni sosyal bilgiler akımının önemli bir etkisi olmuştur. Ancak bu yenileşme hareketini destekleyecek gerekli eğitim-öğretim araç ve gereçlerinin yetersizliği, öğretmenlerin yeterli mesleki donanıma sahip olmayışı gibi nedenlerle Türkiye’deki ilköğretim okullarında geleneksel yaklaşım egemenliğini devam ettirmiştir (Öztürk ve Otluoğlu, 2011: 16).

1997 yılı Türk eğitim tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur. 18 Ağustos tarihinde 23084 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4306 Sayılı Kanun gereği 1997-1998 öğretim yılından itibaren ülke genelinde sekiz yıllık kesintisiz ve tüm ilköğretim çağı çocukları için zorunlu olan ilköğretime geçilmiştir. Böylece İlköğretim kurumlarında sekiz yıllık kesintisiz eğitim yapılmasına ve bitirenlere ilköğretim diploması verilmesine, bunun yanı sıra 222, 1739 ve 3308 sayılı yasalarda birlikte ya da ayrı ayrı geçen “İlkokul” ile “Ortaokul” ibarelerinin “İlköğretim Okulu” olarak değiştirilmesi uygulamasına geçilmiştir. Sekiz yıllık kesintisiz ilköğretimle birlikte ilköğretim okullarında yer alan dersler yeniden düzenlenmiştir (MEB, 1998: 8). Sosyal bilgiler dersi, 4, 5, 6 ve 7. sınıflar için haftada 3 saat olarak belirlenmiştir. Gerek genel amaçlar ve gerekse açıklamalar bölümünde yer alan maddeler incelendiğinde bu programın önceki dönem ilkokul ve ortaokul programlarıyla büyük ölçüde benzer olduğu görülmektedir (MEB, 1998: 10-12).

1998 sosyal bilgiler programı, tüme varımsal yaklaşımın benimsendiği Tabay-Tyler program geliştirme modeline ve davranışçı öğretim tarzına göre

şekillendirilmiştir (Şimşek, 2005: 6). Taba-Tyler program modelinin içeriği, rasyonel model olarak da bilinmektedir. Bu program modeli, ihtiyaçları saptama, genel amaçları belirleme, amaçları saptama, değerlendirme yapma aşamalarından oluşmaktadır. Taba-Tyler modeli, yeniden kurmacılık felsefi görüşünün etkisi altındadır (Demirel, 1992: 43).

1998 programı, sekiz yıllık eğitime geçildikten sonra ilköğretim bütünlüğüne uygun olarak hazırlanmış ilk programdır. Bunun sebebi, programın, 4. sınıftan 7. sınıfa kadar bir bütünlük içerisinde disiplinleri içerisinde barındırmasıdır. Geçmiş yıllarda yapılan program geliştirme çalışmalarına rağmen; 1968 programından 1997 programlarına kadar ilköğretim programlarının toplu olarak geliştirilmediği ancak tek tek dersler bazında program geliştirme uygulamalarının yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde geliştirilen programların genel özelliklerinin; öğrencide gözlenecek nitelikler, davranışlar, içerik, işleniş (eğitim durumları) ve değerlendirmelerden oluştuğu görülmektedir (Çelenk, Tertemiz ve Kalaycı, 2000: 74).

2000’li yıllara geldiğimizde, tüm dünyada bireysel, toplumsal ve ekonomik alanda yaşanmakta olan değişimi ve gelişimi ülkemizde de demografik yapıda, ailenin niteliğinde, yaşam biçimlerinde üretim ve tüketim kalıplarında, bilimsellik anlayışında, toplumsal cinsiyet alanında, bilgi teknolojisinde, iş gücünün niteliğinde, yerleşme ve küreselleşme süreçlerinde görmek mümkündür. Tüm bu değişim ve gelişimleri eğitim sistemimize ve programlarımıza yansıtma bir zorunluluk hâline gelmiştir (MEB, 2005: 9-11). Bu gibi sebeplerden dolayı sosyal bilgiler programının geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmış, 2005 yılında ilköğretimde yeni bir program oluşturulmuştur (Öztürk, 2006: 22-28).

Bu programda sosyal bilgiler dersinin temel vizyonu MEB tarafından şöyle belirtilmiştir: *“21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren) sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti*

vatandaşlarını yetiştirmektedir” (MEB, 2005: 6). Bu açıklamaya dayalı olarak MEB, sosyal bilgiler dersinin temel amacını, öğrencileri demokratik değerleri benimsemiş vatandaşlar olarak yetiştirmek, onların içinde yaşadıkları toplumla uyumlu olmalarını sağlamak ve onlara bu bilgi birikimini yaşama geçirilebilecek donanımlar kazandırmak olarak ifade etmiştir (MEB, 2005: 7).

1998 sosyal bilgiler programı dikkate alındığında, 2005 sosyal bilgiler programının yeni anlayışlara sahip olduğu görülmektedir. Öncelikle yeni sosyal bilgiler öğretim programı “Davranışçı” bir nitelik sergileyen önceki programlardan farklı olarak “Yapılandırmacı” öğrenme kuramı temel alınarak hazırlanmıştır (Gültekin, Bayır ve Göz, 2013: 26).

2005 programı, dünyadaki son gelişmeler göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Özellikle 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının kademeli olarak geliştirilmesinde, tematik öğrenme, problem çözme ve işbirlikli öğrenmeye vurgu yapan sosyal yapılandırmacılık esas alınmıştır. Bu program, öğretmekten çok öğrenmeyi merkeze alan, yaratıcı, problem çözebilen, farklılıkları bilen ve bunları ortaya çıkaran bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (Öztürk, 2006: 51). Bununla birlikte, sosyal bilgiler ders kitaplarında, sosyal olay ve değerlerin sunumunda en sık kullanılan yöntemlerin başında örnek olay incelemesi olduğu görülmektedir. Örnek olay inceleme yöntemi ile hedeflenen, bir sosyal durum veya sorunla ilgili öğrencilerin önceki deneyimlerini de göz önünde bulundurarak görüşlerini dile getirebilecekleri bir tartışma zemini oluşturmaktır. Ayrıca sosyal bilgiler öğretim programı, öğrencileri sık sık gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırarak sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşünebilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır (Kabapınar, 2007: 117; Çatak, 2015: 88). 2005 sosyal bilgiler öğretim programı, NCSS’nin tematik yaklaşımı esas alınarak yapılandırmacı ve disiplinler arası anlayışıyla geliştirilmiştir (Kaymakçı, 2015: 334).

2012 yılı da Türk Eğitim Tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu yıl, 4+4+4’lük eğitim modeline geçilmiş ve eğitimin 12 yıla çıkarılması kararlaştırılmıştır (T. C. Resmi Gazete, 2012). 2012 eğitim programında önceden olduğu gibi ilköğretim yerine ilkokul ve ortaokul ibaresinin kullanılması kararlaştırılmıştır. İlkokul 3. sınıfta dört saat okutulan hayat bilgisi dersi üç saate

indirilmiş, 4. sınıfta sosyal bilgiler dersine ilaveten iki saat insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin okutulmasına karar verilmiştir. Ortaokullardan ise vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi kaldırılmıştır. 5. sınıflarda sosyal bilgiler dersini sınıf öğretmenleri verirken bu program ile branş öğretmenleri vermeye başlamıştır (Çatak, 2015: 90-91).

Bilimsel ve teknolojik alanda meydana gelen gelişmeler, bireyin geçmiş yıllara göre daha karmaşık problemlerle karşılaşmasına neden olmuştur. Bunların çözümü için birden çok disiplinin bulgularından yararlanılmış ve disiplinler arası anlayış benimsenmiştir (MEB, 2015: 1-2). Bilindiği gibi 2005 sosyal bilgiler öğretim programı yapılandırmacı eğitim anlayışıyla şekillendirilmiştir. Program, zaman içerisinde yapılan düzenlemeler ve eklemelerle kendini sürekli değiştirme ve yenilenme ihtiyacı hissetmektedir. Çünkü bilimsel ve teknolojik yenilikteki hızlı süreç, bilginin çok yoğun bir şekilde yeniden oluşturulmasına sebep olmaktadır. Bunun için ülkeler, bu süreçte eğitim programlarını yeniden gözden geçirerek güncel tutmaktadırlar. Türkiye’de de 2015 yılında sosyal bilgiler öğretim programını güncelleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır (MEB, 2015: 2).

Bu bilgiler ışığında, Sosyal Bilgiler öğretim programının geliştirilmesi sürecinde, şu üç temel kaynak esas alınmıştır (MEB, 2015: 1):

1. *“Toplumun ihtiyaçları*
2. *Öğrencilerin yaşantıları*
3. *Sosyal bilim disiplinleri”*

Toplumun ihtiyaçları açısından düşünüldüğünde, sadece bugünün ihtiyaçları değil, öğrencilerin yetişkin olarak hayatlarını sürdürecekleri yıllardaki ihtiyaçları da dikkate alınmak istenmiştir. Bilgi ve teknolojideki hızlı gelişmeler, toplumsal ve kültürel değişimi, bölgesel olmaktan çıkarıp küresel bir boyuta taşımıştır. Bu hızlı değişim ve dönüşüm çağında, kuvvetle muhtemel olan teknolojinin artan bir hızla gelişmeye devam edeceğidir. Öğrencileri böylesine bir dünyaya hazırlamak sosyal bilgiler dersinin temel amaçlarından (MEB, 2015: 1). Bu nedenle sosyal bilgiler öğretim programında öğrencilere bilgilerin doğrudan aktarılması yerine, bilgi ile birlikte beceri ve değerlerin kazandırılması hedeflenmiştir (MEB, 2015: 1-2).

Milli Eğitim Bakanlığı, 2005 programından önce dört temel amaca vurgu yapmıştır. Bu amaçlara bakıldığında, toplumsal bakımdan, kişisel bakımdan, insanlık münasebetleri bakımından ve ekonomik hayat bakımından şeklinde yapılandırılmıştır. Ancak 2015 sosyal bilgiler öğretim programında üç önemli ihtiyaç göz önünde bulundurularak bu ihtiyaçlara dayalı, sekiz amaç oluşturulmuştur. Özellikle bu ihtiyaçlar, toplumsal, bireysel ve sosyal bilim disiplinleri göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur (MEB, 2015: 3). Bunun nedeni, diğer sosyal bilim disiplinlerinde meydana gelen gelişmelerin programa yeterli şekilde yansıtılmamasındandır. Milli Eğitim Bakanlığı bu eksiklikleri fark ederek programı yeniden değerlendirmeye karar vermiştir. Bunun sonucunda, “Sosyal Bilim Alanındaki İhtiyaçlar” şeklinde yeni bütüncül bir yaklaşım ortaya çıkmıştır (MEB, 2015: 3-4).

Sosyal bilgiler öğretim programı hazırlanırken, öğrencilerin yaşantıları kapsamında günlük hayatlarında karşılaştıkları durumlar ve sorunlardan hareket edilmiştir. Küreselleşmenin her geçen gün daha çok hissedildiği dünyada öğrencilerin farklı mekânlar, toplumlar ve kültürlerle etkileşimi de dikkate alınarak içerik yönünden yerelden küresele doğru bir denge oluşturulmaktadır (MEB, 2015: 3-4). Yeni sosyal bilgiler programı, etkin vatandaş yetiştirme amacına uygun bir şekilde işe koşulmuştur. Ayrıca geleceğin ihtiyaçları bugün ve geçmiş tarafından da şekillendirileceği için sosyal bilgiler öğretim programının oluşturulmasında geçmiş, şimdi ve gelecek dengesi kurulmaya çalışılmıştır. Geçmişe dönük yaşam ve değerlerin oluşumu kendi bağlamında yorumlanırken bunların günümüze taşınma süreci ve değişimi eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu süreç sonucunda, öğrencilerin kendileri ve toplum için iyi bir gelecek tasarımları sağlanmaya çalışılmıştır (MEB, 2015: 4). Özellikle önceki programdan en önemli farkını belirtecek olursak; güncellik ilkesi üzerinde durulması, küreselleşme olgusuna sıklıkla vurgu yapılıyor olması ayrıca etken ve üretken vatandaşlık anlayışının programın temel niteliği açısından ulaşılmak istenen amacın merkezinde yer almış olmasıdır.

Genel Amaçlar: Sosyal bilgiler dersi öğretim programı 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde ifade edilen Türk Milli Eğitiminin genel

amaçları ile Türk Milli Eğitiminin temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin (MEB, 2015: 3):

1. *“Toplumun özgür bir üyesi olarak bireysel özellikleri ile birlikte millî, manevi ve evrensel değerlerin farkına vararak erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,*

2. *Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak hak, özgürlük ve sorumluluklarının bilincinde, demokratik hayata etkin bir şekilde katılarak karşılaştığı sorunlara barışçıl çözümler üreten, yaşamın her alanında hoşgörü ve uzlaşma kültürünün oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlayan bireyler olmaları,*

3. *Yaşadığı çevre ve dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyıp insan ile çevre arasındaki etkileşimi coğrafi sorgulama becerilerini kullanarak açıklamaları,*

4. *Ekonomi okuryazarı olarak ekonomik kaynakların sürdürülebilir ve verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik bilgi, beceri ve tutum sahibi olmaları,*

5. *Türk kültürünü oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,*

6. *Küreselleşmenin toplumsal, ekonomik, politik, kültürel ve ekolojik alanlardaki etkileri hakkında bilgi sahibi olarak dünyadaki karşılıklı etkileşimin farkına varmaları ve insanlığa faydalı olma bilincine ulaşmaları,*

7. *Teknolojinin toplumsal ihtiyaçlardan doğduğunu ve toplumları etkilediğini kavramaları, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,*

8. *Vatandaşlık yeterliliklerinin gereği olan temel bilgi, beceri ve değerleri kazanmış olmaları” amaçlanmaktadır.*

2015 sosyal bilgiler programında sekiz genel amaç belirlenmiştir. Önceki programda (2005) on yedi genel amaç yer almaktaydı. 2015 sosyal bilgiler programında genel amaç sayısı azaltılmış, ayrıca program teknolojik ve küreselleşmeye dayalı gelişmelerle birlikte diğer sosyal bilim disiplinlerini daha fazla kapsayacak şekilde yeniden yapılandırılmıştır (MEB, 2015: 3).

2015 sosyal bilgiler dersi öğretim programı, öğrenme sorumluluğunu öğrenciye vererek öğrenciyi motive etme; öğrenmesine yardımcı olma, ona rehberlik etme ve ipuçları verme sorumluluğunu da öğretmene vererek birlikte başarma, birlikte sorumluluk alma yaklaşımını benimsemiştir. Öğrenme-öğretme süreci, öğrenme alanlarında yer alan kazanımların öğrencilere kazandırılması için yapılacak etkinlikleri kapsamaktadır. Bu süreç, öğrenci açısından dile getirildiğinde “Öğrenme süreci”, öğretmen açısından dile getirildiğinde “Öğretme süreci” olarak ifade edilir. Öğrenme-öğretme süreci sosyal uyuma, çoklu bakış açılarına değer vermeye, öğrenmenin çoklu türlerine, öğrenmede sorumluluk almaya ve bilginin öğrenci tarafından yapılandırılmasına fırsat vermelidir. Kazanımlar gerçek yaşamla ilişkilendirilmeli, öğrencilerin bilgi, beceri ve değerleri problem çözme sürecinde kullanmalarına imkân sağlanmalıdır (MEB, 2015: 4).

2015’te sosyal bilgiler öğretim programı güncellenip geliştirilerek bilimsel ve teknolojik yenilikler, küreselleşme ve vatandaşlık olgusu, toplumsal ve bireysel nitelikler, ekonomik ve çevresel gelişmeler gibi alanlarda meydana gelen yeniliklerin programa yansıtılmak istendiği söylenilebilir. Özellikle öğrenme ve öğretme sürecinde, öğretmen-öğrenci ilişkisi programın temel felsefesinin etkin bir şekilde uygulanması adına son derece önemlidir. Çünkü program ne kadar mükemmel olursa olsun bunun uygulayıcıları olan öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Bununla beraber öğrencinin eleştirel düşünme becerisinin gelişmesi için bilinçli bir yurttaşlık anlayışı oluşturmak adına programın son derece iyi yapılandırıldığı söylenilebilir (MEB, 2015: 4-6).

2017 yılına gelindiğinde ise sosyal bilgiler öğretim programıyla ilgili yeni çalışmalar yapılmış, bu yıl yayınlanan program 2018 yılında revize edilerek uygulamaya konulmuştur. 2017 sosyal bilgiler öğretim programının 2018 yılında güncellenmiş halinde “Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları” ve “Programların Perspektifi” başlıkları altında programın vizyonu ve temel yaklaşımını ortaya koyan şu ifadelere yer verilmiştir: *“Bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir. Bu değişim, bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen,*

eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati kurabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki bir bireyi tanımlamaktadır. Bu nitelik dokusuna sahip bireylerin yetişmesine hizmet edecek öğretim programları, salt bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır”(MEB, 2018: 3). Bu gerçekten hareketle 2005 sosyal bilgiler öğretim programı 17 genel amaçtan oluşurken 2015’te amaç sayısı 8’e düşürülmüş; 2018 sosyal bilgiler öğretim programının da ise genel amaçlara karşılık 18 özel amacın belirlendiği görülmüştür. Amaç ifadelerinde kullanılan kavramlarda da değişikliğe gidilmiş; örneğin 2005 programında geçen ulusal değer yerine milli değer, ulusal bilinç yerine milli bilinç kavramları kullanılmıştır (MEB, 2005: 4; MEB, 2015: 3; MEB, 2018: 3).

2018 sosyal bilgiler öğretim programında bazı becerilerin kazandırılması da amaçlanmıştır. Amaçlarda ifadesi olan ve Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi ile de uyumlu olarak bu ders kapsamında 27 beceri belirlenmiştir (MEB,2018: 9). 2005 programında ise 15 beceri yer almaktadır. 2005 Programından farklı olarak 2018 programında eklenen beceriler tablo 5’te verilmiştir (MEB, 2005, 2017, 2018).

Tablo 5: Programda Beceriler

2005 Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Beceriler	2017 ve 2018’de Eklenen Beceriler
—Eleştirel Düşünme Becerisi	— Dijital okuryazarlık
—Yaratıcı Düşünme Becerisi	—Finansal okuryazarlık
—İletişim Becerisi	—Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme
—Araştırma Becerisi	—Medya okuryazarlığı
—Problem Çözme Becerisi	—Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama
—Karar Verme Becerisi	—Yenilikçi düşünme
—Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi	—İşbirliği ve özdenetim
—Girişimcilik Becerisi	—Çevre okuryazarlığı
—Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisi	—Değişim ve sürekliliği algılama
—Gözlem Becerisi	—Harita ve Hukuk okuryazarlığı
—Mekânı Algılama Becerisi	—Kanıt kullanma
—Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi	—Politik okuryazarlık
—Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi	
—Sosyal Katılım Becerisi	
—Empati Becerisi	

Kaynak: MEB, 2005, 2017, 2018

Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek bu sistemin asli görevidir; eğitim sistemi yeni neslin değerlerini,

alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Bu sistem, değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirmektedir (MEB, 2018: 4). Bu amaç doğrultusunda, 2018 programında “*adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik kök değerler olarak kabul edilmiş ve bu değerlerin öğrenme-öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacağı*” (MEB, 2018: 4) ifade edilmiştir.

2018 sosyal bilgiler öğretim programında aşağıdaki değerler yer almaktadır:

Tablo 6: 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler

1. Adalet	10. Estetik
2. Aile birliğine önem verme	11. Eşitlik
3. Bağımsızlık	12. Özgürlük
4. Barış	13. Saygı
5. Bilimsellik	14. Sevgi
6. Çalışkanlık	15. Sorumluluk
7. Dayanışma	16. Tasarruf
8. Duyarlılık	17. Yardımseverlik
9. Dürüstlük	18. Vatanseverlik

Kaynak: MEB, 2018

2018 sosyal bilgiler öğretim programında 2005 programında bulunan hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme ve temizlik değerleri yer almazken; eşitlik ve tasarruf şeklinde iki yeni değer yer almıştır (MEB, 2005, 2018).

Öğrenme alanı “*birbiriyle ilişkili bilgi, beceri ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden disiplinler arası bir yapı*” (MEB, 2018: 11) şeklinde tanımlanmıştır. 2005 sosyal bilgiler öğretim programı şu dokuz öğrenme alanı çerçevesinde oluşturulmuştur: “*Birey ve toplum, insanlar, yerler ve çevreler, kültür ve miras, üretim, dağıtım ve tüketim, küresel bağlantılar, güç, yönetim ve toplum, bilim, teknoloji ve toplum, gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler ve zaman, süreklilik ve değişim*” (MEB, 2005: 3-6).

2018 sosyal bilgiler öğretim programı ise yedi öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu öğrenme alanları: “*Birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler, üretim, dağıtım ve tüketim, bilim, teknoloji ve toplum, küresel bağlantılar ve etkin vatandaşlık*” (MEB, 2018: 11-12). Bu programda 2005 programında bulunan gruplar kurumlar ve sosyal örgütler, güç, yönetim ve toplum ile zaman, süreklilik ve değişim öğrenme alanlarına yer verilmemiş ve programa etkin vatandaşlık isimli yeni bir öğrenme alanı eklenmiştir (MEB.2018: 12). 2018 programında zaman, değişim ve süreklilik ayrı bir öğrenme alanı olarak yer almamasına rağmen öğrenme alanları içerisinde zaman, değişim ve sürekliliğe vurgu yapan kazanımlara yer verilmiştir. Bu kazanımlar: “*Geleneksel çocuk oyunlarını değişim ve süreklilik açısından günümüzdeki oyunlarla karşılaştırır, kullandığı teknolojik ürünlerin mucitlerini ve bu ürünlerin zaman içerisindeki gelişimini araştırır, sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler, medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır, bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler*” şeklindedir (MEB, 2018: 14-23).

2018 programındaki etkin vatandaşlık öğrenme alanının ise 2005 programının gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler ile güç, yönetim ve toplum öğrenme alanlarını önemli ölçüde karşıladığı anlaşılmaktadır (Turan, 2018: 309).

2005 programında öğrenme alanları bir veya birden fazla öğrenme alanını içeren üniteler halinde yapılandırılmış ve ünite isimleri de programda belirtilmiştir. Ancak 2018 programında kazanımlar doğrudan öğrenme alanlarının altında verilmiş, ünite halinde yapılandırılmamıştır (MEB, 2018: 14-25). Kazanımlarla ilgili sınırlamalar ve açıklamalar kazanımı izleyen satırda ifade edilmiştir (MEB, 2018: 14-25).

2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında 2005 programında yer alan kazanımlar önemli ölçüde korunmuş, bazı kazanımlar birleştirilmiş, bazıları anlamca genişletilerek tek kazanım haline getirilmiş; bazı kazanım ifadeleri değiştirilmiş, bazıları ise tamamen çıkarılmıştır. 2005 programından revize edilen 2018 programına kadar kazanım sayısındaki azalma devam etmiştir (Turan, 2018: 321). Ancak 2017 programına 4. sınıf düzeyinde 7; 5. sınıf düzeyinde 7; 6. sınıf düzeyinde

8 ve 7. sınıf düzeyinde 8 adet kazanım olmak üzere toplam 29 adet yeni kazanım eklenmiştir (Çoban ve Akşit, 2018: 499).

Sosyal bilgiler öğretim programında sınıflara göre kazanım sayısında değişiklikler olmuştur. 2005 programından 175 olan sayı 2018 programında 131'e düşmüştür (Turan, 2018: 312).

2005 programında Atatürkçülükle ilgili konulara yer verilirken; 2018 programında Atatürkçülük konularına yer verilmemiş ve bu konuya yönelik herhangi bir ilişkilendirme yapılmamıştır. Bununla birlikte daha önceki programda yer alan Atatürkçülükle ilgili kazanımlara da yer verilmemiş ancak 2018 programına bu alanla ilgili yeni bir kazanım eklenmiştir (Turan, 2018: 317).

Tablo 7: Atatürkçülük Konularıyla İlgili Kazanımların Karşılaştırılması

		2005 Programı	2018 Programı
Düzyey	Öğrenme Alanı	Çıkarılan Kazanım	Eklene Kazanım
4.sınıf	Kültür ve Miras	Millî Mücadele'nin kazanılmasında ve Cumhuriyetin ilânında Atatürk'ün rolünü fark eder.	-
5.sınıf	Kültür ve Miras	Kanıt kullanarak Atatürk inkılâplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır.	-
5.sınıf	Kültür ve Miras	Atatürk inkılâplarıyla ilkelerini ilişkilendirir.	-
5.sınıf	Bilim, Teknoloji ve Toplum	Kanıtlara dayanarak, Atatürk'ün bilim ve teknolojiye verdiği önemi gösterir.	-
6.sınıf	Birey ve Toplum	Atatürk'ün ülkemizde sosyal bilimlerin geliştirilmesi için yaptığı uygulamalara örnekler verir.	-
6.sınıf	Bilim, Teknoloji ve Toplum	Uygulama ve eserlerinden yola çıkarak Atatürk'ün akılcılığa ve bilime verdiği önemi fark eder.	-
7.sınıf	Etkin Vatandaşlık	-	SB.7.6.2. Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.

Tablo 7’den de anlaşılacağı üzere 2005 programından Atatürkçülükle ilgili 7 kazanım çıkarılmış; buna karşın 2018 programına yeni bir kazanım eklenmiştir.

Yapılandırmacı yaklaşımın esas alındığı 2005 sosyal bilgiler programında sonuç odaklı ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarının yanı sıra gösteri, anekdot, görüşme, gözlem, sözlü sunum, proje, öz değerlendirme, öğrenci ürün dosyası, performans değerlendirme, dereceleme ve tutum ölçekleri gibi süreç odaklı yaklaşımlardan yararlanılması önemsenmiştir (MEB, 2005: 7).

2018 sosyal bilgiler öğretim programında ise ölçme ve değerlendirme yaklaşımı başlığı altında “*Hiçbir insan bir başkasının birebir aynısı değildir. Bu sebeple öğretim programlarının ve buna bağlı olarak ölçme ve değerlendirme sürecinin herkese uygun, herkes için geçerli ve standart olması insanın doğasına terstir. Bu sebeple ölçme ve değerlendirme sürecinde azami çeşitlilik ve esneklik anlayışıyla hareket edilmesi şarttır.*”(MEB, 2018: 5) ifadelerine yer verilmiştir. Bu anlayışla birlikte programda süreç odaklı ölçme değerlendirme esas alınıp ölçme değerlendirme uygulamalarının öğretmen ve öğrencilerin aktif katılımıyla gerçekleşmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu noktada ölçme ve değerlendirme uygulamalarının etkililiğini sağlamada öncelik öğretim programlarından değil öğretmenlerden beklenmiştir (MEB,2018: 5).

2005 sosyal bilgiler öğretim programında ölçme ve değerlendirmeye ilgili öğretmenlere rehberlik edecek bilgi ve belgelere de yer verilmiş; sosyal bilgiler dersi merkeze alınmıştır. Ancak 2018 programında sosyal bilgiler dersine neredeyse hiç değinilmemiş, alana özgü ölçme ve değerlendirme yöntem ve tekniklerinden de bahsedilmemiştir. Sonuç olarak yeni programda alana özgülüğün göz ardı edilmiş olması; bilgi ve belgenin yetersizliği sosyal bilgiler derslerinde ölçme ve değerlendirme uygulamalarını olumsuz yönde etkilemiştir (Turan, 2018: 315).

Genel bir değerlendirmeyle;

2005’ten beri sosyal bilgiler öğretim programlarında öğrenci merkezli, toplu öğretim ve tematik yaklaşım değiştirilmeden benimsenmiş; uygulamasına 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibariyle topyekün geçilmiş olan 2018 sosyal bilgiler öğretim programında da bu anlayış devam ettirilmiştir (MEB, 2005, 2015). Daha sade bir

yapıya sahip olan 2018 programında Atatürkçülük konuları, ilişkilendirmeler, etkinlikler gibi kısımların yer almadığı; kazanım sayısında ciddi bir azalma olduğu görülmüştür. Bu durum programın olumsuzluklarından görülmüştür (Turan, 2018: 320).

2018 programında, öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları yetkinlikler 2005 programında yer almayan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ) belirlenmiştir (MEB, 2018: 3). TYÇ ile 8 anahtar yetkinlik belirlenmiş ve tanımlamaları yapılmıştır. Bu yetkinlikler: “*Anadilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, insiyatif alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık ve ifadedir*” (MEB, 2018: 3-4).

2018 sosyal bilgiler öğretim programında derse özgü nitelik ve özellikler, genelleştirilmiş ve standartlaştırılmış program anlayışı içerisinde adeta kaybolmuştur. Programda önceki programa (2005) göre beceri sayısının artırılması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilirken, programda yer alan becerilerin öğrencilere hangi düzeyde ve nasıl kazandırılacağı yönünde bilgi ve belgenin olmayışı programın eksikliği olarak görülmektedir (MEB, 2005, 2018).

2005 programını değerler boyutuyla ele alan araştırmalar, genel olarak programda yer alan etkinliklerde hangi değerlerin nasıl kazandırılacağına açık ve net olarak belirtilmediğini, içeriğin düzenlemesinin karmaşık olduğunu bildirmişlerdir (Doğanay, 2008; Kurtde ve Fidan, 2013; Gömleksiz ve Cüro, 2011). Programın bu eksikliğini 2018 programında da giderilmemiş olması sosyal bilgiler alanında değerler eğitiminin olumsuz etkilenebileceği görüşünü ortaya çıkarmıştır (Turan, 2018: 319). Ayrıca 2018 programında etkin vatandaşlık öğrenme alanının bulunması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilirken, 2005 programındaki zaman, süreklilik ve değişim öğrenme alanının bu programda yer almaması programın eksik yanı olarak görülmektedir (Turan, 2018: 319).

2005 programının aşırı yoğun içeriğe sahip olduğu yönündeki eleştirilerin dikkate alınmasıyla 2018 programında aşırı standartlaştırma ve kısaltma kaygısının

güdüldüğü anlaşılmaktadır. Fakat bu kaygı, programı olumlu yönde etkilememiş, aksine programın yararlılık ve işlevsellik ilkelerini zedelemiştir (Sözen ve Ada, 2018: 67-68). 2018 sosyal bilgiler öğretim programında sosyal bilgiler dersine özgü açıklama ve vurguların yetersiz kalması, ilişkilendirmelerin yapılmamış olması sosyal bilgiler dersinin disiplinler arası yapısının ve kendine özgü doğasının programa yansımaları zayıflatmaktadır. Programın bu eksikliğini, öğrencilerin bir derste öğrendiklerini diğer derslere transfer etmelerini, etkili öğrenmelerini ve öğrencilerin düşünme, problem çözme becerilerini zayıflatacağı düşünülmektedir. Kazanımlar bölümünde etkinlik örneklerine, ilişkilendirmelere, ölçme ve değerlendirme önerilerine ve açıklamalara yer verilmemesi, bu konularla ilgili uygulamaların öğretmenlerin inisiyatifine bırakılması, programın bir diğer eksikliği olarak görülmektedir (Turan, 2018: 317-322).

5.3. Eğitim Alanında Yapılan Yeniliklerden Bazıları ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

Eğitim alanında bir takım yenilikler yapılmış ve bu yenilikler sosyal bilgileri de etkilemiştir. Yapılan bu yeniliklere aşağıda başlıklar halinde değinilmiştir:

5.3.1. Oluşturmacılık ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

Sosyal bilimler sözlüğünde oluşturmacılık kavramı, 1920'li yıllardan itibaren yer almaya başlamıştır. Oluşturmacılığın öncüsü Vladimir Tatlin'dir ve bu anlayış ilk olarak Rusya'da bir sanat akımı olarak ortaya çıkmıştır. Bu akıma göre heykel, resim ve mimari, anıtsal bir tasarım bünyesinde bir araya getirilebilir. Zaten sanat bireysel yarardan ziyade toplumsal yarara hizmet etmelidir. Bu yüzden oluşturmacılığa göre sanat ve teknoloji arasında ilişki kurulmaya çalışılmalıdır. Nitekim 1990'lardan itibaren bu kavram siyasetten uluslararası ilişkilere kadar pek çok alana sirayet etmiştir (Ata, 2006: 261).

Oluşturmacılık, tüm bunların dışında eğitim alanına da yansımıştır. Oluşturmacı öğretim kuramında geleneksel ve nesnelci paradigmaya karşı çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre bilgi, duyu organları vasıtasıyla çevreden edinilen pasif bir süreç değil; öğrenen tarafından yapılandırılan aktif bir süreçtir. Oluşturmacı anlayışa göre yapılan eğitimde amaç, belli bir hiyerarşi doğrultusunda öğrenenlere

bilgileri sistematik şekilde aktarmak değildir. Öğrenenlerin bilgileri zihinsel olarak anlamlandırmalarına yarayacak ortamları ve fırsatları sunmaktır (Çelik, 2006: 5).

“Oluşturmacılık” kavramının İngilizce’deki karşılığı Constructivism’dir. Bu kavram dilimizde yapılandırmacılık, inşacılık, kurmacılık olarak da ifade edilmektedir (Çatak, 2015: 87). Oluşturmacı öğretimin başlıca özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Ambarlı, 2010: 124):

1. Öğretme değil, öğrenme ön plandadır. Öğrenci öğretmenin yapılarına ulaşmak yerine kendi yapılarını oluşturur.

2. Her öğrenciye uygun şekilde hitap edilebilmek için bilginin biçimine ve etkinliklere çeşitlilik getirilir. Öğrencinin girişimciliği ve özerkliği cesaretlendirilir. Ayrıca öğrencinin, bilgiye karşı şüpheci ve sorgulayıcı olması sağlanmaya çalışılır.

3. Öğretim yapılırken hayatın içinden, yaşanmış olaylara olabildiğince çok yer verilir. Böylelikle öğrenilen bilgiler daha kalıcı hale gelir.

4. Öğrenciler, bilgilere yaparak- yaşayarak kendileri ulaşırlar. Bu süreçte öğretmen sadece bir yol göstericidir.

5. Öğrencinin yaptığı yanlışlar, öğrenciyi tanıma açısından fırsat olarak görülür; bu yanlışların nedenleri keşfedilerek düzeltilmesi için fırsatlar yaratılır. Yanlış bile olsa öğrenciler fikirlerini serbest bir şekilde ifade etme özgürlüğüne sahiptirler.

6. Öğrenme süreciyle ilgili kararlar öğretmen ve öğrencilerle birlikte alınır. Yani öğrenciler de görüşlerini serbestçe ifade edebilirler. Planlar esnek ve seçeneklidir.

7. Öğrencilerin karmaşık düşünceleri, eleştiri yapmaları, soru sormaları, görüş alışverişi yapmaları özendirilir. Öğrencilerde bulunan merak duygusu desteklenir. Öğrencinin konuya yönelik inanç ve tutumları onun öğrenmesini etkiler.

8. Öğrencilerin değerlendirilmesi; öğrenme-öğretme süreçlerinin akışı içinde yapılır.

9. Yeni öğrenilen bilgiler, geçmişte öğrenilmiş olan bilgiler üzerine inşa edilir.

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 12.07.2004 tarih ve 114, 115, 116, 117 ve 118 sayılı kararları ile ilköğretim okullarının 1 ve 5. sınıfları için hazırlanan Türkçe, matematik, hayat bilgisi, sosyal bilgiler ile fen ve teknoloji derslerinin öğretim programları, oluşturmacı öğretim anlayışı çerçevesinde düzenlenmiş; 2005-2006 öğretim yılında ise uygulamaya konulmuştur (Ambarlı, 2010: 123). Bahsi geçen kanun çerçevesinde düzenlenen sosyal bilgiler programında davranışçı anlayıştan uzaklaşarak oluşturmacı öğrenme ilkelerine yer verilmiştir (Çatak, 2015: 87).

Oluşturmacı öğrenmede öğrenci kendi yeteneklerinden, güdülerinden, tecrübe ve tutumlarından yola çıkarak karar verir. Yani öğrenme süreci bireyin kontrolindedir. Öğretmen ise yol gösterici, uygun öğrenme ortamını hazırlayıcı konumdadır. Öğrenci öğrenme sürecine aktif şekilde dahil olabilmek adına eleştirel ve yapıcı sorular yönelterek; öğretmen ve diğer öğrencilerle etkileşim içerisinde olur. Bu nedenle oluşturmacı öğrenmede öğrencinin meraklı ve girişimci özelliklere sahip olması beklenir (Ambarlı, 2010: 126).

Buraya kadar anlatılanlar ışığında gerek sosyal bilgiler alanında gerekse diğer alanlarda oluşturmacı eğitime yer verilmesi, eğitim ve öğretimde olumlu bir etki oluşturmaktadır. Nitekim oluşturmacı anlayışın bilgiye ve öğrenmeye farklı bir açıdan bakması, bireylerin yaşantı ve tecrübelerinin de öğrenme sürecinde etkili olduğunu hesaba katması, eğitim programlarını davranışçı kuramın etkisinden uzaklaştırmıştır. Eğitimde geleneksel uygulamalar bir kenara bırakılarak öğrenmede farklı süreçlerin de etkili olabileceği anlaşılmıştır. Oluşturmacı öğrenmenin öğretim sürecine getirdiği diğer yenilikler ise; öğrenciyi merkeze alan bir öğretimin gerçekleştirilmesi, öğrenme içeriğinin hayatın içinden olmasına ve öğrenenlerin ilgilerine göre planlanmasına dikkat edilmesi, öğrenme-öğretme süreci ile değerlendirme etkinliklerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi etkinliklerinde öğrencinin de yer almasıdır (Çelik, 2006: 6).

5.3.2. İnovasyon ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

Geçmişte bilgiye ulaşmak ve bilgi edinmek önemli iken bilgi çağı olarak isimlendirilen yüzyılımızda önemli olan bilgiyi yapılandırmak, üretmek, mevcut

bilgilerden yola çıkarak yeni bilgilere ulaşmaktır. Salt bilginin öğrenilemesi ya da öğretilmesi sürecine dayanan öğretim şekli toplumların çağı yakalamasında artık yetersiz kalmaktadır. Bilgiyi dönüştürebilen ve bilgiyi teknoloji alanında kullanabilen, yeniliğe açık ülkeler gelişmiş bir seviyeye ulaşabilmektedir (Ambarlı, 2010: 126).

TDK' ya göre İnovasyon; “Yenileşim, Yenilik” gibi anlamlara gelmektedir. Buradan hareketle eğitimde inovasyon, bir nevi çağın gereklerine ayak uydurma ve küresel sisteme entegrasyon adına eğitimde gerekli değişim ve dönüşümü sağlamaktır (TDK Sözlüğü, 2011: 1186). Bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin, toplumsal yaşamda gün geçtikçe ve hızla önemli boyutlara ulaşması, nitelikli insan gücüne olan ihtiyacı karşılamada eğitim programlarının titizlikle geliştirilip uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk, sosyal bilim programlarında ayrı bir önceliğe sahiptir. Sürekli ve hızlı bir değişim içindeki dünyamızda, nitelikli bir sosyal bilgiler eğitimi bu değişimlere uyum sağlayabilmede toplumumuza önemli katkı sağlayacaktır (Sözer, 1998: 36).

Öğretim sürecinde, fotoğraflar, haritalar, filmler, CD-ROM'lar, tarih ve sosyal bilgiler derslerinde benzeşim (simülasyon) programları, çoklu ortam (multimedya) ve (hipermedya) gibi ortam ve araçlar, telekomünikasyon hizmetleri, internet gibi olanakların kullanılması ve gezi düzenlenmediği zamanlarda internet aracılığıyla sanal alan gezilerinin yapılması planlanmıştır (Turan, 2015: 197).

Dijital teknolojideki gelişmelere bağlı olarak son yıllarda vatandaşlık hak ve sorumluluklarıyla ilgili yeni durumlar (dijital vatandaşlık, e-Devlet, sanal ticaret, sosyal medya vb.) ve birtakım sorunlar (dijital bölünmüşlük, kimlik hırsızlığı, kişisel bilginin gizliliği, siber dolandırıcılık, siber zorbalık vb.) ortaya çıkmıştır. Bu sebeple öğrencilerde, dijital teknoloji ve dijital vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi elzemdir; öğrencilerdeki bu bilinci geliştirmek maksadıyla, ders içi ve ders dışı etkinliklere yer verilmelidir (MEB, 2018: 10).

Öğrenciler, eleştirel, yenilikçi ve bilimsel düşüncenin bilim ve teknolojideki gelişmelerin temeli olduğunun farkındadırlar. Kısacası bu düşünce biçimlerinin geliştiği yerde bilim ve teknoloji de ilerleme kaydeder. Bu bilinçle yetişen öğrenciler

teknolojinin günlük hayatla ne denli ilgili olduğunun farkına varırken bazı teknolojik ürünlerin tabiata verdiği tahribatı da tartışılır; bilimsel eserlerin yasalarla korunduğunu fark ederek akademik dürüstlük ilkelerinin önemini kavrarlar (MEB, 2018: 11).

Sonuç olarak ezber bilgilerle bilim ve teknoloji alanında başarılı olmak söz konusu değildir. Bilgiyi yapılandırmadan yeni bir icat ya da ürünün ortaya konulması imkânsızdır. Bilim önceki bilgilerden yola çıkılarak yeni bilgilerin oluşturulması şeklinde ilerlemektedir. Bilimsel ilerleme ile yaratıcılık birbirine paraleldir. Yani yaratıcılığın var olduğu yerde bilimsel ilerlemeden söz edilebilir. Eski bilgileri tekrar ederek üzerine yeni hiçbir şey koymadan bilim yapılamaz. Bilimin bir sonraki aşamaya taşınması için yaratıcılık gereklidir. Bu da yeniliğe, değişime açık nesiller yetiştirmekle mümkündür (Noyanalpan, 1993: 43-44).

5.3.3. Demokrasi-Eğitim ve Sosyal Bilgiler

Bir ülkedeki nitelikli insan sayısı hedeflenen ekonomik, teknolojik ve toplumsal düzeye ulaşmada oldukça önemlidir. Bu sebeple insan kaynağının yetiştirilmesine özen gösterilmelidir. Bir toplumda nitelikli insanın yetiştirilmesi eğitim sisteminin görevidir. Fakat bireyin özgürce gelişebileceği bir ortam sağlanmadan eğitim sisteminin bu görevini yerine getirmesi mümkün değildir. Böyle bir ortam ise demokratik bir eğitim çevresiyle mümkündür (Dolanbay, 2016: 136).

Eğitim ve demokrasi arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Eğitim gücünü demokrasiden alıp gelişimini bu şekilde sürdürmektedir. Aynı şekilde demokrasi de gücünü eğitimden almaktadır. Dolayısıyla eğitim de demokrasinin temel ilkelerinin benimsenmesine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda demokratik eğitimin tanımını yapacak olursak, öğretim amaçlarında, öğretmen-öğrenci etkileşiminde, eğitsel faaliyetlerde öğrencinin bir fert olarak değerine, birlikte çalışmaya, karşılıklı saygıya, hoşgörüye, kişiliğe değer ve önem veren eğitimidir (Yazıcı, 2011: 167).

Demokratik toplum yapısının temellerinin atılması sürecinde esas rol öğretmenlere düşmektedir. Bu yapının topluma yerleştirilmesinde sosyal bilgiler en uygun alandır (Sağlam, 2000: 1). Bu dersin amacı, günümüz bilgi dünyasına uyum

sağlayabilen, bilgiyi üreten, işleyen, problem çözme becerisine sahip insanlar yetiştirmektir. Sosyal bilgiler, bu amacı gerçekleştirmek için sosyal ve beşeri bilimlerin yöntemlerinden yararlanmaktadır. Dolayısıyla sosyal bilgiler için nitelikli ve topluma faydalı vatandaş yetiştirme programıdır denebilir (Öztürk, 2011: 2).

Bilindiği üzere sosyal bilgiler dersinde belli başlı disiplinler ve bu disiplinlerle alakalı çeşitli kazanımlar vardır. Vatandaşlık eğitimiyle de bağlantılı olarak insan haklarına saygılı, demokratik düşününce yapısını özümsemiş bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır (Dolanbay, 2016: 137). Bu bağlamda sosyal bilgiler, bireylere demokratik değerlerin kazandırılmasında ve demokratik düşünce yapısının oluşturulmasında oldukça önemli bir derstir. Demokratik hakkını arayamayan ya da kullanamayan bir toplumdaki ülke menfaatleri doğrultusunda yapıcı tutum sergilemesi beklenemez. Bu tür toplumlar bir grubun ya da siyasal bir partinin fanatizminden kurtulamazlar. Akıl eksenli değil, fanatiklikten beslenen kararlar alırlar. Bu nedenle toplumlarda demokrasi eğitimine gereken ehemmiyet verilmelidir.

5.3.4. Vatandaşlık-Eğitim ve Sosyal Bilgiler

Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin sosyal hayata adapte olmalarını, demokratik kuralları benimsemiş vatandaşlar olarak haklarını kullanmalarını ve bu konuda edindikleri bilgi ve deneyimlerden edinebilecekleri becerileri kazanmalarını sağlayan bir derstir.

Bu yönüyle vatandaşlık öğretimi ile iç içedir. Sosyal bilgilerle vatandaşlık öğretiminin iç içe olduğunu şuradan da anlayabiliriz. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi 1.Maddesi, tüm fertlerin yaratılıştan aynı haklara sahip olduklarını topluma duyurmuştur. İnsan hakları eğitiminde de tüm insanların doğuştan onur taşıyan bir varlık olduğu belirtilmiş ve öğrencilere saygı, dostluk gibi değerlere uygun davranış kazandırılması gerektiği ifade edilmiştir. (Üstel, 2016: 74). İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler “On Yıllık Eylem Planı ile İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Planları Hazırlama Yönergesi”nde; yetenek, bilgi, anlayış ve davranışlardan oluşan uluslararası bir insan hakları kültürü aşılayıp yerleştirmeyi amaçlayan, eğitim ve bilgilendirme etkinliklerinin tümüdür şeklinde ifade edilmiştir. Sosyal bilgiler

dersinde bu temel haklar çocuklara kalıcı bir şekilde öğretilmektedir. (Safran, 2012: 722-723).

5.4. Eğitim Politikalarının Sosyal Bilgiler Dersi Üzerindeki Etkisi

Sosyal bilgiler ders programının nasıl düzenlendiği gelecek kuşakların yetiştirilmesinde ve toplumun inşasının üzerinde belirleyicidir. Nitekim bu ders, öğrencilerin yaşadıkları toplumsal yapı hakkında bilgi sahibi olmalarında, iyi ve sorumluluk sahibi vatandaşlar olarak yetişmelerinde, toplumsal ilişkileri kavramalarında, ulusal ve evrensel değerleri öğrenmelerinde etkili bir derstir (Aykaç, 2007: 48-49).

Ülkemizde sosyal bilgiler dersi üzerinde eğitim politikaları ve dönem şartları belirleyici olmuştur. Örneğin 1960'lı yıllarda Batı mahreçli yaklaşımlar eğitim politikalarını etkilemiştir. Sözgelimi başta ABD'deki ve bazı Avrupa ülkelerindeki "Social Studies" dersindeki "Studies" kelimesinin tercümesi "İncelemeler" olarak aynen aktarılmıştı. Bu yıllara gelindiğinde böyle bir dersin gerekliliğini savunabilecek sosyal bilimcinin sayısı da artmıştı (Safran, 2012: 8-9). Öte yandan 1961 Anayasasının temel hak ve özgürlüklerle ilgili maddeleri ve yine anayasaya giren devletin yeni tanımlamaları (özellikle şu iki kavram: hukuk devleti, sosyal devlet) bir ders çatısı altında açıklanmaya muhtaçtı. O güne değin okutulan vatandaşlık bilgisinin yetersizliği de en azından modern yorumuyla yeniden içerik kazanması düşüncesi, eğitimcilerin birleştiği nokta olmuştur. Bu gibi sebeplerle, 1968'de yapılan düzenleme ile üç yıllık ortaokulların her sınıfında okutulmak üzere ilk kez sosyal bilgiler dersi öğretim programına dâhil edilmişti (İnan, 2014: 11). Sosyal bilgiler dersiyle ilgili belli başlı gelişmeler aşağıdaki kronolojik tabloda özetlenerek açıklanmıştır.

Tablo 8: Sosyal Bilgiler Dersinin Kronolojik Gelişimi

Tarihi Gelişimi			
1968 Sosyal bilgiler dersi, ilk kez müfredata girdi.	1985 Sosyal bilgiler dersinin kaldırılmasıyla, bu dersin yerini “Millî Tarih” ve “Millî Coğrafya” dersleri aldı.	1998 Sosyal bilgiler dersi, zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasıyla bazı değişikliklerle yeniden müfredata girdi.	2005 Sosyal bilgiler dersinde yapılandırıcı eğitimin uygulanmasına kademeli olarak geçildi.
Sosyal Bilgiler Dersinden Önce Sosyal Bilgiler dersinin kapsamını oluşturan tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri, 1968’den önce ilk ve ortaokullarda bağımsız dersler olarak okutulmaktaydı			
Genel Kronoloji			
1869 Sultan Aziz döneminde çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’ne göre, rüştiyelerde (ortaokullarda) sosyal alanlar “Tarih-i Umumi”, “Tarih-i Osmanî ve Coğrafya” adıyla ayrı dersler olarak okutulmaya başlandı.	1896 ABD isconsin’de yapılan öğretim konferansı, yönetim, tarih ve ekonomi konularını “Sosyal Bilgiler” adı altında birleştirdi.	1904 II. Abdülhamit devrinde, sosyal bilimlerden “Muhtasar Tarih-i Osmanî” (Kısa Osmanlı Tarihi) dersi ilkökul (iptidâflerin) programlarına girdi.	1916 Sosyal bilgiler, bir “ders” adı olarak ilk kez ABD’de kullanıldı.
1921 ABD’de şemsiye örgüt olarak “Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi” (National Council for the Social Studies-NCSS) kuruldu.	1924 Türkiye’de “Malûmat-ı Vatanîye” dersleri, okullarda verilmeye başlandı.	1926 Vatan Bilgisi, “Ahlak Sohbetleri” dersleri ile birleştirilerek “Yurt Bilgisi” adını aldı.	1962 Hazırlanan İlkokul Program taslağında Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık dersleri “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adıyla birleştirildi.

Kaynak: Sosyal Bilgiler Eğitime Giriş, 2014: 12

Diğer taraftan ülkemizde sosyal bilgiler ve 1968 yılına kadar onun yerine anlatılan tarih, yurttaşlık bilgisi ve coğrafya gibi dersler, öğretim programlarında çok önemli bir yer tutmuştur. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu ilk yıllarda, Türk İnkılabı ve onun dayandığı Kemalist ideolojiyi ülkenin her yerinde etkin hale getirme politikasında tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerine önemli bir misyon yüklenmiştir. Bu görev, Cumhuriyeti sonsuza kadar yaşatacak Türk çocuklarını nitelikli her yurttaş için gerekli bilgi ve becerilerle donatmak ve daha da önemlisi onları tarih bilincine ve yurt sevgisine sahip, Cumhuriyet ve demokrasiye karşı olumlu tutum geliştirmiş birer fert haline getirmektir (Öztürk ve Otluoğlu, 2011: 16).

Ortaokullarda 1985 yılında sosyal bilgiler eğitimine son verilmiş ve yerine milli coğrafya, milli tarih dersleri başlatılmıştır. Daha sonra 1992 yılında da yeni bir vatandaşlık bilgileri programı uygulamaya geçirilmiş; 1993'te de milli tarih ile vatandaşlık bilgileri programlarında bazı değişiklikler yapılmıştır (Yıldız, 2004: 29).

8 yıllık kesintisiz ilköğretim uygulamasına geçilmeden önce sosyal bilgiler dersi, ilkokulların 4 ve 5. sınıflarında haftada 3'er saat okutulmuş, 6 ve 7. sınıflarda 2'şer saatlik milli tarih dersi, 8. sınıfta ise haftada 2 saatlik T.C İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi okutulmuştur (Mızrak, 2010: 106).

8 yıllık kesintisiz ilköğretim, 18 Temmuz 1997 tarihinde 4036 sayılı kanunla zorunlu hale getirilmiştir. Bu kanunla öğretim programlarında da değişikliğe gidilmiştir; daha önceki ilkokul programlarından farklı olarak programlar her sınıf için ayrı ayrı yapılmıştır. 8 yıllık kesintisiz ilköğretim uygulamasına geçildikten sonra, ilköğretim okullarında sosyal bilgiler ile T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersleri okutulmaya başlanmıştır. Milli tarih dersleri müfredattan çıkarılmıştır (Mızrak, 2010: 106).

Sosyal bilgiler dersi öğretim programı, 02.04.1998 tarihli ve 62 sayılı karar ile kabul edilmiştir. Bu programda davranışsal amaçlar ön plandadır. Davranışsal amaçları öğretmenler oluşturacak; ancak bu amaçları programda yer alan özel amaçlara göre belirleyebileceklerdir (Yıldız, 2004: 30). Öte yandan 1998 programı, insan hakları ve trafik gibi birçok güncel konuyu eğitim ve öğretim programına taşımış olmakla birlikte, gelişmiş dünyadaki genel akımları yeterince izlemekten uzak görünmektedir. Örneğin, dünya kaynaklarının rasyonel kullanımı, nüfus artışı, mikro milliyetçilik, küresel kirlenme ve doğal afetler gibi konuların bir kısmı programda hiç yer almamış, bir kısmı da çok kısa geçilmiştir. Türkiye'de 1999 yılında yaşanan deprem felaketleri, Türk toplumunun bu konuda ne yazık ki yeterince bilgili ve bilinçli olmadığını ortaya koymuştur. Ülkenin genel görünümü aynı olgunun, çevre sorunları, aşırı nüfus artışı gibi konularda da geçerli olduğunu göstermektedir. Geline nokta kamuoyunda, Türk eğitim politikalarının bu konularda üzerine düşeni tamamıyla yerine getirmediği kanısını doğurmaktadır (Öztürk ve Otluoğlu, 2011: 19).

2005 yılında kabul edilen sosyal bilgiler öğretim programıyla davranışçı yaklaşım yerini yapılandırmacı yaklaşıma bırakmıştır. Bu anlayışla eğitimin merkezine öğrenci yerleştirilmiş ve yaparak yaşayarak öğrenme modeli benimsenmiştir. Yeni bir anlayışla ortaya konulan 2005 öğretim programının uygulamada yetersizliklerinin ortaya çıkmasıyla 2015 yılında yeni bir öğretim programı taslağı oluşturulmuştur. Bu taslak program 2017 yılında bazı değişikliklere uğrayarak kısmen yürürlüğe girmiş, 2018 yılından itibaren de tam manasıyla uygulanmaya başlanmıştır (Turan, 2018: 320).

Görüldüğü üzere geçmişten günümüze sosyal bilgiler programında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Eğitim programlarının başarısı, uygulama aşamasından belli olmaktadır. Bir programın uygulanması sırasında aksaklıklar yaşıyorsa o programın başarılı olduğundan söz etmek mümkün değildir. Varış'a göre Eğitim programı sadece öğretimden ibaret değildir. Eğer eğitim sadece öğretime indirgenirse okulların fonksiyonu azalmış olacaktır. Oysa programda, öğrenciler için seçilmiş bulunan öğrenim muhtevasını genişletmek, desteklemek ve onları hayat tecrübesi kazandıracak koşullara hazırlamak gerekmektedir (1998: 20). Dolayısıyla programın uygulanması için gerekli fiziksel ortamın hazırlanmadığı, uygulama için gerekli eğitim araç-gereç ve materyallerin temin edilmediği bir öğrenme ortamında programın başarıya ulaşma şansı çok düşüktür. Eğitim politikaları doğrultusunda programlar hazırlanırken bu etkenler göz önünde bulundurulmalıdır (Aykaç, 2007: 48).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumların yapılanmasındaki en önemli faktörü şüphesiz ki eğitim oluşturmaktadır. Dolayısıyla eğitimin yeterli düzeyde olması, insanların birbirlerini anlayabilmesine ve empati kurabilmesine imkan tanıyarak kişisel iletişimlerini güçlendirebilecektir. Toplumsal gelişim anlamında okullarda okutulan derslerin başında sosyal bilgiler dersi belki de en önde gelmektedir.

Bu çalışmada da ortaya konulduğu gibi eğitim alanındaki devlet eksenli ciddi reformlar ve düzenlemeler ilk olarak Tanzimat dönemi ve sonrasında gerçekleşmiştir. Bu dönemde meydana gelen gelişmeler, sosyal bilgiler alanına giren dersler açısından bir dönüm noktası olmuş ve Cumhuriyet döneminde de sosyal bilgiler dersinin gelişimine temel oluşturmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından sonra eğitim alanındaki çalışmalar hız kazanarak devam etmiş, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ilan edilmiş (1924); eğitimde çağı yakalamak, yenileşmek adına ülkeye John Dewey davet edilmiştir. Dewey, eğitimi pragmatist bir yaklaşımla değerlendirmiş, eğitimin yaşam boyu süren bir eylem olduğunu, yaparak yaşayarak öğrenmenin ne kadar önemli olduğunu tüm hayatı boyunca ortaya koymuş önemli bir bilim insanıdır. Bu eğitim anlayışı doğrultusunda Türk eğitim sisteminin sorunlarına yönelik 1924 tarihli bir rapor hazırlamıştır. Dewey raporunda; okullarda tarih ve coğrafya derslerinin keyfi olarak birbirinden ayrılmış olduğunu; bu sebeple de öğrencilerin bu dersler arasındaki ilişkiyi kuramamasından dolayı vakit ve enerji kaybettiklerini ve bu nedenle derslere karşı ilgilerinin azaldığını belirtmiştir. Yine bu derslerin öğrencilere günlük yaşantı ve denemelerden uzak, amaçsız bir şekilde ezberletilerek verilmeye çalışılmasının yanlış olduğunu ifade etmiştir. Dewey'in bu görüşleri eğitimin gelişimi açısından hayati önem taşımaktadır. Lakin onun ortaya koyduğu bu önemli görüşler 2000'li yıllara kadar tam manasıyla uygulamaya konulamamıştır.

Türkiye'de sosyal bilgiler terimi ilk olarak 1968 ilkokul programında yer almış olsa da sosyal bilgiler alanına giren dersler bu tarihten önce de programlarda kendisine yer bulmuştur. Programların içeriği zaman içerisinde değişime uğramıştır. Cumhuriyetin ilanından 2005 yılına kadar ilköğretim sosyal bilgiler programları ve

ders kitapları öğrenci merkezlilik yerine öğretmen merkezli, öğretmenin bilgi aktardığı, öğrencinin katılımının sınırlı olduğu programlardır. 2005 programı ise dünyadaki son gelişmeler göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Özellikle 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının kademeli olarak geliştirilmesinde, tematik öğrenme, problem çözme ve işbirlikli öğrenmeye vurgu yapan sosyal yapılandırıcılık esas alınmıştır. Bu program, öğretmekten çok öğrenmeyi merkeze alan, yaratıcı, problem çözebilen, farklılıkları bilen ve bunları ortaya çıkaran bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bu programla birlikte artık öğrenci öğrenme sürecinin içerisine girmiş, öğretmen bu süreçte bir yol gösterici olmuştur. Böylece öğrenilen bilgiler daha kalıcı ve işlevsel hale gelmiştir.

2015 yılında, günün ihtiyaçlarına göre yeni bir sosyal bilgiler öğretim programı hazırlanmıştır. Bu değişikliklerle bilimsel ve teknolojik yenilikler, küreselleşme ve vatandaşlık olgusu, toplumsal ve bireysel nitelikler, ekonomik ve çevresel gelişmeler gibi alanlarda meydana gelen yeniliklerin programa yansıtılmak istendiği söylenilebilir. Özellikle öğrenme ve öğretme sürecinde, öğretmen-öğrenci ilişkisi programın temel felsefesinin etkin bir şekilde uygulanması adına son derece önemlidir. Çünkü program ne kadar mükemmel olursa olsun bunun uygulayıcıları olan öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Bununla beraber öğrencinin eleştirel düşünme becerisinin gelişmesi için bilinçli bir yurttaşlık anlayışı oluşturmak adına programın son derece iyi yapılandırıldığı söylenilebilir.

2017 yılına gelindiğinde ise sosyal bilgiler öğretim programıyla ilgili yeni çalışmalar yapılmış, bu yıl yayınlanan program 2018 yılında revize edilerek uygulamaya konulmuştur. 2005'ten beri sosyal bilgiler öğretim programlarında öğrenci merkezli, toplu öğretim ve tematik yaklaşım değiştirilmeden benimsenmiş; uygulamasına 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibarıyla topyekün geçilmiş olan 2018 sosyal bilgiler öğretim programında da bu anlayış devam ettirilmiştir.

2005 programının aşırı yoğun içeriğe sahip olduğu yönündeki eleştirilerin dikkate alınmasıyla 2018 programında aşırı standartlaştırma ve kısaltma kaygısının güdüldüğü anlaşılmaktadır. Fakat bu kaygı, programı olumlu yönde etkilememiş, aksine programın yararlılık ve işlevsellik ilkelerini zedelemiştir. 2018 sosyal bilgiler öğretim programında sosyal bilgiler dersine özgü açıklama ve vurguların yetersiz

kalması, ilişkilendirmelerin yapılmamış olması sosyal bilgiler dersinin disiplinler arası yapısının ve kendine özgü doğasının programa yansımaları zayıflatmaktadır. Programın bu eksikliğinin öğrencilerin bir derste öğrendiklerini diğer derslere transfer etmelerini, etkili öğrenmelerini ve öğrencilerin düşünme, problem çözme becerilerini zayıflatacağı düşünülmektedir. Kazanımlar bölümünde etkinlik örneklerine, ilişkilendirmelere, ölçme ve değerlendirme önerilerine ve açıklamalara yer verilmemesi, bu konularla ilgili uygulamaların öğretmenlerin inisiyatifine bırakılması, programın bir diğer eksikliği olarak görülmektedir.

Geçmişten günümüze eğitim sahasında ve dolayısıyla sosyal bilgiler alanında yapılan pek çok işleme bakıldığında düzenlemelerin daha çok zaruret sonucu gerçekleştirildiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle eğitim sistemi nasıl daha iyi bir düzeye getirebilir? anlayışından ziyade mevcut programlar işlevsiz hâle gelinceye kadar kullanılmış, adeta çağın gereklerinden uzaklaşılıncaya kadar beklenmiştir. Hâlbuki düzenlemeler mecburiyetten değil daha iyiye ulaşma adına yapılmalıdır. Eğitim bir sistemdir ve üzerinde yapılan en ufak bir değişiklik tüm sistem elemanlarını etkileyecektir. Dolayısıyla yapılacak değişimler; yetkin kişilerce, çok yönlü düşünülerek planlanmalı, tüm paydaşların değişime ani ve hazırlıksız yakalanmasının önüne olabildiğince geçilmeye çalışılmalıdır. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretimi de ciddiye alınması gereken bir alandır ve sahadaki düzenlemeler, günü kurtarmayı değil uzun soluklu hedefleri içermelidir. Sosyal bilgiler dersi aracılığıyla sorumluluk sahibi, vatanına, milletine, kültürüne bağlı, temel değerlerine sahip çıkan, makbul/iyi/ideal/yurttaş/vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan, demokrat, insan haklarına saygılı, modern düşünceli, uzun vadeli idealleri ve hedefleri olan yüksek standartlı bir neslin yetiştirilmesi sağlanabilir.

Neticede sosyal bilgiler eğitiminin ülkemizdeki tarihi gelişimine bakıldığında ne yazık ki çoğunlukla yönetimler tarafından; pragmatik, iktidarlarını ve kendi programlarını destekleyecek anlayışın dışına çıkılamadığı, ders kitaplarında sık sık yapılan değişiklikler sebebiyle eğitim politikalarında bir türlü istenilen istikrarın sağlanamadığı, ders kitaplarının her devirde birer ideoloji vasıtası olarak kullanılma aracına dönüştürüldüğü ve bunlar yapılırken de yöntem, teknik, etkili öğretim, bilimsel anlayış gibi hususların ihmal edildiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ada, Şükrü ve Keskinliç, Kadir (2006). Eğitimin Temel Kavramları. (Editör: Şule Erçetin- Necdet Tozlu). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Yayınları, 1.
- Akdağ, Hakan (2009). İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 1-14.
- Akdağ, Hakan ve Sarı, İbrahim (2015). Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitiminin Sosyal Bilgiler Öğretimindeki Yeri. (Editör: Refik Turan ve Kadir Ulusoy). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Pegem Yayınları, 394-405. .
- Akgül, Nadir İhsan (2006). *Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullandıkları Yöntemler ve Karşılaşılan Sorunlar*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Akmehmetoğlu, Hande (2014). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar*, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Akpınar, Burhan (2009). *Eğitim ve Program*. Elazığ: Data Yayınları.
- Akpınar, Mehmet ve Kaymakçı, Selahattin (2012). Ülkemizde Sosyal Bilgiler Öğretiminin Genel Amaçlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (2), 605-626.
- Akyüz, Yahya (2006). Eğitimin Tarihsel Gelişimi. (Editör: Şule Erçetin- Necdet Tozlu). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Yayınları, 334-336.
- Akyüz, Yahya (2010). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Akkutay, Ülker (1984). *Enderun Mektebi Tarihi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Alaca, Eray (2017a). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 6 (18), 759-785.
- Alaca, Eray (2017b). Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Tarih Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (4), 49-65.

- Altaş, Seyithan (2008). Eğitimin Tarihsel Temelleri. (Editör: Aycan Çiçek Sağlam). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Mega Akademi Yayınları, 15.
- Alkan, Mehmet (2000). Tanzimattan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (12), 9-84.
- Altınok, Serdar (2000). *İktisada Giriş*. Ankara: Kuzucular Yayıncılık.
- Ambarlı, Aytaç (2010). *Türkiye'de Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programları (Değişiklikler, Düzenlemeler, Güncellemeler)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Antel, Sadrettin (1940). *Tanzimat I*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Aslan, Erdal (2016). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler. (Editör: Dursun Dilek). *Sosyal Bilgiler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 6.
- Ata, Bahri (2006). "Sosyal Bilgiler Eğitiminde Yansıtıcı Soruşturma Geleneği ve Oluşturmacılık Yaklaşımı". *Eğitimde Çağdaş Yönelimler III: Yapılandırmacılık ve Eğitimde Yansımaları Sempozyumu*.
- Ata, Bahri (2009). Selim Sabit Efendi'nin Okul Tarihi İnşası. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 377-392.
- Ata, Bahri (2012). Öğrenci Anılarında Tarih Öğretmenleri ve Uygulamaları. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 91-92.
- Ata, Bahri (2015). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı. (Editör: Cemil Öztürk). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 14-17.
- Armaoğlu, Fahir (1984). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ankara: Kültür Yayınları.
- Aykaç, Necdet (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Eğitim-Öğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (22): 46-73.
- Baltacıoğlu, İsmail. H. (1942). *İçtimai Mektep*. Ankara: MEB Yayınevi.
- Barr, Robert ve Barth, James (2013). *Sosyal Bilgilerin Doğası*. (Çeviren: Cengiz Dönmez). Ankara: Pegasus Yayınları.

- Baş, Gökhan (2016). “Eğitim Programlarını Değerlendirme Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması”. *Turkish Journal of Educational Studies*, 3 (1): 53-80.
- Bayrak, Coşkun (2008). *Eğitim Bilimine Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Bayrak, Coşkun ve Yılman, Mustafa (2005). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Boztepe, Süleyman (2015). *II. Abdülhamid Dönemi İdadilerde Tarih ve Coğrafya Eğitim-Öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Büyükalın, Filiz Sevil (2006). Eğitimle İlgili Temel Kavramlar. (Editör: M. Çağatay Özdemir). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Ekinoks Yayınları. 4.
- Binbaşoğlu, Cavit (1999). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*. Ankara: Tekışık Yayınları.
- Bilgili, Ali Sinan (2013). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler. (Editör: Ali Sinan Bilgili). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Pegem Yayınları, 4-25.
- Cansever, Belgin Arslan ve Erol, Pelin Önder (2016). Bir Toplumsal Hareketlilik Aracı Olarak Kız Çocuklarının Eğitimi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 380-400.
- Celkan, Hikmet Yıldırım (2006). Eğitimin Tarihsel Gelişimi. (Editör: M. Çağatay Özdemir). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Ekinoks Yayınları, 25.
- Cicioğlu, Hasan (1985). *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Orta Öğretim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Çalık, Temel (2006). Eğitimle İlgili Bazı Temel Kavramlar. (Editör: Leyla Küçükahmet). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 30-32.
- Çapa, Mesut (2012). Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Geçiş Sürecinde Türkiye’de Tarih Öğretiminin Tarihçesi. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (3), 1-28.

- Çatak, Muzaffer (2015). Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarının İncelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 19(62), 69-94.
- Çelenk, Süleyman ve Kalaycı, Nurdan (2000). *İlköğretim Programları ve Gelişmeler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Çelik, Fethi (2006). Türk Eğitim Sisteminde Hedefler ve Hedef Belirlemede Yeni Yönelimler. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (11), 1-15.
- Çetin, Kenan (2003). Türk Eğitim Tarihinde Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgilerin Tarihsel Süreci. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü Dergisi*, 2(1-2), 163-185.
- Çetin, Şefika (2016). *İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine İlişkin Algularının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Çetinoğlu, Aslı (2013). *Sosyal Bilgiler Eğitimi Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Programa İlişkin Algı ve Beklentileri*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çoban, Okan ve Akşit, İbrahim (2018). 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Öğrenme Alanı, Kazanım, Kavram, Değer ve Beceri Boyutları Açısından Karşılaştırılması. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 479-505.
- Demirel, Özcan (1992). Türkiye’de Program Geliştirme Uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 27-43.
- Deniz, Muzaffer (2001). *Millî Eğitim Şûralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Deveci, Handan ve Çengelci, Tuğba (2006). *Sosyal Bilgiler Dersinde Duyusal Zekanın Geliştirilmesi*. II. Sosyal Bilimler Kongresi Kitabı. 140-147.
- Dewey, John (1939). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Dewey, John (1996). *Demokrasi ve Eğitim*. (Çeviren: Salih Otaran). İstanbul: Başarı Yayınları.

- Dewey, John (2008). *Okul ve Toplum*. (Çevirenler: Hüseyin Avni Başman). Ankara: Pegem Yayınları.
- Doğanay, Ahmet (2005). Sosyal Bilgiler Öğretimi. (Editör: Cemil Öztürk- Dursun Dilek). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 78-90.
- Doğanay, Ahmet (2008). Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 77-96.
- Doğanay, Fatma K. (2010). Rüştüye Mekteplerinde Tarih Dersi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 25, 107-119.
- Doğanay, Hayati (2014). *Coğrafyaya Giriş*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Dolanbay, Hacer (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İnsan Hakları ve Demokrasi Dersine İlişkin Görüşleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 4 (33), 135-154.
- Dönmez, Cengiz (2003). Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler. (Editör: Cemalettin Şahin). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 35-37.
- Duran, Hacı (2002). *Endüstri Çağı'nın Dinamikleri*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Ercan, Mustafa (2007). *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarındaki Sanat Konularının Yeterliliği*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Erdem, Ali Rıza (2005). İlköğretimimizin Gelişimi ve Bugün Gelinek Nokta. *Üniversite ve Toplum Dergisi*, 5 (2), 1-15.
- Erden, Münire (1995). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Ergin, Nuri O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası.
- Ergin, Muharrem (2003). *Orhun Abideleri*. Hisar Kültür Gönüllüleri.
- Ergün, Mustafa (1996). *II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*. Ankara: Ocak Yayınları.

- Erköse, Ebru (2007). *Yenilenen 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ersanlı, Büşra (1992). *İktidar ve Tarih*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Ersanlı, Büşra (2015). *İktidar ve Tarih*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ertek, Tümay (2006). *Temel Ekonomi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Fidan, Nurettin ve Erden, Münire (1998). *Eğitime Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Gelişli, Yücel (2006). "Eğitimin İşlevleri". *Eğitim Bilimine Giriş*. ed. M. Çağatay Özdemir. Ankara: Ekinoks Yayınları. 25.
- Gökdemir, Abdullah (2013). *1924'ten Günümüze İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarındaki Hukuk Konularının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Gökmen, Aysun (2018). *Eğitim ve Bilim Tarihinde Nizamiye Medreselerinin Yeri ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Gömlüksiz, Mehmet Nuri ve Cüro, Elif (2010). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Öğrencileri Toplumsal Yaşama Hazırlamada Etkililik Düzeyine İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (20), 247-274.
- Gömlüksiz, Mehmet Nuri ve Cüro, Elif (2011). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 96-134.
- Gül, Gülbahar (2004). Birey, Toplum, Eğitim ve Öğretmen. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 223-236.
- Gültekin, Mehmet, Bayır, Ömür Gürdoğan ve Göz, Nur Leman (2013). 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yeni Anlayışlar: 1998 Öğretim Programından Farklılıkları Açısından Bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (46), 24-49.

- Gümüş, Tolga (2010). Ortaçağ'dan Erken Modern Döneme Batı Avrupa'da Eğitim Tarihi: Yeni Yaklaşımlar. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 25-40.
- Gündüz, Mustafa (2011). Zorunlu ve Kesintisiz Eğitimin Kısa Tarihi. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7 (21), 3-10.
- Güneş, Firdevs (2015). Eğitim ve Zihinsel Değişim. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 1-20.
- Güngördü, Kemal ve Güngördü, Necmiye (1966). *Yeni İlkokul Programı Uygulama Klavuzu ve Program Geliştirme Klavuzu*. İstanbul: Acar Matbaası.
- Güngördü, Ersin (2002). *İlköğretimde Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Gür, Bekir ve Çelik, Zafer (2009). *Türkiye'de Millî Eğitim Sistemi Yapısal Sorunlar ve Öneriler*. Ankara: SETA Raporu.
- Hesapçoğlu, Muhsin (1998). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayın ve Dağıtım.
- İnan, Süleyman (2014). Sosyal Bilgiler Eğitimi: Nedir, Ne Zaman ve Neden?. (Editör: Süleyman İnan). *Sosyal Bilgiler Eğitimine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık, 6-8.
- İzgi, Cevat (2019). *Osmanlı Medreselerinde İlim*. İstanbul: Küre Yayınları.
- İçli, Gönül (2005). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayınevi.
- Kabapınar, Yücel (2007). 1998 ve 2004 Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Olay ve Değerlerin Sunumu: İşlev Ve Nitelik Açısından Farklı Bir Noktaya Geldik mi?. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 25, 109-127.
- Kafesoğlu, İbrahim (2003). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kan, Çiğdem (2010). A.B.D ve Türkiye'de Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30 (2), 663-672.
- Kansu, Nafi A. (1952). *Pedagoji Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- Karabulut, Ezdihar - Şenüver, Güler - Kesin, H. Samim – Turgut, Rifat - Ercan, Nesime - Küçükbaycan, Mustafa- Uslu, Hasan- Akay, Aliye (2000). *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (6. Sınıf)*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Karakaya, Fatih, Midilli, Aliye ve Güven, Necati (2017). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*, Ankara: Sevgi Yayınları.
- Karagözoğlu, Galip (1966). *İlkokullarda Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Öğretmeni İşbaşında Yetiştirme Bürosu.
- Kaya, Ahmet (2011). Kesintisiz Eğitimin Okul Yönetimi, Öğretmenler ve Öğrenciler Üzerindeki Sosyo-Psikolojik Etkilerine İlişkin Bir Değerlendirme. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7 (21), 11-18.
- Kayaalp, Fatih (2015). *İdeoloji-Vatandaşlık İlişkisi Bağlamında 1923-1950 Türkiye'sinde Sosyal Bilgiler Kapsamındaki Ders Kitaplarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kayhan, Cem ve Tokcan, Halil (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Ünite Kazanımları İle Ders Kitapları Hazırlık ve Değerlendirme Sorularının Bilişsel, Duyuşsal ve Psikomotor Hedefler Açısından Karşılaştırılması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (3), 685-700.
- Kaymakçı, Selahattin (2012). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kılavuz Kitaplarında Çalışma Yaprakları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (2), 169-176.
- Keçe, Murat ve Merey, Zihni (2011). İlköğretim Sosyal Bilgiler Kazanımlarının Sosyal Bilimler Disiplinlerine ve Disiplinlerarası Anlayışa Uygunluğunun Belirlenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 110-139.
- Keskin, Yusuf (2002). *Türkiye'de II. Meşrutiyetten günümüze kadar uygulanmış olan sosyal bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Keskin, Sevgi Coşkun ve Keskin, Yusuf (2009). Cumhuriyet Dönemi İlkokul (İlköğretim 1. Kademe) Sosyal Bilgiler ve Onun Kapsamına Giren Ders Programlarında Bir Değer Olarak “Barış”ın Yeri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7 (17), 69-92.
- Kılıçoğlu, Gökçe (2012). Sosyal Bilgilerin Tanımı, Dünya’da ve Ülkemizde Gelişimi ve Önemi. (Editör: Mustafa Safran). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayınları. 3-16.
- Kodaman, Bayram (1991). *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kop, Yaşar ve Tuncel, Gül (2010). Türkiye’de Sosyal Bilgiler/Bilimler Öğretimi Alanlarında Bilimsel Toplantılarda Sunulan Bildiriler Üzerine Analitik Bir Çalışma (1987-2005). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 91-112.
- Koyuncu, Bayram (2015). *Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.
- Kösterelioğlu, İlker ve Bayar, Adem (2014). Türk Eğitim Sisteminin Sorunlarına İlişkin Güncel Bir Değerlendirme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 25, 177-187.
- Köstüklü, Nuri (2001). *Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretimi*. Konya: Günay Ofset Yayınları.
- Küçükahmet, Leyla (2006). Türk Eğitim Sistemi. (Editör: Leyla Küçükahmet). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 10-12.
- Maarif Vekâleti (1930). *İlk Mektep Müfredat Programı*. İstanbul: Devlet Matbaaları.
- Maarif Vekâleti (1931). *Orta Mektep Müfredat Programı*. İstanbul: Devlet Matbaaları.
- MEB. (1948). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1962). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1968). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- MEB. (1985). *Ortaokul Programı*. Ankara: TTKB Yayınları.
- MEB. (1998). *İlköğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- MEB (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Klavuzu*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB (2006). *Sosyal Bilgiler 6-7. Sınıf Öğretim Programı*. Ankara: TTKB Yayınları.
- MEB (2015). *Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar Öğretim Programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Merey, Zihni (2012). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi. (Editör: Mustafa Safran). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 722-725.
- Mızrak, Aylin (2010). *1980–2009 Yılları Arası Hükümetlerin Eğitim Politikaları ve Bu Politikaların İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıması*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Noyanalpan, Ningur (1993). Eğitimde Yaratıcılığa Genel Bakış. (Editör: Ayşegül Ataman). *Yaratıcılık ve Eğitim*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 43-44.
- Ocak, Ahmet (2017). *Nizamiye Medreseleri*. İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları.
- Odabaşı, Battal (2014). Türk Eğitim Sisteminde Yeni Kanun (4+4+4) Değişikliği Üzerine Düşünceler. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43 (2), 103-124.
- Okçu, Davut (2007). “Eğitim Hakkı ve Tarihsel Gelişimi”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (1): 45-59.
- Oruç, Şahin (2009). Osmanlı Devleti Son Dönemlerinde Coğrafya Öğretimi: Buluş Yoluyla Öğretime Bir Örnek. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17 (3), 1013- 1024.
- Özçağlar, Ali (2011). *Coğrafyaya Giriş*, Ankara: Ümit Ofset.

- Öksüzöğlü, Ayşe Füsün (2006). Eğitim Biliminin Tarihsel Gelişimi. (Editör: Leyla Küçükahmet). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 40-42.
- Özdemir, Soner Mehmet (2011). Toplumsal Değişme ve Küreselleşme Bağlamında Eğitim ve Eğitim Programları: Kavramsal Bir Çözümleme”. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 85-110.
- Özkan, Salih (2010). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Öztaşkın, Özlem (2018). Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler. (Editör: Refik Turan-Tahsin Yıldırım). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Öztürk, Cemil (2006). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış. (Editör: Cemil Öztürk). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Öztürk, Cemil (2011). *Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, Cemil (2009). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Yaklaşım. (Editör: Çağatay Öztürk). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 43-45.
- Öztürk, Cemil (2015). Sosyal Bilgiler: Kavram, İçerik ve Program. (Editör: Çağatay Öztürk). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 14-27.
- Öztürk, Cemil ve Otluoğlu, Rahmi (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Özyılmaz, Ömer (2002). *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Pınar, Şahsenem (2016). *Günümüz Türk Eğitim Sistemi ve Öğrenci Profili*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Pirinçdane, Meryem (1997). *İlköğretim 1. kademe sosyal bilgiler ders programının değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2012). T. C. Resmi Gazete, 28261, 11 Nisan 2012.
- Safran, Mustafa (2008). Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış. (Editör: Bayram Tay-Adem Öcal). *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 7-10.
- Sağlam, Halil İbrahim (2000). Sosyal Bilgiler Dersinin Demokratik Tutum Geliştirmedeki Rolü. *Milli Eğitim, Eğitim-Sanat-Kültür Dergisi*.
- Sağlam, Halil İbrahim (2008). Eğitimin Toplumsal Temelleri. (Editör: Aycan Çiçek Sağlam). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Mega Akademi Yayınları, 97.
- Sağlam, Miraç (2008). Eğitimle İlgili Temel Kavramlar. (Editör: Aycan Çiçek Sağlam). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Mega Akademi Yayınları, 4-6.
- Sarıbaş, Süleyman ve Babadağ, Gonca (2015). Temel Eğitimin Temel Sorunları. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 3 (1): 18-34.
- Sezgin Nartgün, Şenay (2008). Eğitimin Ekonomik Temelleri. (Editör: Aycan Çiçek Sağlam). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Mega Akademi Yayınları, 17-19.
- Sönmez, Veysel (1987). *Sevgi Eğitimi*. Ankara: Şafak Matbaası.
- Sönmez, Veysel (1998). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, Veysel (2005). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Klavuzu*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözer, Ersan (1998). Sosyal Bilgiler Programının Amaçları, İlkeleri ve Temel Özellikleri. (Editör: Gürhan Can). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 8-36.
- Sözen, Erol ve Ada, Sibel (2018). 2005 ve 2018 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılması. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 6 (1): 53-71.

- Şahin, Mustafa (2009). Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye’de Hayat Bilgisi Dersi Programlarının Gelişimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (8): 402-410.
- Şen, Serpil (2005). *Psikoloji*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Şenel, Aslıhan (2008). *Eğitim Bilimine Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şişman, Mehmet (2015). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Şimşek, Ahmet (2005). İlköğretimde Tarih Öğretimi Açısından 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırması. *II. Sosyal Bilgiler Eğitimi Kongresi*, Van, 2-11.
- Tay, Bayram (2015). Sosyal Bilgiler Öğretiminin Dünü Bugünü ve Yarını. (Editör: Refik Turan- Kadir Ulusoy). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 4-5.
- TED (1987). *Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimi Ve Sorunları*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Tekışık, Hüseyin Hüsnü (1992). *İlköğretim Okullarında Program Geliştirme*. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 351- 362.
- Tezcan, Mahmut (1985). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Togan, Zeki Velidi (1981). *Umumi Türk Tarihi’ne Giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tuğluoğlu, Fatih ve Tunç, Tuncay (2010). 1926 ilk mektep müfredatı ve cumhuriyet dönemi eğitiminin ekonomik hedefleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 26 (76), 55-98.
- Turan, Refik ve Ulusoy, Kadir (2015). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Turan, Refik (2018). 2017 İlkokul ve Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 295-328.

- Turan, Refik ve Yıldırım, Tahsin (2018). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Turan, İbrahim (2015). Okul Dışı Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sanal Müze ve Turlar. (Editör: Ahmet Şimşek- Selahattin Kaymakçı). *Okul Dışı Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayınları, 189- 203.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük* (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tyler, Ralph W. (2014). *Eğitim Programları ve Öğretimin Temel İlkeleri*. (Çevirenler: Emir Rüzgar- Berna Arslan). Ankara: Pegem Yayınları.
- Uslu, Salih (2014). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Alan Yeterliklerine İlişkin Öz-Yeterlik İnançlarının İncelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Üstel, Füsun (2016). *Makbul Vatandaş'ın Peşinde*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Üstün, Ahmet (2006). Eğitimin Yönetsel Temelleri. (Editör: Şule Erçetin- Necmettin Tozlu). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Yayınları, 36-41.
- Ünlüönen, Kurban ve Tayfun, Ahmet (2011). *Ekonomiye Giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Varış, Fatma (1988). *Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Varış, Fatma (1992). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yalçın, Ali (2016). *Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programlarının Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarına Göre İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Yazıcı, Kubilay (2009). Yeni Zelanda Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Bu Programın Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Öğretim Programı İle Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 423-435.

- Yazıcı, Kubilay (2011). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Demokratik Değerlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 36 (159), 165-178.
- Yeşiltaş, Namık Kemal (2007). John Dewey'in Eğitimi Anlayışı ve Sosyal Bilgiler Eğitimi. (Editör: Bahri Ata- İkrâm Bağcı). *Sosyal Bilgiler Açısından Eğitim Klasikleri İncelemeleri*. Ankara: Pegem Yayınları, 53-72.
- Yeşiltepe, Didem (2010). *Osmanlı Döneminde Coğrafyanın Müfredatta Yer Alması ve Hazırlanan İlk Ders Kitapları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, Arzu (2008). Türk Eğitim Sistemi ve Öğretmen Yetiştirme. (Editör: Aycan Çiçek Sağlam). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Mega Akademi Yayınları, 21-23.
- Yıldız, Hasan (2004). *İlköğretimde Sosyal Bilgiler Eğitiminin Geçirdiği Muhteva Değişimi ve Bunun Türk Toplum Yapısındaki Değişim Dinamikleri İçerisindeki Yeri*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Yıldız, Nadir Namık (2008). *Eğitim Yöneticilerinin Öğretim Programları Yönetimi Yeterliliklerine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yiğittir, Süleyman ve Kaymakçı, Selahattin (2012). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Uygulama Kılavuzu'nda Yer Alan Etkinliklerin Değer Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 49-73.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ ÖZGEÇMİŞ	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ADI SOYADI	Tayfun KÖSE	İMZA	
DOĞUM YERİ	Eskil/Aksaray		
DOĞUM TARİHİ	24.01.1990		
MEDENİ DURUMU	Evli		

DERECE	OKULUN ADI	PROGRAM	YER	YIL
İLKOKUL	Kökez İlkokulu		Eskil	1997-2002
ORTAOKUL	Çukuryurt Ortaokulu		Eskil	2002-2004
LİSE	Selçuklu Atatürk Lisesi		Konya	2004-2007
LİSANS	Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Sosyal Bilgiler	Konya	2009-2013
İŞ DENEYİMİ	Milli Eğitim Bakanlığı/ Öğretmen		Şanlıurfa Aksaray	2015-2018 2018-...